LIETUVOS EDUKOLOGIJOS UNIVERSITETAS
UGDYMO MOKSLŲ FAKULTETAS
MENINIO UGDYMO KATEDRA

ZITA KISIELIENĖ
Dailės edukologijos studijų programa

MAGISTRO DARBAS

LIETUVIŲ TAUTINIS KOSTIUMAS KAIP TAUTINĖS SAVIMONĖS FORMAVIMO VEIKSNYS

LITHUANIAN NATIONAL COSTUME AS ETHNIC CONSCIOUSNESS FORMING FACTOR

Leidžiama ginti .....
(parašas)
Katedros vedėja doc. dr. J. Kudinovienė

Magistrantas.....
(parašas)
Darbo vadovas.....
(parašas)

Doc. dr. **Kristina Kaluinaitė**

Darbo įteikimo data_____

Registracijos Nr._____

Vilnius, 2012

ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMO PATVIRTINIMAS

Patvirtinu, kad mano, _____, įteikiamas darbas
(*vardas, pavardė*)

_____

(*magistro darbo pavadinimas)*

yra mano paties/pačios atliktas savarankiškai, jame nėra pateikta kitų autorių minčių kaip savų, nenurodant jų autoriaus (pirminio šaltinio). Šis darbas nebuvo ir nėra pateiktas ir/ar gintas kitose mokslo ir studijų įstaigose Lietuvoje ir užsienyje. Šiame darbe nenaudojami šaltiniai, kurie nėra nurodyti tekste. Yra pateikiamas visos naudotos literatūros sąrašas.

_____ _____

(*vardas, pavardė*) (*parašas*)

TURINYS

ĮVADAS 4
PAGRINDINĖS SĄVOKOS 7
1. TAUTINĖS SAVIMONĖS SAMPRATA 8
1.1. Tautiškumo sąvoka 8
1.2. Lietuvių tautinės savimonės raida 14
1.3. Lenkijoje gyvenančių lietuvių tautiškumo aspektai 20
2. LIETUVIŲ TAUTINIO KOSTIUMO PAŽINIMO UGDOMIEJI ASPEKTAI 26
2.1. Tautinio kostiumo raida 26
2.2. Lietuvos regionų tautinio kostiumo ypatumai 31
2.3. Ornamento ir spalvos simbolika 36
2.4. Tautodailės ir tautinio kostiumo vieta dailės ugdymo turinyje 41
2.5. Tautinio kostiumo svarba šiandien 45
3. TAUTINĖS SAVIMONĖS FORMAVIMAS PAŽĮSTANT TAUTINĮ KOSTIUMĄ ..49
3.1.Tyrimo metodika 49
3.2. Lietuvos ir Lenkijos lietuvių paauglių požiūrio į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimui tyrimas. 54
3.3. Lietuvos ir Lenkijos lietuvių mokytojų požiūrio į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimui tyrimas. 64
3.4. Lietuvos ir Lenkijos lietuvių kultūros darbuotojų ir etnologų požiūrio į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimui tyrimas. 69
3.5. Lietuvos ir Lenkijos lietuvių neturinčių ryšio su tautiniu kostiumu požiūrio į jo reikšmę tautinės savimonės formavimui tyrimas. 73
IŠVADOS 76
LITERATŪRA 78
SUMMARY 83
PRIEDAI 85

ĮVADAS

Temos aktualumas. Pasaulyje vis labiau įsigalint globalizacijai, tauta, tautiškumas, tapatybė tampa naujų apmąstymų, interpretacijų, diskusijų ir net priešingų hipotezių sankirtos tašku. „Šiais laikais pagrindiniai klausimai tautiškumo tema yra ne tik tai – *kaip tautai išlikti, vystytis ir klestėti*, ne tik tai – *kaip tautiškumą ugdyti*, bet ir tai – *kas yra tauta, kuo tautiškumas pasireiškia*, o svarbiausia – *kokia jo prasmė*“ (Kundrotas, 2009, p. 10).

Tautinis kostiumas, kaip ir šalis, tauta ar žmogus, turi savo istoriją – ir kaip simbolis, ir kaip meno kūrinys. Jis prilyginamas vėliavai, herbui, himnui. Liaudies kultūros centro direktorius J. Mikutavičius pabrėžia, „kad kiekvienoje tautoje tautinis kostiumas yra ne vien drabužių komplektas – tai nacionalinis simbolis, vienas iš tautinės tapatybės išsaugojimo ramsčių“ (pagal Zemlickas, 2006, p. 6). Anot E. Ginotienės (1997) tautiniai drabužiai atskleidžia lietuvių būdą, pabrėžia jų išdidumą, orumą, pasitikėjimą savimi, kurį būtina ugdyti mokykloje.

Šiandien neužtenka mokiniams duoti tik žinių, labai svarbu gerinti mokymą, stiprinti mokymo ryšį su gyvenimu, skatinti kūrybinę veiklą. Anot S. Šalkauskio (1999), reikia stengtis išvystyti žmoguje sugebėjimą suvokti grožį tiek gamtoje, tiek ir mene, ir mažesniame ar didesniame laipsnyje jį realizuoti savo gyvenime bei veikime. „Dailės kompetencijos ir kultūrinio sąmoningumo kompetencijos ugdymo ryšys akivaizdus tada, kai mokiniai pažįsta pasaulio ir Lietuvos kultūros paveldą, suvokia jo išsaugojimo svarbą ir reikšmę ateities kartoms, stengiasi jį gerbti ir saugoti“ (Vidurinio ugdymo bendrosios programos. Meninis ugdymas, 2011, p. 4).

Problema: Lietuvių tauta, norėdama neprarasti savo savitumo, turi saugoti tautinę kultūrą: kalbą, papročius, tradicijas. Reikia branginti ir puoselėti mūsų tautinį kostiumą, kaip protėvių materialųjį palikimą su jame užkoduota dvasine praeities informacija. Vyresnioji karta ir pedagogai turi pareigą perduoti tautos sukauptą palikimą ateinančiom kartom. Ar mokiniai kaip praeities rūbų kūrinį pažins Lietuvos tautinį kostiumą iš vadovėlių iliustracijų ir muziejų eksponatų, ar taps jis jiems gyvenimo dalimi padedanti formuoti tautinę savimonę? Toks klausimas iškyla šiandieninėje edukologijoje. Tautinio ugdymo procesas vyksta pažįstant kultūros vertybes. Jas diegiant, ugdomos mokinio vertybinės orientacijos, naudingos visuomenei ir lemiančios mokinio elgseną patekus į konkrečias situacijas. Jos padeda mokiniams suvokti, kad jie yra svarbi visuomenės dalis ir savo elgesiu atsako už save ir už kitus. Atsakomybės suvokimas – viena reikšmingiausių patriotizmo apraiškų. Mokinių tautinio ir pilietinio sąmoningumo formavimui ypatingą reikšmę turi savo tautos tradicinės kultūros vertybių pažinimas ir puoselėjimas. Todėl yra labai svarbu išanalizuoti mokinių požiūrį, nuosta-

tas, žinias, vertinimus, patirtį pažįstant tautinį kostiumą. Dailės edukologas turi įvertinti, ką ir kaip mokiniai suvokia apie liaudies meno reikšmę ir unikalumą. Išsiaiškinus paauglių, pedagogų, kultūros darbuotojų, muziejininkų, menotyrininkų, etnologų, etnografijos specialistų nuomones apie tautinių drabužių pažinimo ir puoselėjimo svarbą, galima ieškoti būdų ir metodų kaip prisidėti ir skatinti paauglių tautinės savimonės formavimąsi pažįstant lietuvišką tautinį kostiumą.

Kadangi, ypatingą vietą mūsų kultūros istorijoje užima buvusios Lietuvos etninės žemės, tai todėl šiame magistro darbe bus stengiamasi atskleisti, ar ir kaip lietuvių tautinis kostiumas, kaip materialusis tautinio paveldo elementas, formuoja ne tik Lietuvos paauglių, bet ir Lenkijos lietuvių paauglių tautinę savimonę. Nes „Seinai, Punskas ir aplink esančios lietuvių gyvenamos teritorijos kultūrinės veiklos atžvilgiu yra unikalus reiškinys. Tokį kultūrinės veiklos aktyvumą lėmė ir toliau skatino svetimoje marginalinės kultūros zonoje lietuvių etninei mažumai gresiantis „ištirpimas“ kitoje tautoje“ (Zabielienė, 2006, p. 270). Lenkijos lietuviai gyvenantys etninėse Lietuvos žemėse, bet politiškai priklausantys ir esantys Lenkijos teritorijos ribose, tapatina save su etninių žemių gyventojais – lietuviais. Tautiškumo ugdymas ypatingai svarbus, tai tautiškumo išlaikymo garantas.

Objektas – paauglių tautinės savimonės formavimas pažįstant tautinius kostiumus.

Darbo tikslas – atskleisti lietuvių tautinio kostiumo kaip tautinės savimonės formavimo veiksnį.

Uždaviniai:

1. Atskleisti tautinės savimonės sąvoką.
2. Išanalizuoti tautinio kostiumo pažinimo ugdomuosius aspektus.
3. Įvertinti tautinio kostiumo pažinimo svarbą formuojant paauglių tautinę savimonę.

Tyrimo metodai:

teorinis: pedagoginės, filosofinės, etnologinės, metodinės ir kitokios literatūros susijusios su nagrinėjama tema sisteminė analizė.

empiriniai:

- anketa mokiniams;
- mokytojų interviu;
- kultūros darbuotojų ir etnologų interviu;
- interviu su žmonėmis neturinčiais ryšio su tautiniu kostiumu.

Matematiniai statistiniai: procentinė duomenų analizė, chi kvadrato kriterijaus taikymas, kontingencijos koeficientas (C).

Kokybinė duomenų analizė.

Darbo struktūra ir apimtis. Darbą sudaro įvadas, pagrindinės sąvokos, trys dalys, išvados, literatūros sąrašas, santrauka anglų kalba, priedai. Bendra apimtis 90 puslapių (82 puslapiai be priedų). Darbe pateikta 20 lentelių, 3 paveikslai. Panaudoti 97 literatūros šaltiniai.

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Autentiškas – [gr. authentikos] atitinkantis tikrąjį, tikras; tai, kas paremta pirmuoju šaltiniu (Tarptautinių žodžių žodynas, 1985).

Etninis – susijęs su tauta, gentimi, su priklausymu jai (http://terminu.zodynas.info/etninis).

Etnologija – 1. Mokslas, tiriantis bendruosius tautų kultūros raidos dėsnius; etnologija skiriama nuo etnografijos kaip aprašomosios disciplinos; 2. Etnografija (http://www.tzz.lt/).

Etnografija – 1. Mokslas, tiriantis tautas ir kitas etnines bendrijas, jų materialinę bei dvasinę kultūrą; 2. Tautų, kitų etninių bendrijų materialinės ir dvasinės kultūros faktų rinkimas, aprašymas (http://www.tzz.lt/).

Identitetas – tapatybė, žmogaus arba daikto savybių visuma, pagal kurią mes jį atskiriame nuo kitų. Mokyklinis tarptautinių žodžių žodynas. 1995.

Nacionalizmas – ideologija ir politika, grindžiama tautos didybės, galybės kėlimu, tėvynės ir pačios tautos šlovinimu. Judėjimas, kuriuo siekiama suvienyti žmones kalbos, kultūros, etninių ir kt. ryšių pamatu (http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/n/nacionalizmas).

Ornamentas - puošybinis dailės ir architektūros elementas; raštas, sudarytas iš 1 arba kelių ritmiškai pasikartojančių geometrinių ar vaizdinių figūrų.Tarptautinių žodžių žodynas, 1985.

Tautiškumas – 1) tautiškumo idealus Vydūnas suprato ne kaip galutinį tikslą, o kaip būdą siekti aukštesnės žmogiškumo pakopos – tapti žmonijos žmogumi; 2) tautiškumu Belinskis laikė nacionalinį savitumą, tautos kūrybinį charakterį; 3) priklausymas kuriai tautai, buvimas kurios tautos nariu (www.//kz.lt/).

Tautiškas – 1) susijęs su tauta, jos visuomeniniu ir politiniu gyvenimu, patriotinis; 2) būdingas tautai, reiškiantis tautos charakterį: tautiškas yra dalykas, kuris atitinka tautos pobūdį (www.lki.lt/dlkz/).

Tautiška – viskas, kas pasauliniame mene ir literatūroje tikrai didinga ir vertinga, yra tautiška (www.lki.lt/dlkz/).

Savimonė – savo esmės, savybių ir vaidmens supratimas. Savimonė – žmogaus savęs išskyrimas iš objektyvaus pasaulio, savo santykio su pasauliu, savęs kaip asmenybės, savo poelgių, veiksmų, minčių ir jausmų, norų įsisamoninimas. Kūryba – pati aukščiausia žmogaus savimonės forma (www.lki.lt/dlkz/).

Tautodailė – tautinis menas: Lietuvių liaudis savo estetinę atmintį geriausiai išsaugojo tautosakoje ir tautodailėje (www.//kz.lt/).

Kostiumas – specialus drabužis.<...> Tautiniai drabužiai turi būti pasiūti pagal atitinkamos vietovės tautinių drabužių charakterį (www.lki.lt/dlkz/).

1. TAUTINĖS SAVIMONĖS SAMPRATA

1.1. Tautiškumo sąvoka

Šiandieniniame vakarietiškame tautybės apibendrinime nekalbama apie tautiškumą – kaip tautybės išraišką. S. Šalkauskis (1996) pastebi, kad tautiškumas sudaro tik formalią kultūros pusę, bet ne šios kultūros turinį. Tautiškumas žmonijai reikalingas kaip individualios lyties reiškimosi forma, kuri taip įgauna visuotinės reikšmės.

Tokiam teiginiui pritaria ir A. Maceina (1991), tvirtindamas, kad tautiškumas neturi specifinio turinio, kad tai yra tautinės individualybės „apsireiškimas individe“, sąlygojamas prigimties ir kultūros sąveikos. Jis yra įgimtas ir įgytas: tautiškumas – tai tautinė būsena, ir tautinė veiksena. Tautiškumas, pasak autoriaus, – forma, o žmogiškumas – turinys.

Daugelio autorių (Šidiškienė, 2005; Astra, 2005; Berenis 2002; Čepienė 2005 ir kt.) tvirtinimu, dabar tautiškumas aiškinamas kaip žmogaus tautinės individualybės susipratimas, kuris pasireiškia gimtosios kalbos vartosena ir puoselėjimu, tautos kultūros – papročių, tradicijų ir kūrybos – perimamu ir saugojimu, tautos dvasios pajautimu, tautos istorijos ir valstybės pažinimu ir pagarbos visam tam raiška. Kun. dr. A. P. Žygas siūlo pasižiūrėti į tautiškumo sampratą iš trijų pagrindinių sričių: mokslo, filosofijos-pasaulėžiūros, tikėjimo (http://ateitis.org/ateitis/zygas_tautiskumas.html). L. Jovaiša tautiškumą apibūdino kaip išorinę tautybės apraišką. Pasak jo, tautiškumas reiškiasi tuo, kuo būdingas tautos savitumas, jos individualybė: etniniu tipu, gimtąja kalba, papročiais, siekiais. Plėtodamas tautiškumo sąvoką, autorius akcentavo tautiškumo turinį, kurį sudaro vertybės, „atspindinčios tautos kūrybinę dvasią, jos bendražmogiškuosius turtus“ – tai, „kas priimtina ne tik šiai tautai, bet ir žmonijai“ (1995, p. 115).

Dar vienas dažnas nacionalizmo atitikmuo – tautiškumas. Daugeliu atvejų šis vertimas, tačiau ne visada jis būna tikslus. Tautiškumas visų pirma reiškia tautinę savimonę. Tuo tarpu nacionalizmas – tai, greičiau, artikuliuota pasaulėžiūra, tautiškumu grįsta ir jį pabrėžianti ideologija, vienijanti žmones tautinės tapatybės ir savimonės pagrindu. Sukonkretinus tautiškumas – tai suvokta ir įsisąmoninta tautybė, savęs atpažinimas tautoje, o nacionalizmas – tai idėjiškai artikuliuotas arba visuomeniškai organizuotas tautiškumas (Kundrotas, 2009, p. 52). Autorius teigia, kad „labiausiai paplitę nacionalizmo įvaizdžiai šiandien – senutė tautiniais drabužiais arba smogikas su svastika. Pirmuoju atveju siekiama parodyti tautiškumą atgyvenusiu reiškiniu, antruoju įvaizdžiu nacionalizmui priskiriama agresija, kaip neatsiejamas jo bruožas ar netgi pagrindinė motyvacija. Svastika – senovinis daugelio tautų šviesos ir gėrio ženklas – šitaip vienareikšmiškai susiejama su ją pasisavinusiu represiniu nacių režimu, kaip ir tautiškumas bei tautinės valstybės idėja“ (Kundrotas, 2009, p.14).

B. Kuzmicko (2007, p. 6) raginimu, apie savimonę reikia kalbėti kaip apie esminį tautinio tapatumo aspektą. Paprastai tariant, savimonė – tai svarstymai apie tai, kas esame, kas buvome, kas norėtume būti. Tapatumo savimonė yra sudėtingas, daugiasluoksnis dvasinis darinys. Jame galime išskirti kultūrinius, moralinius, religinius, politinius ir kitokius aspektus. M. Kundroto (2011) tvirtinimu, tautiškumo reikšmė žmogaus gyvenime grindžiama įvairiai. Vieniems tai – savasties išraiška, kitiems – objektyvus žmogiškosios būties dėsnis, tretiems – dorovinė kategorija ir ugdantysis veiksnys.

Remiantis psichologijos žodynu, ,,savimonė, viena žmogaus sąmonės formų – savęs išskyrimas iš aplinkos, savo santykio su pasaulio, savęs kaip asmenybės, savo poelgių, veiksmų, minčių ir jausmų, norų ir interesų suvokimas ir vertinimas“ (1993, p. 265). L. Raulienė (1998) tvirtina, jog ,,asmenybės savimonė – pats aukščiausias savęs atspindėjimo lygis, kai žmogus aiškiai ir tiksliai įsisąmonina savo sugebėjimus, atskiras savybes, poelgius bei aukščiausia sąmonės išsivystymo pakopa ir kartu sąmonės vystymosi sąlyga“ (p. 3). ,,Individuali savimonė pasireiškia kaip žinojimas, bet taip pat kaip jausmas – priklausomybės ir atsakomybės jausmas, taip pat kaip valia – nusistatymas priklausyti“ (Landsbergis – Žemkalnis, 1972, p. 273). V. Aramavičiūtė (1999) tvirtina, kad kaip ,,aukščiausia sąmonės forma, savimonė atspindi ir reguliuoja ne tik individo santykį su pačiu savimi, bet ir su aplinkiniu pasauliu“ (p. 19).

,,Tautinės tapatybės įsisąmoninimas yra pirminė tautinės savimonės apraiška. Tai yra įsisąmoninimas ir dvasinio ryšio suvokimas su tuo, ką tauta savo istoriniame kelyje patyrė, ką nuveikė, ką prarado, dėl ko kovoja, ko siekia. Anot B. Kuzmicko ir L. Astros, ,,tapatybė“ arba ,,identitetas“, reiškia buvimą, išlikimą ,,tuo pačiu“ (1996, p. 18). Autorių teigimu ,,tautinės tapatybės išlaikymas empiriškai tėra didelio skaičiaus individų priklausymas ir noras priklausyti tam tikrai bendrijai, tapatinant save su ja, sakant ,,čia mano tauta“, ,,mano tėvynė“, sielojantis dėl jos likimo, dėl jos darbuojantis, aukojantis“ (Kuzmickas, Astra, 1996, p. 19).

,,Tautinio idealo požiūriu žmogus įgyja savo tapatumą per savo santykį su protėviais ir tais įvykiais, kurie suformavo jų charakterį“ (Smith, 1994, p. 10). Būtent tautinė savimonė, K. B. Paulavičiaus tvirtinimu, ,,sujungia, sutapatina asmenybę su tauta, jos dvasinėmis ir materialinėmis vertybėmis, išlaiko ir puoselėja tautinės tapatybės daigus“ (2005, p. 51). ,,Tautinė sąmonė ir jos integruota vertybinė išraiška – savimonė – nėra statiški reiškiniai, atvirkščiai, jie kinta, vystosi arba nyksta, apima praeitį ir nusidriekia į tolimą ateitį, padėdami įvairioms žmonių generacijoms pasirinkti galimas vystymosi perspektyvas“ (Kuzmickas, 1996, p. 110). Struktūriniu požiūriu tautinę savimonę sudaro trys komponentai: kognityvinis, emocinis ir reguliacinis, kurie veikdami kaip vientisas darinys dinamiškame procese gali atskleisti ir parodyti žmogaus santykį su tauta.

R. Grigas (1991) tautinę savomonę (savivoką) apibūdina taip: „tai kultūrinės ir socialinės elgsenos tradicija, tautos socialinės organizacijos kokybę, jos susiorientavimą kintančiame pasaulyje reiškiantis bruožas“. <...> Ji reiškiasi meno ir mokslo kūriniuose, materializuotose ir idealiuose kultūros paminkluose, mokymo bei studijų programose“ (p. 9).

Savimonė, viena reikšmingiausių, asmens egzistencinę būtį nusakančių dvasinių galių, jungianti sąmonės raidos ontogenezę su filogeneze. Savimonė labai svarbi sąsaja su teoriniu diskursu, pajauta, vaizduote, savižina, savigarba, savijauta, saviprata ir kitomis galiomis. <…> tai egzistencinės būties kertinis akmuo. Savimonė atsiskleidžia kaip savęs pažinimas ir vertinimas, drauge kaip sąmonės raidos rezultatas ir prielaida” (Mureika, 2010, p. 543).

Tautinės savimonės klausimus analizavo V. Aramavičiūtė (1999), L. Astra (1996), P. Grigas (2000, 2001), B. Kuzmickas (1996, 1998), A. Matulionis (1989) ir kt. Daugelis šių mokslininkų tvirtina, kad vaiko patriotiniai jausmai užsimezga gimtoje socialinėje – kultūrinėje ir gamtinėje aplinkoje, jam pradedant suvokti savąją tapatybę ir tai sieti su šeima, savita liaudies meno išpuoselėta buitine aplinka, vietos bendruomene. Žmogus pamažu pasitelkdamas gimtąją kalbą, savo tautos istorinę patirtį, etninės kultūros ir tradicijų savitumą tarp kitų tautų kultūrų turtina savąją tapatybės patirtį, susitapatindamas su tautine bendruomene, tėvyne. Taip asmens ugdymo ir ugdymosi procese susidaro prielaidos formuotis jo tautinei savimonei, kuri palaiko, tvirtina jo tautinę tapatybę, tiesiogiai įtakotą tautos sukurtų dvasinių vertybių.

Intensyvėjant Lietuvos visuomenės integracijai į Vakarų Europos bendriją, vis aktualesnė tampa tautinio identiteto išsaugojimo problema. Vienas jos sprendimo būdų – tobulinti jaunosios kartos patriotinį ugdymą, ypač pabrėžiant asmenybės tautinės ir pilietinės savimonės formavimą ir formavimąsi.

Lietuvos Respublikos Seimas, suvokdamas, kad etninė kultūra yra tautos būties, išlikimo ir tvirtumo esmė, nacionalinės kultūros pamatas; konstatuodamas, kad įvairioms lietuvių etninės kultūros formoms ir ypač jos gyvajai tradicijai gresia akivaizdus sunykimo pavojus; pripažindamas, kad tik savo etnine kultūra besiremianti tauta gali palaikyti savo visuomenės narių pilietinį brandumą, dalyvauti pasaulio civilizacijoje kaip lygiavertė partnerė, išlaikyti tokiai partnerystei ir bendradarbiavimui būtiną orumą, savarankiškumą ir savitumą, priėmė Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą (Lietuvos respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas, 1999).

Lietuvos švietimo reformos teoriniai pagrindai remiasi tautinio tapatumo išsaugojimo ir stiprinimo idėjomis. Mokyklos paskirtis – ugdyti moksleivių patriotizmą, demokratinio gyvenimo įgūdžius, kūrybingai puoselėti tautinės kultūros tradicijas, skatinti vertybinių orientacijų įsisavinimą, tautinės ir pilietinės tapatybės suvokimą, lemiantį individualios savimonės

raidą. Ypatingas vaidmuo ugdant tautinę savimonę tenka tradicinei tautos kultūrai, jos pažinimui, gebėjimui vertinti ir perimti tas tradicijas, kurios sudaro nenykstančias tautos ir visuotines vertybes (Čepienė, 2008).

Tautinio ugdymo pasitelkiant tautos kultūros pažinimą idėja plėtojama Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992). Čia tautiškumo principas apibūdinamas kaip įsipareigojimas Lietuvos kultūrai, rūpestis jos identiteto išsaugojimu ir istoriniu tęstinumu, kurio turinyje atsispindi ir meno vaidmuo ugdyme. Tautinio ugdymo procesas vyksta pažįstant kultūros vertybes. Jas diegiant, ugdomos mokinio vertybinės orientacijos, naudingos visuomenei ir lemiančios mokinio elgseną, patekus į konkrečias situacijas. Jos padeda mokiniams suvokti, kad jie yra svarbi visuomenės dalis ir savo elgesiu atsako už save ir už kitus. Atsakomybės suvokimas – viena reikšmingiausių patriotizmo apraiškų. Mokinių tautinio ir pilietinio sąmoningumo formavimui ypatingą reikšmę turi savo tautos tradicinės kultūros vertybių pažinimas ir puoselėjimas. I. Kriščiūnienė (2005) pateikia šiuolaikinės etninės kultūros apibūdinimą: „Etninė kultūra – visos tautos (etnoso) sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį tapatumą bei savimonę ir etnografinių regionų savitumą“ (www.llkc). Tai leidžia padaryti išvadą, kad etninei kultūrai būdingas gyvybingumas, ji nuolat atnaujinama ir savo tęstinumu padeda išsaugoti tautinę tapatybę, tautinę savimonę, regioninės kultūros specifiką. Įstatymu patvirtintas ugdomasis etninės kultūros uždavinys – integruojant ją į švietimo sistemą, ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybę, išskleidžia ir dailės įtaką asmenybės formavimui.

Etninės kultūros vertybių visumą sudaro tautai reikšmingi, jos paveldėti, saugomi, tęsiami bei naujai kuriami dvasinės ir materialinės kultūros dalykai: gimtoji kalba (tarmės), moralės normos, religija ir mitologija, šeimos ir bendrijos tradicijos, papročiai, liaudies kūryba (tautosaka, tautodailė, liaudies šokiai, žaidimai, muzika), darbo ir kitokios veiklos žinios, įgūdžiai ir įrankiai, architektūra, drabužiai, maistas ir kt. Šio darbo centre paprastų žmonių sukurtas tautinis rūbas, šiandien tampantis vos ne muziejų eksponatu.

Jaunosios kartos vertybinių orientacijų ugdymas glaudžiai siejasi su etninės kultūros ugdymo tikslų įgyvendinimu, kuriais siekiama skatinti dorinių normų, estetinės kultūros pažinimą ir įsisavinimą, gamtosauginius poreikius, kūrybinį tradicijų tęstinumą, ugdyti tautinį ir pilietinį sąmoningumą. Ta linkme turėtų būti plėtojamos ir mokinių žinios, gebėjimai, įgūdžiai. Ugdomoji veikla grindžiama supratimu, kad kiekvienas žmogus – ne tik gimtosios kultūros vartotojas, bet ir kūrėjas, atsakingas už tautos kultūros, o kartu už savo tautos ir valstybės likimą. Mokiniai, susipažindami su kitų tautų kultūros reiškiniais, pradeda suvokti nacionalinių kultūrų sąveiką, nes nė vienos tautos kultūra negali gyvuoti izoliuota nuo kitų, nes ypatingą prasmę turi kultūrinių mainų patirtis. Reikia ugdyti mokinių pakantumą kitoms tau-

toms, jų kultūrai. Tai vertybinė nuostata, būdinga lietuvių tautos tradicinei kultūrai. Ugdomas kritinis požiūris į tautos kultūrinį uždarumą, etnocentrizmą, kartu skatinamas noras išsaugoti savosios kultūros savastį.

Tradicine kultūra ugdomas mokinių gebėjimas atsispirti kosmopolitizmo idėjoms, teisingai vertinti šiuolaikinius masinės kultūros reiškinius. Tradicinė tautos kultūra nėra statiška. Ji siejama su šiuolaikine kultūra, jos raidos ypatumais. Todėl reikėtų ugdyti gebėjimą jausti pusiausvyrą tarp tradicijų ir naujovių, suvokti jų tarpusavio darną, skatinti gyvosios tradicijos tęstinumą. Mokykla turtina vaiko pradinę patirtį. Darydama poveikį mokiniui, mokykla paveikia ir jo šeimą, neretai praradusią etnines šaknis ir tradicijas, neturinčią liaudies pedagogikos patirties, tačiau turinčią aiškų paveldą – tautinius drabužius, reikšmingiausią nacionalumo simbolį.

Šio laikmečio globalizacijos ir demokratizacijos procesai verčia greitai keistis pačius žmones, bendruomenes bei organizacijas. Jungtinių Tautų „Tūkstantmečio deklaracijoje“ (2000) pabrėžiama, jog pagrindinis šiandien visiems iškilęs uždavinys yra užtikrinti, kad viso pasaulio žmonėms globalizacija taptų teigiamu reiškiniu, nes šiuo metu jos pranašumais naudojamasi labai nevienodai (Aramavičiūtė, 2005). Priešingu atveju pasaulyje gali reikštis vertybių chaosas ar įsigalėti kosmopolitizmas, nelygybė, diskriminacija bei kiti negatyvūs reiškiniai, pernelyg iškeliantys ar, atvirkščiai, sumenkinantys ir net suardantys mažų etninių grupių ar tautų kultūrą kaip jų dvasinio gyvenimo pagrindą.

Anot V. Aramavičiūtės (2005), atskirų tautų raidos skirtingumas suponuoja nevienareikšmį tautinės tapatybės supratimą. Keičiasi ir etninės kultūros suvokimas, kuris ne tik padeda išlaikyti tautinę tapatybę, bet ir kartu teikia naujų galimybių jai pasireikšti kitų tautų bendrijoje. Todėl pasaulyje vis labiau įsigalint globalizacijai ir visuotinumui, tauta, tautiškumas, tapatybė tampa naujų apmąstymų, interpretacijų, diskusijų ir net priešingų hipotezių sankirtos tašku.

A.D. Smitas (1986) skiria septynis pagrindinius etninių bendrijų bruožus. Būtų galima tarti, kad etninių bendrijų nariams būdingų bruožų kaita parodo etninį kitimą, t.y. etninį procesą. Etninių procesų indikatoriai būtų pagrindinių etnoso charakteristikų požymiai: 1) bendro savivardžio, 2) bendros kilmės mito, 3) istorinių atsiminimų, 4) asociacijos su bendra istorine teritorija – „tėvyne“, 5) vienos ar kelių etnosą skiriančių kultūrinių charakteristikų, 6) grupinio solidarumo jausmo, 7) endogaminių santuokų procento kitimas. Anot R. Grigo, „tautą ir tautiškumą įmanoma suprasti tik supratus konkretų socialinį kontekstą, kuriame šis darinys bei reiškinys išsiskleidžia“ (2001, p. 36).

Tenka pastebėti, kad tautinis tapatumas siejamas su tautine savimone, kaip tautos išlikimo garantu. Remiantis filosofu B. Kuzmicku (2007), tautinė tapatybė – individo buvimas

ir išlikimas su ta pačia etnine grupe, jos laikymas savo tauta, Tėvyne. Suprantama, ypač svarbu mokykliniame amžiuje požiūris į tautinį tapatumą. Vyresniame mokykliniame amžiuje požiūris į lietuvių tautą ir valstybę nėra labai teigiamas. Puoselėjant tautinį tapatumą šiame amžiaus tarpsnyje aktualu mokiniams padėti susiformuoti teigiamą požiūrį į nacionalinę kultūrą ir į tautiškumo simbolius. Tai leistų jiems geriau pasirengti suvokti, vertinti ir priimti kitų pasaulio tautų kultūrą. Šito siekiant svarbu skirti daugiau dėmesio tautiniam auklėjimui, kaip tarpkultūrinio ugdymo pamatui, turinčiam glaudų ryšį su pilietiniu, doroviniu ir religiniu auklėjimu. Šių auklėjimo krypčių sintezė, puoselėta klasikinio Lietuvos ir pasaulio pedagogikos mokslo, padėtų labiau sudvasinti šiuolaikinės bręstančios kartos prigimtį, kaip svarbiausią dalyką jų tautiniam tapatumui stiprinti. Tačiau priešiški teoretikai, kaip Ernestas Gelneris (Ernest Gellner), tautiškumą sieja su tautiniais konfliktais. Tai gana populiarus mitas, verčiantis tautiškumą vertinti ir neigiamai. E. Gelneris pastebi, kad tautiškumas gali būti savanaudiškas (1996).

„Žmogaus tautybė, tautiškumas sietinas su kultūra, tiksliau – su bendravimo bei elgsenos normomis, simboliniais ženklais, mąstymo ypatumais (kurie reiškiami dar ir vartojama kalba), su gyvenimo būdu. Tautybė labiau nei pilietybė nusako asmens priklausomybę žmonių dvasinei bendruomenei, jungiamai ne tiek pragmatinėmis, kiek dvasinėmis vertybėmis, turinčiai etnokultūrinę atmintį ar paveldą, savo papročius bei tradicijas, etnopsichologinius bruožus, istorinį likimą ir jo tęstinumą, ryšio su gamta etnopsichologinį specifiškumą ir pan.“ (Grigas, 2001, p. 41).

„Savimonės nešėjai – įvairių socialinių sluoksnių, skirtingo išprusimo, politinių įsitikinimų, konfesijų, lyties ir amžiaus žmonės, todėl įvairios ir savimonės raiškos formos. Apie ją liudija daug kas – menas, socialiniai ir humanitariniai mokslai, žiniasklaida, tautosaka, įvairių žanrų politiniai kultūriniai diskursai, taip pat filosofiniai, ideologiniai konstruktai, istorinių įvykių interpretacijos“ (Kuzmickas, 2007, p. 6).

Prof. O. Voverienė apibendrindama mintis apie tautiškumą sako, kad:

„1. Tautiškumas yra Tautos gyvybės pamatas, stiprinantis Tautos šaknis tautinės kultūros versme, tautiniu idealizmu ir tautiniu patriotizmu, Tautos individų dora ir moraline didybe.
2. Nacionalizmas – lietuvių tautai svetima savybė, iškelianti Tautą virš teisės ir doros, siekiant jai materialinių gėrybių ir imperialistinių tikslų.
3. Tautiškumas ir nacionalizmas nesuderinamos sąvokos tautinėje savimonėje kultūrine prasme. Tautinis intelektas tarsi medžio šakos stiebiasi į saulę ir į pasaulio kultūrų kontekstą; nacionalistinis – į uždarumą, į provincialią saviizoliaciją nuo kitų tautų kultūrų ir vertybių“ (Voverienė, http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/2002_6_6/p2_1.html).

Apibendrinant galima teigti, kad tautiškumas dažniausiai prilyginamas pilietiškumui. Tautiškumas – tai reikšmingas asmens ryšys su kitais žmonėmis, su istoriniu laiku, su prigimta vieta, tai priklausymo tautai suvokimas, išorinė tautybės apraiška. Pagrindiniai trys veiksniai, *formuojantys tautiškumą yra: pirmas – kalba, antras – istorinė atmintis, o trečias – tautos tradicijų ir papročių žinojimas. Visi jie vienodai svarbūs.*

1.2. Lietuvių tautinės savimonės raida

Tautiškumas – vienas seniausių pasaulio reiškinių, kartu su tautos kategorija, gyvuojančia beveik nuo pat žmonijos pradžios. Nacionalizmas tuomet gal ir nebuvo išvystyta ideologija, tačiau veikė kaip tautinės savimonės išraiška, sudarydamas tautinio pasaulėvaizdžio modelius mąstysenos ir gyvensenos lygmenyse.

„Ankstyvaisiais amžiais tautiškumas buvo tiek natūralus, jog tiesiog – savaime suprantamas. O savaime suprantami dalykai paprastai nebūna pabrėžtinai akcentuojami ar papildomai aiškinami. Teorijos ir ideologijos iš esmės gimsta labiau abejojančioje galvoje, kaip mąstymo atsakas į neaiškumą, kaip sistemos atsakas į abejonės, prieštaravimo, neigimo sukeltą sumaištį“ (Kundrotas, 2009, p. 309).

Apie tautiškumą daug užuominų galime rasti Biblijoje. Antikoje tautiškumas buvo savaime elementariai suvokiamas reiškinys. Senajame Testamente kalbama apie Izraelio tautą, bibliniai karžygiai kovojo už tautą, pranašai mokė ir vedė tautą, bibliniai veikėjai suvokė save tautos dalimi, ir akivaizdžiai laikė tautą esmine vertybe. Naujajame Testamente, kuriam dažnai „pritemptai bandomas pripaišyti kosmopolitizmas, taip pat esama nacionalistinių aspiracijų: Jėzus Kristus, pats būdamas žydas, pirmiausia rūpinosi savąja tauta, savuosius mokinius ragindamas daryti tą patį“ (Kundrotas, 2009, p. 315).

Lietuvių tautinė savimonė. Etnosas. Tautinės savimonės formavimasis lietuvių istoriografijoje nušviečiamas prieštaringai. Diskusijos kyla ne tik dėl pačios koncepcijos, bet ir dėl sąvokų: nacija, tauta, savimonė. Lietuvių kalbos žodis „tauta“ turi kelias reikšmes: „etnosas (anksčiau – gentis, kiltis) ir nacija. Pirmąja, etnoso prasme tauta reiškia save suvokiančią, savo vardą (etnonimą) turinčią savaimingai istoriškai susidariusią kultūrinę žmonių bendriją. Nacija, arba moderniąja tauta, laikoma žmonių bendrija ar bendruomenė, kuriai būdinga bendra kultūra, vieninga ekonominė sistema, visų jos narių politinės teisės, solidarumas, kylantis iš bendros patirties, taip pat ir gyvenimas toje pačioje teritorijoje“ (Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė, 1998, p. 31).

Lietuviai pasaulio istorijoje pirmąsyk aptinkami XI a. pradžioje – 1009 m. Kvedlinburgo analuose. XIII a. Lietuva suvienija daugelį baltų genčių – skalvius, nadruvius, jotvin-

gius, žemaičius ir nalšėnus, dalį sėlių, žemgalių ir kuršių. „Grįžta anksčiau slavizuoti Gudijos kraštai, tačiau už sienos lieka Prūsija ir Latvija, okupuotos Vokiečių ordino. Lietuviai sukūrė savitą darnos visuomenę. Daugybė genčių, kultūrų, religijų rado sau vietą daugianarėje erdvėje, apibrėžtoje Lietuvos vardu“ (Kundrotas, 2009, p. 335).

XIII a. susikūrusi Lietuvos valstybė sudarė sąlygas atsirasti naujai etnoso pakopai – tautai. „Tauta skiriasi nuo genties tuo, kad be bendros kalbos ir papročių atsiranda naujas bruožas – bendra teritorija. Bet kuri tauta, ir lietuvių, negalėjo atsirasti vienu metu su valstybe“ (Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė, 1998, p. 32).

Tautinė savimonė viduriniais amžiais. J. Kaliszuk teigimu, „Viduriniaisiais ir vėlyvaisiais Vidurio Europos bendruomenių elite ėmė vystytis priklausomybės konkrečiai valstybei ir / ar tautai jausmas. Gimė nacionalinė sąmonė, kuri pasireiškė priklausymo žmonių, gyvenančių apibrėžtoje teritorijoje, grupei jausmu“ (2010, p. 70). Karai su su kaimynais vertė lietuvius jungtis į didesnius politinius vienetus. Iškilęs iš kitų kunigaikščių tarpo, kunigaikštis Mindaugas suvienijo lietuvių gimines, ir iki 1236 m. sukūrė „būtiną politinį savisaugos instrumentą – valstybę“ (Plečkaitis, 1989, p. 23). Lietuvos didysis kunigaikštis sugebėjo iškelti to meto aukštą politinę programą ir ją įgyvendinti. Tai buvo išeitis, gynusi Lietuvą nuo imperijos priklausomybės ir atvėrusi jai kelią į Europą“ (Plečkaitis, 1989, p. 23).

„Konfesinis barjeras skyrė Lietuvą nuo Europos ir pradėjo, nors ir netiesiogiai, atskirti valdovų dvarus nuo tautos. Toldami nuo savo visuomenės Lietuvos valdovų dvarai siekė to neleisti. Jie modeliavo visuomenę pagal turimas išgales. Krikščioniškoje Europoje tokius tautinės ideologijos skleidėjus pagimdė krikščionybė. Jos sukurtas universitetų tinklas padėjo susidaryti kultūringų žmonių sluoksniui (dvasininkai, pirkliai, amatininkai). Pastarieji tautinės savimonės skleidėjais tapo skatinami dažnai egoistinių interesų“ (Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė, 1998, p. 34).

„Tautinę savimonę Europos valstybėse, kartu ir Lietuvoje, viduramžiais skatino kovos ir konfliktai su vokiečiais, nešusiais ir platinusiais katalikybę. Lietuvoje faktiškai nebuvo (arba buvo labai mažai) tautinės ideologijos nešėjų, vyravo abejingumas kitoms religijoms, nors be religijos lėčiau formavosi tauta. Faktiškai ne bažnyčia, kaip daugelyje kitų Europos šalių, o valstybė XIV a. pab. galutinai įdiegusi raštą Lietuvos visuomenėje, tapo mokytų žmonių, tautinės savimonės skleidėjų kalve. Šis savotiškas savimonės platinimo įrankis (raštas) sudarė tam tikras sąlygas tautinės savimonės tęstinumui aukštuomenėje“ (Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė, 1998, p. 34).

„Lenkų istorikas M. Suchockis, suskaidęs visuomenės aukštutinius sluoksnius į tris kategorijas (kunigija, bajorija, dvarininkija), pažymi, jog formuojantis politinei Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tautai, aktyviausia, bent jau XIV a. pab., buvusi bajorija. Ji, o vėliau

iš jos išsikristalizavęs magnatų sluoksnis, tapo pagrindiniais savimonės skleidėjais Lietuvoje. Ypač bajorijos vaidmuo išryškėjo po LDK Vytauto valstybės valdymo reformų XIV a. pab., kai į svarbiausius valstybės postus vietoj pašalintų kunigaikščių atėjo Vytauto parinkti žmonės. Kunigaikščių buvo nedaug, jie niekino bajoriją, norėjo išlikti savarankiški nuo centrinės valdžios. Taigi, formuojantis politinei tautai, svarbiausią vaidmenį vaidino ne etniniai, bet luominiai motyvai“ (Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė, 1998, p. 35).

„Kovingumas ir pakantumas iš amžių glūdumos buvo lygiagretūs lietuviško tautinio būdo bruožai. Gal būt kaip tik čia glūdi lietuvių tautos galia ir silpnybė: patiklumas priešams ir nesantaika savyje taip pat eina lygiagrečiai bent jau nuo XIII a. – Mindaugo ir Vykinto kovų, sandorių su kryžiuočiais ir kalavijuočiais, ką bekalbėti apie XVI–XVIII a. Sąjungą su Lenkija ir anarchiškąją šlėktų Žečpospolitą“ (Kundrotas, 2009, p. 337).

Tautinė savimonė Renesanso laikais. Renesansas (pranc. – renaissance) reiškė ne tik antikinės kultūros su klasikine lotynų kalba atgimimą, bet kartu ir tautinės savimonės žadinimą. Lietuvių tautinei savimonei XVI a. darė įtaką humanizmas, į pasaulio centrą iškėlęs žmogų ir atramos valstybei ieškojęs žmogaus kūryboje bei prote, ir reformacijos sąjūdis, akcentavęs tautos gyvosios kalbos reikšmę. Renesanso laikotarpiu subrendo tautinės valstybės, kurios gyvenimas grįstas tautos prigimtimi, papročiais bei kultūra, idėja, iškeltas lietuvių kultūros klausimas daugiatautėje LDK valstybėje. Kultūra imta suvokti kaip valstybės atrama, jos savarankiškumo laidas (Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė, 1998).

XVI a. pradžioje dėl dinastinių ryšių Lietuvą ir Lenkiją gana anksti pasiekė italų Renesanso menas ir humanizmo idėjos. Lietuvoje nebuvo tiesioginio ryšio su Antikos palikimu, todėl Renesansas susipynė su vietinėmis tradicijomis, gaja vėlyvosios gotikos tradicija ir manierizmo reiškiniais. XVI–XVII a. pradžios Lietuvos Renesansas bei manierizmas patyrė tiesioginę italų meno įtaką, vokiečių, lenkų bei Nyderlandų dailės impulsus. Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Žygimanto Senojo, Žygimanto Augusto (1544-1572) dvaras ir Vilniaus vyskupo aplinka buvo ta kultūrinė ir socialinė terpė, kurioje humanizmo idėjos skleidėsi labiausiai (http://lietuva1000.lt/lietuvos-istorija/senoji-valstybe/renesansas).

„M. Daukša iškėlė naują tautos koncepciją, apibūdindamas tautą trimis požymiais: bendra teritorija (tėvų žemė), kultūros bendrumu (papročiai), ir kalba. Priešingai vyravusiai bajoriškai tautos sampratai (tautą sudaro uždaras bajorų luomas), į tautos sąvoką jis įjungė liaudį, prastuomenę, skelbė tautinį bendrumą su ja. Tauta, M. Daukšos nuomone, apima visus luomus, o svarbiausiu tautos požymiu M. Daukša laikė kalbą“ (Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė, 1998, p. 37).

„Lietuvių tautinė savimonė šių įvykių eigoje brendo sunkiai ir nesyk atsidurdama ties pražūties riba. Rusų, lenkų, vokiečių kontekste lietuvių erdvė vis traukėsi, aukštuomenės

didžiuma – nutauto, liaudies masės – apmirė. Europinė kosmopolitizmo tendencija Lietuvoje įgavo ypatingai skaudų charakterį, nes čia teko grumtis iškart keliais frontais“ (Kundrotas, 2009, p. 337).

Renesanso epochoje Lietuvos kultūros veikėjai savo darbuose iškėlė tautinės – savita lietuvių tautos prigimtimi, papročiais ir kultūra grįstos – valstybės idėją. XVI a., suintensyvėjus kultūriniam gyvenimui, bajorija labiau ėmė domėtis Lietuvos istorija, pradėtos rašyti pirmosios Lietuvos istorijos. XVI a. atsirado pirmieji dideli knygų rinkiniai, su renesansu ir reformacija pradėtos spausdinti knygos, išleista pirmoji lietuviška knyga – Martyno Mažvydo (1510-1563) „Katekizmas“. Lietuviškosios kultūros gynėjų samprata apėmė liaudį, su jos išskirtine ištikimybe lietuvybei: ji vienintelė išsaugojo tautos pamatą – kalbą.

Tautinė savimonė po Liublino unijos. Nacionalinis klausimas Lietuvoje tapo labai keblus. „Galiausiai 1569 m. Liublino unijos aktu Lietuva oficialiai susujungia su Lenkija į vieną – Abiejų Tautų Respubliką, arba Žečpospolitą. Oficialia kalba šioje valstybėje tapo lenkų kalba. Lenkijos bajorai įgijo teisę į Lietuvos žemes. Pagrindiniai bendros valstybės ir žemės teisių sulyginimo priešininkai buvo kunigaikščių Radvilų giminė, tačiau net ir jie, kartu su dauguma tuometinių Lietuvos didikų, jau kalbėjo lenkiškai. Sulenkintos Lietuvos bajorų nacionalizmą nusakė šitokia formuluotė: „gente Lituani, natione Paloni“ – lietuviškos kilmės, lenkų tautybės <...> lietuvių tautinei savimonei iškilo uždavinys nusikratyti ne tik lotyniškojo europinio kosmopolitizmo, bet ir „natione Paloni“ problemos“ (Kundrotas, 2009, p. 338).

Pamažu kito lietuvio ir Lietuvos sąvokos. Nors politiniuose Lietuvos ir Lenkijos santykiuose atsispindėjo lietuviškas patriotizmas, tačiau jis neturėjo nieko bendra su tautiškumu. Vis labiau blanko etnografinė Lietuvos ir lietuvių sąvokų reikšmė, kadangi tų laikų sąvokos buvo daugiau teritorinės politinės.

„Lenkų istorikai net ligi šiol savinasi ATR, sykiais vis dar vadindami Lenkija, tai čia jau jų nacionalinės istoriografijos kaip neobjektyvaus mokslo problema. Dviejų valstybinių darinių arba Tautų sandrauga ATR su savitu autentišku dariniu LDK (atskiras teisynas, iždas, karai ir kiti dalykai), tai visai aišku ir pakankama. Su miglomis nesistumdoma. Bet ATR nebuvo nei Lenkijos Respublika, nei Lietuvos Respublika. Abiejų Tautų, o Tauta reiškė valstybę, kaip ir dabar Jungtinėse Tautose“ (http://www3.lrs.lt).

Politinio, dvasinio ir intelektualinio elito nutautėjimas tautos viršūnę vedė prie tautinės savimonės praradimo. Tačiau tautinė savimonė Lietuvoje išliko žemutiniuose visuomenės sluoksniuose: įkurtose mokyklose galėjo mokytis miestiečių ir valstiečių vaikai, be to, XIX a. Prasidėjęs žemaičių tautinis sąjūdis vėl prikėlė tautinę savimonę (Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė, 1998, p. 44).

Tautinė savimonė XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pirmoje pusėje. „Lietuvių tautinė savimonė pirmiausia pasireiškė kaip kalbos savimonė. Daug kur XIX a. Vidurio Europoje tautinis atgimimas, tautų pavasaris, prasidėjo gaivinant gimtąją kalbą. Kalba laikyta svarbiausiu ir pastoviausiu tautos savitumo požymiu. Nykstant kalbai, nyksta ir pati tauta. Lietuvių kalbinės savimonės atgimimas buvo veikiamas romantizmo bangos, sutapo su įvairių šalių kalbininkų domėjimusi lietuvių kalba“ (Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė, 1998, p. 46).

Pasak T. Adomonio, N. Adomaitytės (1997), ir dailė jautriai reagavo į laiko akcentus, sukurdama savą vilties ir pasipriešinimo nervingai epochai formulę, skatindama dailininkus daugiau dėmesio skirti paveikslo turiniui, todėl paveiksle neretai vaizduota Lietuvos praeitis, o pilietinių dorybių pavyzdžiu laikyti realūs istoriniai asmenys. Aktualizavosi etninės vertybės, o etnografinė kultūra pradėta suprasti kaip kolektyvinės tautos dvasios kūrybos vaisius, išreiškiantis istorinį tautos patyrimą. Paveikslai, atspindėję Lietuvos gamtą, istoriją, buitį, liaudies kūrybos atgarsiai vaizduojamojoje ir taikomojoje dailėje skatino tautinę savimonę.

XIX a. pradžioje suvokta, kad reikia turėti nors ir trumpą, bet visą Lietuvos istoriją <...> profesionaliosios Lietuvos istorijos tyrinėjimo pagrindus dėjo Vilniaus universiteto istorijos profesoriai ir dėstytojai Joachimas Lelevelis, Ignas Onacevičius, Ignas Danilavičius, Teodoras Narbutas <...> savo darbus rašydami lenkiškai, jie pripažino istorinį ir kultūrinį Lietuvos savitumą (Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė, 1998, p. 47).

Tautinė savimonė atgimimo laikotarpiu. Lietuvių tautinio sąjūdžio pagrindus faktiškai suformavo du vienas iš kito išaugę visuomeniniai judėjimai – „aušrininkai“ ir „varpininkai“. Juose išplėtota lietuvių kultūrinė ir politinė mintis, užsimezgė būsimos partijos, subrandinta valstybės idėja. Spaudos draudimo metais lietuviško rašto poreikis pagimdė savitą knygnešių fenomeną, iškyla organizuotas literatūrinis sąjūdis, pasirodo pirmieji profesionalūs laikraščiai. „1883 m. Lietuvos mylėtojų draugija – dr. Jonas Basanavičius, Petras Vileišis, Jonas Šliūpas, Martynas Jankus, Jurgis Mikšas ir kt. – išleidžia laikraštį „Aušra“. Švietėjiška šio laikraščio misija subūrė aplink jį platų judėjimą“ (Kundrotas, 2009, p. 342).

1883 m. pradėtoji leisti *„Aušra“* turėjo svarbią reikšmę visam lietuvių tautiniam sąjūdžiui. Leidėjų idealas buvo, kad *Lietuva būtų tautiškai susipratusi, lietuviškai kalbanti, mananti, jaučianti ir laisvai dirbanti kultūros dirvoje* <...> didžiausias „Aušros“ ideologinis nuopelnas yra tas, kad ji atskyrė lietuvių tautą nuo lenkų tautos ir paspartino tautinį sąmonėjimą“ (Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė, 1998, p. 51).

I. Dirgėlienė (2001) pažymi, kad „40 spaudos draudimo metų veikė slaptosios lietuviškos mokyklėlės: jos ugdė tautinę savimonę, pilietiškumo jausmą ir jo patirtį, jaunimo solidarumą su tautos boikotu prieš carinės valdžios represijas“ (p. 7).

Tautinė savimonė Lietuvos Respublikos laikais. „Lietuvos valstybingumo atkūrimas sutapo su modernios, politinės visuomenės formavimosi laikotarpiu, dėl to keitėsi ir tautinės savimonės turinys. Istorinį, teritorinį, kalbinį ir kultūrinį bendrumą papildė politinis bendrumas. Modernios politinės visuomenės savimonėje galima išskirti du lygmenis:

1. Ideologinį (politinį) – partijų, sąjungų, draugijų ir kitų organizacijų;
2. Masinį (visuomeninį) – ideologinės nuostatos atspindį.

Stiprėjant Lietuvos valstybingumui, augo ir stiprėjo tautos savimonė. Lietuvos Respublikos tautinės savimonės raidoje galima išskirti du etapus:

1. Tautos konsolidavimosi (telkimosi apie nacionalinę valstybę) laikotarpis – 1918–1926;
2. Pilietinės brandos (tautinės valstybės įtvirtinimo) laikotarpis – 1926–1940“ (Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė, 1998, p. 52).

Pasak I. Dirgėlienės, „šiuo laikotarpiu puoselėjamas piliečių domėjimasis savo tauta, savo istorija, o kartu ir ugdomas ryžtas mokslu ir gerais darbais garsinti Lietuvą pasaulyje. Sudaromos galimybės visuomenei konsoliduotis tautiškumo, kultūros, socialiniais aspektais. Su tautinės savimonės raida, siekiu plėtoti etninės kultūros tradicijas siejosi XX a. pirmosios pusės idėjinės kūrybinės tendencijos, įvardijamos sąlyginiu terminu – tautinis stilius. Tautinio stiliaus raidą skatino nacionalinio išsivadavimo judėjimas, valstybės kūrimo uždaviniai bei lietuvių kūrybinės inteligentijos sąlytis su kitų šalių meno apraiškomis. Lietuvių meninis gyvenimas tarpukariu persikėlė į laikinėją sostinę – Kauną – čia kūrėsi naujos valstybinės meno institucijos, steigėsi dailininkų draugijos bei grupuotės“ (2001, p. 8).

Suvokus, kad nepriklausomybė, visų pirma, pasireiškia dvasios, kultūros, švietimo ir meno savarankiškumu, Lietuvos valstybei teko rūpintis tautos ateitimi, steigiant įvairias meno, mokslo ir kultūros (švietimo) įstaigas, remiant bei plėtojant mokslinį kultūrinį tautiečių darbą. Žymus lietuvių filosofas, pedagogas S. Šalkauskis išskyrė pagrindinius kultūros koncepcijos uždavinius:

- Kultūrinės paskirties įsisąmoninimas;
- Kultūrinės sintezės kūrimas;
- Kultūrinių antagonizmų derinimas;
- Visuotinai veiksmingų kultūrinių vertybių siekimas (Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė, 1998, p. 53).

Tautinė savimonė sovietmečiu. Anot I. Dirgėlienės, „okupacijos metais lietuvių tautinę savimonę palaikė poezija, tuo metu vadinta „lietuvių tautos sąžine“, kai kurios tradicijos. Viena iš jų – dainų šventės, kurių repertuaruose buvo kūrinių, kurie jaudino, kėlė tautinius jausmus, buvimo tautoje suvokimą” (2001, p. 8). „Apskritai tie kūriniai, kurie vienaip ar ki-

taip paliesdavo Lietuvos skausmingas egzistencijos temas, buvo suvokiami pirmiausiai kaip tautiškumo įvaizdžiai" (Krukauskienė, 1989, p. 58). Svarbų vaidmenį suvaidino pogrindinė spauda, ji tapo stipria politine jėga, kovojančia už žmogaus ir tautos teises. Lietuvos katalikų bažnyčios kronika ir kiti leidiniai, nors ir sunkiai pasiekdami skaitytoją, žadino laisvės siekius, kėlė žmonių tautiškumą. Pogrindžio spaudą galima palyginti su pokario metų tautos ginkluotu pasipriešinimu. ,,Į teroro ir smurto aktus lietuvių tauta atsakė formule: geriau mirtis vardan laisvės, negu vergovė. Štai kada visa jėga iškilo lietuvių tautinė savimonė" (Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė, 1998, p. 57).

Filosofas L. Donskis, mėgindamas paaiškinti mūsų valstybės vieningumo praradimo priežastis, prabyla ,,apie dviejų Lietuvų fenomeną – ,,runkelių" ir ,,elito": veiksnys, darantis įtaką Lietuvos piliečių silpnėjančiam pilietiškumui, yra cinizmas, prasidėjęs 2004 metų skandalu ir besitęsiantis iki šių dienų" (2005, p. 19). Pasak I. Alpertytės, Lietuvos kultūros vyksmas tiesiogiai sietinas su politine šalies paradigma" (2008, p. 20). Taip pat ir Č. Teiloras (Taylor, 1996) sako, kad reikia perimti kas geriausia ir nukreipti žmogaus taurinimo ir tobulinimo linkme. „Tautinio identiteto klausimas**,** o ir atskirų etnoregionų vystymo klausimas, niekada nebuvo toks gyvas ir svarbus, kaip dabar, prie pabaigos artėjant esminiam globalizacijos etapui – vieningos euroerdvės susikūrimui. Lietuvos tradicinės euroregioninės struktūros išlaikymas ir tvirtinimas įvairiausiuose lygiuose bei visuomeninės būties pjūviuose būtų garantas ateinančioms kartoms", – sako etninės kultūros gyvosios tradicijos komisijos pirmininkas J. Rudzinskas (LRS Regionų politika ir plėtra. *www3.lrs.lt).*

Apibendrinant galima teigti, kad tautinė savimonė – tai sąmoningas savęs priskyrimas tam tikrai grupei, bendrijai, tautai, tai savęs supratimas tam tikroje erdvėje ir laike, įsisąmonintas priklausymas bendrijai. Lietuvių tautinės savimonės raida susijusi su lietuvių tautos ir valstybės formavimusi.

1.3. Lenkijoje gyvenančių lietuvių tautiškumo aspektai

Pagal P. Kalnių, ,,Vidurio Rytų Europoje žlugus komunistiniams rėžimams, žmogaus teisių atkūrimo kontekste savo teises ir interesus garsiai priminė ir tautinės mažumos, kurios iki tol komunistinių rėžimų šalyje buvo slopinamos labiau negu gausios etninės bendruomenės, sociologinėje literatūroje vadinamos dar ir titulinėmis tautomis. Demokratinė Europa svarbiu savo kultūros plėtros uždaviniu laiko ne tik visų joje egzistuojančių etninių bendruomenių tapatybės išlaikymą, bet ir jų paveldo įvedimą į žemyno kultūrinio gyvenimo apyvartą" (2006, p. 4).

P. Maksimavičius pažymi (pagal Gudavičiūtė, 2008), kad pirmiausia reikėtų išskirti keletą užsienyje gyvenančių lietuvių grupių, tai: senoji išeivija, etninėse žemėse gyvenantys lietuviai, naujieji emigrantai, daugybė lietuvių valdininkų – Lietuvos piliečių, išvykusių dirbti į užsienio institucijas, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą. „Užsienio lietuviai“ toli gražu nėra vienalytė masė, taigi ir tų grupių problemos skiriasi.

„Lietuva nuo seno pasižymėjo gausiu emigrantų iš jos skaičiumi. Užsienyje gyvenančiais lietuviais labiau pasirūpinta XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžioje. 1932 metais Kaune buvo įkurta draugija užsienio lietuviams remti (DULR), kuri skatino užsienio lietuvių ryšius su Lietuva, padėjo jiems kurti lietuviškas mokyklas, parūpino joms mokytojų, lietuviškų knygų, padėjo plėtojant scenos meną, rėmė jų spaudą, organizacijas, parapijas” (Stravinskienė, 2004, p. 22).

D. Daukšas (2006, p. 16) straipsnyje „Punsko lietuvių etninis ir nacionalinis tapatumas” pritaria V. Stravinskienės iškeltiems klausimams: „Kas daro Lenkijos lietuvius kitokiais nei lietuviai, gyvenantys Lietuvoje? Pirmiausia turbūt specifinė šios Lenkijos dalies istorija, dabartinė geografinė padėtis bei demografiniai procesai“. Lietuviai, gyvenantys Lenkijoje Punsko, Seinų krašte, priklauso etninėse žemėse gyvenančiųjų grupei, nors, anot R. Ozolo (2009), nei etnoso, nei etninės žemės, nei euroregiono apibrėžimų naujoji „Visuotinė lietuvių enciklopedija“ nepateikia.

„Lenkijoje gyvenantys lietuviai sudaro nedidelę (šalies mastu), tačiau socialiniu ir kultūriniu požiūriu įvairuojančią bendruomenę. Didesnioji jos dalis gyvena etninėse žemėse – Punsko ir Seinų krašte. Šios pietinės Sūduvos žemės 1920 metais buvo Lenkijos okupuotos ir išliko jos sudėtyje“ (Stravinskienė, 2004, p. 279). Anot autorės, „Lenkijos lietuvių bendruomenė – savitas socialinis organizmas su ryškiais tautiniais bruožais, artima Lietuvai etnokultūra ir sąsajomis su istorine Tėvyne. Nepaisant komunistinės sistemos Lenkijoje ir Lietuvoje deformacijų, tautinė raiška ir etninė savastis išliko, nors abiejuose kraštuose komunistinės politikos pragaištingi padariniai buvo skirtingi“ (2004, p. 7).

„Seinai, Punskas ir aplink esančios lietuvių gyvenamos teritorijos kultūrinės veiklos atžvilgiu yra unikalus reiškinys. Tokį kultūrinės veiklos aktyvumą lėmė ir toliau skatino svetimoje marginalinės kultūros zonoje lietuvių etninei mažumai gresiantis „ištirpimas” kitoje tautoje” (Zabielienė, 2006, p. 270). Tai akcentuoja ir P. Kalnius (2006, p. 45) cituodamas (Punsko krašto saviveikla, 2005), kad „Punsko ir Seinų krašto lietuvių bendruomenės susitelkimas kultūrinei veiklai, atrodo, yra unikalus reiškinys Europoje. Meno saviveiklos kolektyvų skaičius, tenkantis konkrečiam gyventojų kiekiui, vargu ar turi analogų bet kurios Europos šalies titulinės tautos bendruomenėje, o juo labiau – tautinėje mažumoje“. Anot V. Savoniakaitės (2006, p. 70), „Punsko valsčiuje lietuviškumas yra stipriausias. Tai lemia nuo seno su-

siklosčiusios istorinės aplinkybės. Čia gyvena apie 80 proc. lietuvių. Jie yra aktyviausia mažuma, veikiama kaimo aplinkos. Didžiausiais nacionalistais save laiko ūkininkai. Žmogaus tautinis sąmoningumas atsiranda šeimoje“. Taip pat autorė įvardija ir lietuviško sąmoningumo praradimo priežastis: žemas sąmoningumo lygis, per mažai vertinama kalba, tačiau ,,moralines vertybes ir šiandien dar stiprina tikras lietuviškas kaimas ir ypač stiprios šeimos, saviveikla. Tautiškumo sampratai, formavumuisi, iškilimui, taip pat nykimui didelę įtaką daro valdžios institucijų veikla“ (Savoniakaitės, 2006, p. 70).

,,Lietuvos ir lietuvių išeivijos istorikai dar nėra išsamiai ištyrinėję ir savo darbuose aprašę lietuvių tautinės mažumos, gyvenančios Lietuvos etninėse ir istorinėse žemėse. Beveik visai neliesta tarpukario laikotarpio Punsko – Seinų krašto lietuvių istorija. Kaip tik tais metais lietuviai įgijo tautinės mažumos statusą. Jis išliko iki šių dienų“ (Vitkauskas, 2001, p. 5). Pagal autorių, ,,Tarpukario metais Žečpospolitos taisyklė: ,,Laisvas su laisvu, lygus su lygiu“ negaliojo tautinėms mažumoms, nes tam nepritarė lenkų politikai (Vitkauskas, 2001, p. 4).

,,Po antrojo pasaulinio karo Lenkijoje tautinės mažumos nebuvo pripažintos. Tvirtinta, kad šalyje gyvena vien lenkai. Apie 1950 metus to absurdo atsisakyta,<...> tačiau ši šalis, J. Stoskeliūno nuomone, mažiau patyrė sovietinės valdžios priespaudos negu Lietuva. Pagal jį Lenkijoje buvo geresnė ir tikėjimo padėtis (tik ne šio krašto lietuviams)“ (Baranauskas, 2007, p. 106). Pasak autoriaus, ,,Iš vakarų ateinančią religinę literatūrą sunaikindavo cenzoriai. Tai tarnavo ne tik antireliginei veiklai, bet ir tautinės savimonės slopinimui. Taigi Lenkijos valdžiai rūpėjo ne tik silpninti lietuvių tautinę sąmonę, bet ir Katalikų bažnyčios tikėjimą (2007, p. 107, 108).

,,Atkūrus Lietuvos valstybę, Lenkijos lietuvių padėtis sustiprėjo. Jos politine, teisine, kultūrine padėtimi susidomėjo Lietuvos valstybinių institucijų ir visuomeninių organizacijų atstovai <...> lietuvių padėtimi kaimyninėje šalyje bene daugiausia domėjosi Užsienio reikalų, Šietimo, mokslo ir kultūros ir Žmogaus ir piliečio teisių bei tautybių reikalų komitetai. URK 1999 m.kovo pabaigoje numatė stiprinti ryšius su tautiečiais užsienyje, jų organizacijomis“ (Stravinskienė, 2004, p. 105).

,,XX a. paskutiniame dešimtmetyje Lenkijos lietuvių nuomonė apie Lietuvą sparčiai keitėsi. Lenkijos lietuviai vis labiau nusivylė Lietuva. Matyt, pasikeitusią poziciją iš dalies lėmė Lietuvos valstybinių institucijų neįvertinta, gal net savotiškai sumenkinta Lenkijos lietuvių parama kovojant dėl nepriklausomos valstybės atkūrimo, savotiškas abejingumas Lenkijos lietuvių problemoms“ (Stravinskienė, 2004, p. 107). Anot autorės, ,,skirtingus požiūrius į Lenkijos lietuvius ir Lietuvos lenkus iš dalies lėmė politinės priežastys“ (ten pat).

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Abiejų Tautų Respublikos istoriją tyrinėjančio, Londone įsikūrusio Rytų Europos ir slavų studijų centro profesorius Richardas Butterwickas teigia, kad

Lietuvoje ir Lenkijoje tautinėms mažumoms reikia vienodų teisių. Kita vertus, kiekvienas pilietis privalo būti lojalus tai valstybei, kurioje gyvena, mokytis jos nacionalinės kalbos, bet išlaikyti istorinį, kalbinį ir etninį tapatumą“, – interviu dienraščiui sakė jis. Jis taip pat tvirtino, esą įtampos tarp lietuvių ir lenkų šaknys glūdi XIX amžiuje. Tačiau jis neabejoja tuo, kad abi tautos galėtų paieškoti teigiamų bendros praeities aspektų ir pagerinti pastaruoju metu pašlijusius Lietuvos ir Lenkijos santykius (http://www.lrytas.lt).

Seinai – miestas Lenkijos šiaurės rytuose, netoli Lietuvos sienos. Seinai iki I pasaulinio karo buvo lietuviškos spaudos centras. 1768 m. įsteigta lietuvių pradinė mokykla, 1826 m. į domininkonų vienuolyną iš Tikocino perkelta kunigų seminarija, kurioje mokėsi daug lietuvių: 1829 m. iš 25 besimokančių buvo 21 lietuvis. Čia mokėsi ir V. Kudirka, M. Gustaitis, V. Mykolaitis–Putinas, klestėjo lietuvių tautinis gyvenimas. 1918 m. įsteigta lietuviška „Žiburio“ gimnazija. Viena iš garsiausių šio krašto asmenybių – lietuvių poetas ir Seinų vyskupas Antanas Baranauskas, palaidotas Seinų bazilikoje. (http://punskas.pl/?page_id=510). Tačiau „lietuvių gimnazijos Seinuose pavienes klases išlaikyti reikia didžiulių moksleivių tėvų, vietos lietuviškų organizacijų ir Lietuvos valdžių kasmetinio ryžto“ (Stravinskienė, 2004, p. 286).

Seniausi žmogaus gyvenimo pėdsakai Punsko krašte siekia 10.000 metus prieš m. e. (paleolito saulėlydį). Ankstyvaisiais viduramžiais šios žemės sudaro Jotvos dalį. 1597 metais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanceliarija išleido Žygimanto III dokumentą, kuriame, tarp kita ko, sakoma, kad Punsko parapijos klebonu gali būti skirtas „ne tiktai lietuvis, bet ir lietuvių kalbą mokantis“. Šis kraštas nuo XV amžiaus iki 1795 metų priklausė Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei. 1815 m. šios žemės atiteko Rusijai. Krašto žmonės kentėjo caro priespaudą. Čia veikė slaptosios mokyklos, kuriose mokė daraktoriai, o uždraustą spaudą atgabendavo knygnešiai. Po Pirmojo pasaulinio karo lietuvių gyvenamos Punsko apylinkės gyventojai pareiškė norą priklausyti atsikūrusiai nepriklausomai Lietuvos valstybei. Nuo 1920 metų Punskas ir jo apylinkės yra Lenkijos valstybėje. Po Pirmojo pasaulinio karo (1919–1920) vyko kovos dėl Sūduvos tarp Lietuvos ir Lenkijos (http://gimpunsk.com/word/?page_id=13). Punskas yra laikomas lietuvių centru Lenkijoje. Punsko valsčiuje gyvena apie 4,5 tūkst. žmonių. 80% iš jų – lietuviai. Punsko gatvėse ir įstaigose galima sutikti dzūkų ir suvalkiečių tarmėmis kalbančius žmones. Valsčiaus viršaitis yra lietuvis. Nuo 2010 m. šioje savivaldybėje yra dvikalbės (lietuvių ir lenkų kalbomis) vietovių lentelės. Punsko krašte veikia kelios lietuviškos mokyklos bei kiti lietuviškumą skatinantys židiniai (pvz. Lietuvių kultūros namai ar Lietuvių liaudies kultūros centras) (http://punskas.pl/?page_id=510).

Lenkijos lietuvės I. Pečiulytė, D. Vaičiulytė (2012) sako, kad lietuvybę tėvai mums skiepija nuo pat pirmų gyvenimo dienų. Augindami sekė lietuviškas pasakas, migdydami dai-

navo lietuviškas lopšines, mokė lietuviškų dainų, visados kalbėdavo lietuviškai ir stengdavosi, kad ir mes taisyklingai tai darytumėm. Pradėję lankyti mokyklą ir toliau noriai dainuojame lietuviškas dainas, šokame lietuvių liaudies šokius ir vaidiname lietuviškus spektaklius. Lietuviškas žodis ir jo išsaugojimas šiame krašte yra vienas iš svarbiausių gyvenimo tikslų. Tai mūsų pareiga. Jaučiamės atsakingi už tai, kad jis neišblėstų mūsų krašte ir kad sėkmingai jį galėtume perteikti ateinančioms kartoms. Pasak autorių, žmonės, gyvenantys Lietuvoje, ne visada suvokia, kaip sunku yra puoselėti lietuvių paveldą, kai negyveni tėvynėje. Esame jautrūs svetimybėms, nes žinome, kad gyvenant svetimtautėje aplinkoje labai lengva nutautėti. Mokytojai kruopščiai ir atsakingai rūpinasi mūsų kalbos taisyklingumu.

„Graži simbolinė tapatybės erdvė yra sudaryta iš lietuviškosios tapatybės simbolių, kuriuos tarsi ekrane surandame, pamatome bendraudami su žmonėmis. Punsko ir Seinų krašto lietuviai iš tikrųjų moka gražiai puoselėti savo simbolius. Skirtingai nei Lietuvoje susiklosčiusios jų gyvenimo aplinkybės lėmė stiprius nacionalinius jų jausmus, geresnis gyvenimas skatino išlaikyti gražius stereotipus apie lietuvių mentalitetą, būdo savybes“ (Savoniakaitė, 2006, p. 75).

Tačiau Lenkijos lietuviai turi nemažai sunkumų, kurie didžia dalimi sudiję su jaunimo švietimu. I. Šidiškienė (2006, p. 106), kalbėdama apie Punsko, Seinų krašto tautiškumą teigia, kad „išlaikyti lietuviškumą tapo sudėtinga, jis dažniausiai būna sąmoningai palaikomas vietos lietuvių inteligentų, patriotų pastangomis“. R. Lankininkaitė (2011) tvirtina, kad į Seinų ir Punsko lietuviškas mokyklas pirmą kartą atvykę tokio aukšto rango ESBO pareigūnai renka medžiagą įvyksiančiam ESBO (Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija) aukštojo komisaro tautinių mažumų klausimais Knuto Vollebaeko vizitui į Lietuvą ir Lenkiją. P. Maksimavičius (2011) rašo apie tai, kad ESBO atstovai Jennifer Croft bei Vincent de Graaf domėjosi Lenkijos lietuvių tautinės mažumos padėtimi Lenkijoje, ypač švietimo problemomis. Susitikdami su Lenkijos lietuvių draugijų vadovais svečiai pažymėjo, kad jau antri metai stebi Lenkijos lietuvių bei Lietuvos lenkų tautinių mažumų padėtį. Pasak autoriaus, Lietuvių bendruomenės atstovai iškėlė vadovėlių lietuviškoms mokykloms trūkumo klausimą. Pažymėjo, kad Lenkijos švietimo ministerijos siūlymai leisti tik elektronines lietuviškų vadovėlių versijas yra nepriimtini. Atkreipė dėmesį, kad lietuviškos mokyklos Lenkijoje nuo pat jų įkūrimo neturėjo vadovėlių visiems dėstomiems dalykams, ir nuo seno taip pripratusios dirbti. Tačiau didžiausių sunkumų susidaro dėl to, kad nėra net vadovėlių lietuvių kalbai, Lietuvos istorijai ir geografijai mokyti. Be vadovėlių ar kitų mokymo priemonių ypatingai sunku mokyti 1–3 klasių mokinius, kurie dar tik pradeda iš tikrųjų pažinti lenkų ir lietuvių kalbas.

Tad išeivijos problemų yra tikrai nemažai, ir Lietuva turi ką veikti, jas spręsdama. Tik turime išmokti kiek kitaip mąstyti. Nepamirškime, kad užsienyje gyvenantys lietuviai lie-

tuvybės puoselėjimu dažniausiai užsiima tik laisvalaikiu, o daugeliu atveju kiekvieną dieną, naudodamiesi savo patirtimi, ryšiais darbovietėse, asmeninėmis pažintimis, dažnai anonimiškai ir be atlyginimo bando padėti Lietuvai įgyvendinti jos tikslus užsienyje, stiprinti pozicijas pasaulyje. Tai tikrai didelė „darbininkų" minia. Vieni apie Lietuvą papasakoja savo kaimynams, antri parašo laišką gyvenamosios šalies parlamento nariui, treti padeda rengti verslo misiją į Lietuvą. Visi šie darbai yra naudingi Lietuvai. Todėl, pasak P. Maksimavičiaus, „kuriant ryšių su tautiečiais pasaulyje modelį reikėtų kuo skubiau ieškoti tokių sprendimų, kurie leistų tą potencialą dar labiau išnaudoti Lietuvos labui" (pagal Gudavičiūtė, 2008).

Apibendrinant galima teigti, kad tautiškumo ugdymas ypatingai svarbus tautinėms mažumoms, tai tautiškumo išlaikymo garantas. Lenkijos lietuviai, gyvenantys etninėse Lietuvos žemėse, bet politiškai priklausantys ir esantys Lenkijos teritorijos ribose, tapatina save su etninių žemių gyventojais – lietuviais. Tautiškumas Punsko, Seinų krašte pasireiškia labiausiai per kalbą ir kultūrinę veiklą, tradicijų ir papročių puoselėjimą, taip pat literatūrą, meną, istoriją. Jis dažniausiai sąmoningai palaikomas vietos lietuvių inteligentų, patriotų pastangomis. Punsko ir Seinų krašto lietuvių kultūrinis gyvenimas yra unikalus reiškinys, ypatingai stiprus bendruomeniškas susitelkimas šiai veiklai. Tačiau Lenkijos lietuviai turi nemažai sunkumų, kurie didžia dalimi sudiję su jaunimo švietimu.

2. LIETUVIŲ TAUTINIŲ DRABUŽIŲ UGDOMIEJI ASPEKTAI

2.1. Tautinio kostiumo raida

Lietuvių tautinis kostiumas nuėjo ilgą raidos kelią. Kaip meno kūrinys, patyrė įvairias įtakas, buvo ne kartą supaprastintas ir net, veikiant įvairioms aplinkybėms, nuvertintas. Tautinės aprangos kaitos dermė atsispindi (žr. 1 pav.).

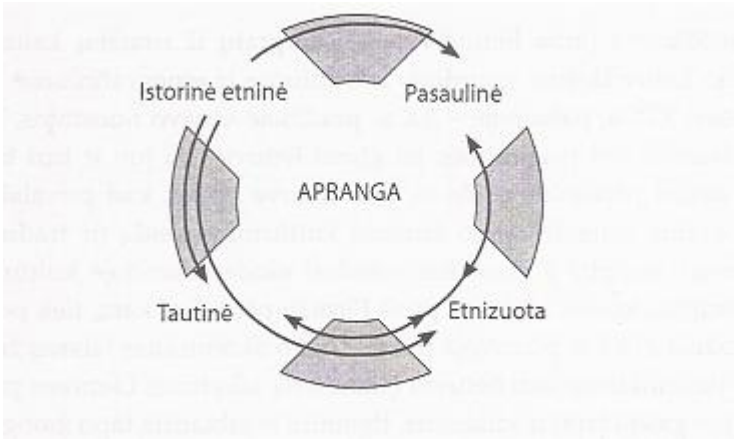

1 pav. **Istorinės, tautinės, etninės ir moderniosios aprangos sąsajų modelis**
(pagal Šidiškienė, 2005, p. 168)

Anot Ginotienės (1997), senovėje žmonės savo kūną dengė medžio žievėmis, lapais, plunksnomis, žvėrių kailiais, susirišdavo raiščiais iš džiovintų žvėrių gyslų ar augalų. Vėliau atsirado drabužiai, siūti iš lininių, medvilnonių, kanapinių, vilnonių audinių. Išsiskyrė moteriški, vyriški ir vaikiški drabužiai. Vėliau atsirado tik išeigai skirti drabužiai. Ypatinga drabužių rūšis yra tautiniai rūbai. Veikiami istorinių, ekonominių, socialinių, gamtinių sąlygų jie atspindi kiekvienos tautos tradicijas, papročius, gyvenimo būdą.

Patys pirmieji šaltiniai, iš kur galime sužinoti apie lietuvių apsirengimą, yra archeologiniai kasinėjimai. Tik iš vėlesnių laikų yra išlikusių iliustracijų ir aprašymų. R. Volkaitė–Kulikauskienė (1997) pažymi, kad rašytiniai šaltiniai nepaliko mums jokių duomenų apie senovės lietuvių drabužius. Tik pradedant XIV a. randame vieną kitą labai bendro pobūdžio užuominą apie to meto aprangą, bet jos yra susijusios bemaž vien tik su aukštuomenės atstovais, dažniausiai pačiomis jų viršūnėmis. Tas pats pasakytina ir apie XVI a. LDK aprangą. Pasak R. Gucevičiūtės, ,,ikonografiniai ir archeologiniai šaltiniai byloja apie to meto dėvėsenos dvilypumą, orientacijos priešpriešą tarp Lietuvos Didžiųjų kunigaikščių bei diduomenės ir plačiosios bajorijos dalies, besivadinančios liaudimi“ (2001, p. 32). Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dėvėsenos tendencijas, kostiumų proporcijas, spalvas ir audinius lėmė geopoliti-

nė padėtis. Didžiąją dalį jos teritorijos sudarė slaviškos žemės. Nuo Liublino unijos laikų kultūriniame gyvenime stiprėjanti Lenkijos įtaka sutvirtino rytietiškas tendencijas dėvėsenoje. Kaip teigia R. Gucevičiūtė, „tokioje margoje valstybėje, kokia XVI a. antroje pusėje tapo Lietuvos ir Lenkijos respublika, savitas bajorijos luominis kodeksas ir jos dalis – apranga buvo tarsi rišiklis, vienijantis įvairiatautę visuomenę“ (2001, p. 37). Anot autorės, „renesanso įtaka drabužių sferai atsidūrė valdančio elito rankose ir buvo skleidžiama tik iš viršaus“, o „LDK valstietija, būdama nelaisva, neturėjo jokių prielaidų laisvai reikštis savo dėvėsena ir faktiškai sekė aukštesnio luomo – bajorijos suformuotais stereotipais. Būdama hierarchinių laiptų papėdėje, ji nepasižymėjo nei ganėtina apdarų įvairove, nei importinių audinių vartojimu, bet turėjo tenkintis savos gamybos medžiagomis, skurdžiai buičiai teikusiomis tik skrandas ir sermėgas“ (Gucevičiūtė, 2001, p. 38).

Pasak E. Ginotienės (1997), pirmosios žinios apie lietuvių liaudies moterų aprangą siekia XVII a. Etnografiniai tyrinėjimai apie pirmuosius tautinius drabužius tepasako, kad jiems daugiausian audota vietinė žaliava bei natūralūs dažai.

A. Kargaudienė (1997) sako, kad tautinis kostiumas yra kilęs iš liaudies apeiginio kostiumo, skirto šeimyninių švenčių apeigoms, visų pirma, vestuvėms. Lietuvių tradiciniai drabužiai XVIII amžiuje buvo paveldėti iš savo senesnių kartų, tačiau vis intensyvėjant pirktinių medžiagų srautui, turtingesni valstiečiai pirko ir vietinės manufaktūros fabrikų audinius, dar kitas medžiagas atsiveždavo iš užsienio, tuo laikotarpiu sparčiai gyvėjo prekyba linais su Ryga, Liepoja, Karaliaučiumi bei kitais miestais. Parsiveždavo medvilninių, šilkinių, aksominių vilnonių fabrikinės gamybos audeklų. Iš jų siuvosi išeiginius drabužius, jų dalis ar jais puošdavo siuvamus iš naminių audinių. Kaspinai, skarelės buvo perkamos iš keliaujančių pirklių.

Iki baudžiavos panaikinimo lietuvių tradiciniai drabužiai jau buvo visiškai susiformavę. Šiuo laikotarpiu ypač ryškėjo rūbų skirtumai tarp turtingesnių ir neturtingesnių valstiečių (Dundulienė, 1991). Turtingesnieji vis labiau ėmė vaikytis miesto madų, siūdindavosi iš brangesnių pirktinių medžiagų.

Etninės kultūros gyvosios tradicijos komisijos pirmininkas J. Rudzinskas sako: „Situacija tekstilėje pakito tobulėjant gamybai, atsiradus fabrikams, tiražavimo masiškumui. Audinių gamyba labai atpigo. Cheminių dažų pranašumas, spalvų ryškumas ir įvairovė medžiagas padarė patrauklesnes, plonesnes. Keitėsi ir kaimo žmogaus apdaro vaizdas. Įtaką darė ir įvežtinės medžiagos: šilkas, brokatas, aksomas. Prie įprastai vartoto lino, kanapių, vilnų pluošto prisidėjo plona medvilnė. Šaknelių dažus užgožia anilininiai. Nešiojami rūbai ima vienodėti ne tik toje pačioje parapijoje, mieste, valstybėje, bet ir dideliuose plotuose, kaip centrinėje Europoje, Skandinavijoje, Balkanų ar Vidužemio jūros regione“ (Rudzinskas,

http://www3.lrs.lt). Pagal etninio stiliaus rūbų kūrimo gaires, „tautiniai drabužiai būtinai turi būti iš vietinių žalaivų ir namų sąlygomis pagaminti, tačiau modernizuoti, nes senieji kotiumai buvo griozdiški ir nepatogūs“ (Šidiškienė, 2005, p. 97). Būtent Lenkijoje buvo paplitę krokuvietiško stiliaus tautiniai kostiumai, kurie buvo modernūs, supaprastinti, patogesni už originalius. I. Šidiškienė akcentavo, kad „ne visa lietuvaičių seniau dėvėta apraga buvo lietuviška, nes tos pačios drabužių mados buvo tiek lietuvaičių, tiek lenkaičių ar kitų tautų merginų (2005, p. 98). Todėl autorė pateikia M. Baltruko, mėginusio nurodyti, kas būdinga lietuvių tautiniams rūbams, tautinių drabužių skirtumus (žr.1 lentelę) (Šidiškienė, 2005, p. 98).

1 lentelė

Tautinių rūbų skirtumai (pagal Baltrukas, 1907)

Lietuviški	Krokuvietiški
Sijonas turi būti namų darbo, ne trumpas, apvedžiotas dviem ar trimis lankais;	*Sijonėlis* trumpas, kuone pusiau blauzdų, kartūninis ar kitoks nei namų darbo, dažniausiai dryžas;
žiurstas rinktinis, neperplatus;	*žiurstai* gi visados balti;
kiklikas turi būti ne skaudžiai šviesios spalvos, geriausiai juodo, žalio arba tamsiai mėlyno aksomo, liemenė (šniūravonė) turi susieiti, arba bent siaurai turi būti suvarstyta, apačioje klotinėmis (kvoldžiukais), krūtinė turi būti ne per daug iškirpta ir neperdaug apvedžiota;	*kiklikas* dažniausia šviesesnių spalvų (nors nešioja ir juodus), dažniausia be klotinių, liemenė plačiai nesusieina ir krūtinė daugiau iškirpta, trasais ir galionais tankiai apvedžiota;
nereikia daug *kaspinų* nei *karolių*, kaspinų užtenka 3–4 ir tai neperplačių, o karolių užtenka poros ellučių, o jei gintaro, tai užtenka ir vienos	nešioja daugybę *karolių* ir *kaspinų*, visokių spalvų, plačių, siaurų ir dryžų ant krūtinės, be karolių, dar taip visokių žibučių

Pagal J. Rudinską, „XIX a pabaigoje pirmą kartą istorijoje atkreiptas dėmesys į tautinio – regioninio indentiteto požymius: kalbą, tautosaką, dainas, tautodailę, tradicinę aprangą. Pradėta metodiškai gilintis į tradicinių audinių esmę ir prigimtį“ (http://www3.lrs.lt).

1926 m. kilo mintis Kaune gaminti tautinius drabužius dailininkui A.Tamošaičiui. Jo projektuotus ir daugiau serijiniu būdu gamintus kostiumus nuo 1926 m. iki 1960 m. dėvėjo ne vien Kaune, bet ir kitose Lietuvos vietovėse. Kai kas tuos drabužius dar ir dabar turi. Dalis to laikmečio kostiumų yra patekę į muziejų. Tačiau jo suprojektuoti drabužiai labai skyrėsi nuo autentiško lietuvio kostiumo. Buvo pašalinta daug dalykų, kurie, anot autoriaus, yra svetimkūniai. A. Kargaudienė (1997) paaiškina, kad neliko spalvotų liemenių iš brangios pirktinės medžiagos, lengvų šilko kaspinų, subtilių pabruvėlių ir kt, jų vietoje atsirado austinės lieme-

nės su gruboku užsegimu, austiniai kaspinai, karūna su skarele bei kt. Tačiau A. Tamošaičio sukurti tautiniai kostiumai buvo to meto grožio etalonas.

„Pokario metais tautinius kostiumus, kaip išeiginį aprėdą, pakeitė kitokie rūbai, keitėsi ne tik drabužiai, bet ir tradicijos, papročiai, todėl juostos nebeatliko savo ankstesnės materialiosios ir dvasinės funkcijos, nebuvo audžiamos, ryšimos ir naudojamos taip, kaip anksčiau. Tarybiniu laikotarpiu juostos susijuosimui beveik nebuvo naudojamos, įgavo dekoratyvinęsuvenyrinę funkciją, pakito ir jų audimo technologija, ir komponavimo pricipai, ir spalvų deriniai. Tuo metu išpopuliarėjo tautinės juostelės – kaklaryšiai, kurie prie išeiginio kostiumo buvo ryšimi ir prieš karą. Austas kaklaraištis su tautiniais ornamentais liudijo žmogaus patriotizmą, simbolizavo meilę Lietuvai“ (Milvydienė, 2011, p. 8).

Terminas tautiniai drabužiai (arba tautinis kostiumas) pagal I. Šidiškienę, „nusako atsiradusią XIX a. pabaigoje – XXa. pradžioje moterų aprangos rūšį, išreiškiančią žmogaus etninę ir tautinę savivoką, jos manifestavimą, tautinio atgimimo realiją, <...> o ta speciali apranga, reprezentuojanti etninius savitumus, įsitvirtino XX a. lietuvių visuomenėje“ (2005, p. 17). Autorės teigimu pagal tautinės aprangos atkūrimo interpretacijos laipsnį išskiriami du aprangos tipai: *tautiniai ir etnizuoti* darbužiai. Kuriant *tautinius drabužius* siekiama kuo labiau rekonstruoti istoriniais faktais paremtą aprangą, o kuriant *etnizuotą aprangą*, naudojami estetiškai derantys, laisvai pasirenkami atskiri istoriniai aprangos elementai, simboliai. Tautinės aprangos sąvokų subordinacija pateikiama 2 paveiksle.

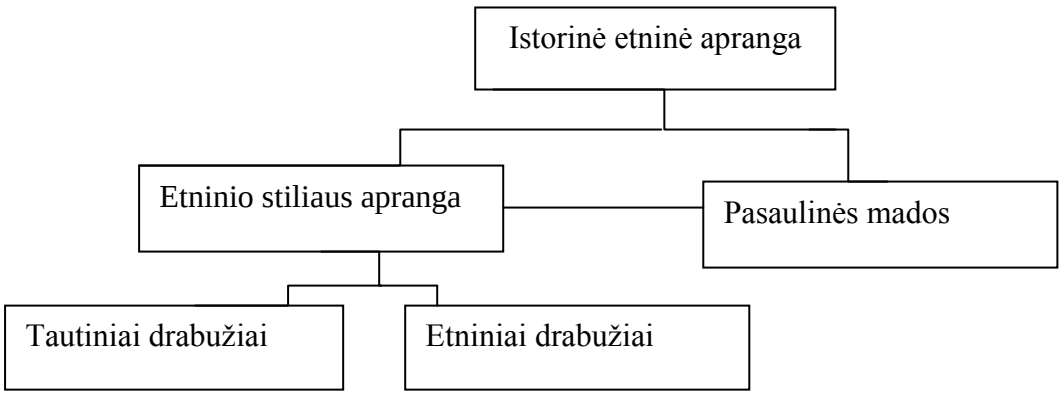

2 pav. **Sąvokų subordinacija** (pagal Šidiškienė, 2005, p. 17)

A. Zabielienė–Mickevičiūtė (2005), pateikia sceninio kostiumo apibūdinimą: pagal tai, kaip koncertinė folkloro ansamblių apranga yra nutolusi nuo autentiškų drabužių, išskirtos 6 kategorijos: autentiška apranga, tautiniai drabužiai, rekonstruota archeologinė, istorinė apranga, etnizuoti drabužiai, kolekcijos su liaudiško stiliaus elementais ir pasaulietine apranga. Ši apranga priklauso nuo ansamblio atliekamo repertuaro, jas dėvinčių atlikėjų amžiaus ir folklorinių ansamblių tipo. Nustatyti trys pagrindiniai rekonstruotų archeologinių ar istorinių

drabužių pasirinkimo motyvai: aprangą nulemia ansamblių atliekamas repertuaras.<…> Kuriant archeologinius ar istorinius drabužius, remiamasi XI–XVIII a. archeologiniais radiniais ir istoriniais šaltiniais. Šie drabužiai yra rekonstruojami, komplektuojami, sumoderninami ar kitaip pagal skonį keičiami. Tiksliai rekonstruoti įmanoma tik metalines detales – papuošalus, diržų sagtis, apkaustus ir pan., kai kurių audinių pluoštą – vilną, liną ir audimo būdą – dvinytį, trinytį ir pan. Visa kita – drabužių sukirpimas, spalvos, nešiojimo būdas, tikslus laikotarpis ir t. t. – laisva interpretacija.

Tautinis kostiumas yra meno kūrinys, nes kostiumo dalys pasižymi harmonija, subtilia puošyba, puikia technika. Ginotienės tvirtinimu (1997), kiekvieno regiono tautinių drabužių pagrindinės dalys tos pačios: marškiniai, kiklikai, sijonai, prijuostės bei galvos apdangalai, tik skiriasi ornamentika, forma ir spalva. Taip pat skirtingos liemenių formos, sijonų marginimas, spalvos bei marškinių pasiuvimas“. Anot specialistės A.Vandytės (2005), drabužio vertė nenukentės, jei viena kita detalė bus paįvairinta ne tautodailininkės išaustu audiniu. Pavyzdžiui, palaidinę galima pasiūti iš lininės balintos drobės ir dailiai išsiuvinėti. Iš žakardinio šilko siūtos liemenės – irgi madingos, nenusižengia tautinio drabužio kūrimo tradicijoms. Vis dėlto kurdamas tautinius kostiumus negali aklai eksperimentuoti – privalai remtis muziejų fondų duomenimis, menotyrininkų, etnologų atliktais tyrimais.

Lietuvių liaudies drabužiai buvo labai įvairūs. Jų atskiros šeimos turėjo net po kelias eiles. Drabužių būta kasdieninių ir išeiginių, paprastesnių ir ypač puošnių. Moterų drabužiai buvo žymiai įvairesni ir puošnesni nei vyrų. Moterų drabužiai susidėjo iš marškinių, sijono, prijuostės, liemenės arba nažutkėlės ir viršutinių šiltų drabužių: sermėgos, sermegėlės, angerkos ir pusangerkės, vadinamos „vatinės“, kailinių. Prie pilno komplekto reikia pridėti įvairias galvos dangas ir apavą. Taip pat buvo nešiojami įvairūs puošmenys: karoliai, juostos, krepšiai, skarutės, nosinės. Daug įvairumo drabužiuose įneša jų pasiuvimas, puošimas, savitas drabužio nešiojimas. Ne visos moterys vienodai pasirišdavo prijuostę, užsisegdavo liemenę ar apsigobdavo skara. E. Ginotienė (1997) pateikia nemažai patarimų, norintiems pasigaminti savo tautinį kostiumą. Autorė sako, kad nebūtinai siūti savo regionui būdingą tautinį drabužį, svarbu, kad jis būtų skoningas, būdingų tautinių bruožų. Pasak Dundulienės (1991), yra daug etnografinių kepuraičių, kurios tinka ir prie paprastų rūbų. Tik būtina išsirinkti tinkamą formą ir mokėti ją pasiūti.

Apibendrinant galima teigti, kad tautiniai rūbai nuėjo ilgą raidos kelią. Ne kartą buvo kritikuojami, nuvertinti, atkuri, perkurti. Jie buvo labia įvairūs: skirti išeigai ir kasdienai, įvairioms šventėms, skirtingai dėvimi ir gaminami pagal atskirus Lietuvos regionus.

2.2. Lietuvos regionų tautinio kostiumo ypatumai

Mokiniams svarbu ne tik susipažinti su tautiniu kostiumu, bet ir atskirti juos pagal Lietuvos etnografinius regionus. Puiku būtų kuo geriau skirti savo regiono tautinius rūbus. Reikia pabrėžti, kad nėra vieno Lietuvos tautinio kostiumo. Yra regioniniai tautiniai kostiumai. Jie skiriasi skirtingais spalviniais deriniais, forma, detalėmis. Tai pabrėžia vietinių tradicijų, kurios formavosi šimtmečiais, vyravimą. Regioninis kostiumas – mūsų tautos savitumo bruožas. Ilgainiui susiformavę regioniniai kostiumo savitumai įvairina lietuvių tautos estetinį kostiumo vaizdą. Etninio kostiumo kūrėjas padarė didelį darbą, suskirstydamas rūbus pagal etnografinius regionus. Sričių išskirtinumai, išryškėję palyginus spalvų ir ornamentų būdus, pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė

Pagrindiniai tautinių rūbų skirtumai (pagal Tamošaitis) (Šidiškienė, 2005, p. 104)

Aukštaičių	Paprasti, kuklūs, mažai raštų ir spalvų – vyrauja balta spalva. Liemenės šviesios, vienspalvės. Metaliniai aksesuarai, įvairiaspalvės pintinės juostos. Moterų balti nuometai.
Vilniečių	Daug kruopščių siuvinėjimų ir rinkinių (rinktinių raštų) baltame ar šviesdryžiame audinyje balta, raudona, mėlyna spalvomis. Savitai pasiūtos galvos dangos, skersadryžiai sijonai, liemenės su metalinėmis sagomis.
Dzūkių	Labai margi – languoti ir dryžuoti. Ypač būdingas languotumas platėjančiais ruožais. Baltos drobulės bei skepetos. Kompleksą puošia kaišytinės, rinktinės, austinės juostos.
Zanavykių	Bendras spalvingumas pilkšvai tamsus. Liemenės ryškesnės už sijonus. Raštai ir dryžiai stambūs, tamsoki ir spalvingi. Marškiniai siuvinėti raudonais, tamsiai žalsvais tulpių raštais. Būdinga karielinė, siuvinėtos skarelės.
Kapsių	Kapsių margesni ir smulkesnių raštų už zanavykių. Iš zanavykių perėmė raštų paprastumą ir stambumą, iš dzūkių – dryžuotumą, margumą ir smulkumą.
Klaipėdiečių	Savitas pasiuvimas marškinių (plačiai kirptas ir rauktas kaklas bei puoštos rankovės ties pečiais) ir liemenė (su petnešėlėmis). Drabužių spalvos neryškios – balta, pilkšva. Gausu siuvinėjimų ir rinkinių – raudonų, mėlynų, baltų spalvų – pastarieji pasižymi techniniu darbo tobulumu, savitais raštais.
Žemaičių	Savotiškiausi drabužiai: platūs sijonai (keli), daug skarų, raštuotos pirštinės ir kojinės, raižytos klumpės. Savitai klostelėmis pasiūta liemenė. Gausu paprastų kuklių raštų – katpėdžių, dobiliukų, vingučių. Kiekvienas rūbas vis kitos spalvos. Mėgstamos spalvos: raudona, mėlyna, žalia, balta.

Pasak J. Balčikonio, K. Kairiūkštytės – Galaunienės, A. Mikėnaitės ir kt. XVII – XIX amžiaus duomenimis, lietuvių tradiciniai drabužiai skirstomi į šešias sritis: aukštaičių, dzūkų, kapsų, zanavykų, žemaičių ir klaipėdiečių (Mažosios Lietuvos).

Etninės kultūros gyvosios tradicijos komisijos pirmininkas J. Rudzinskas nurodo: „Tautiniai rūbai nuo kasdienių skiriasi tuo, kad savo būdingumu pabrėžia ryšį su savo tauta konkrečioje geografinėje erdvėje apibrėžto regiono visuomenės dalimi. Laiko erdvėje tai siejasi ir su praeities idealizavimu, legendomis, padavimais, dainomis ir pasakomis.<...>Senais laikais, kai nebuvo tobulų ryšio priemonių ar kitų būdų, rūbai būdavo individualesni, įvairesni, nes kiekvienas kaimas, sritis ar regionas audė ir siuvosi savaip, laikydamiesi prosenelių tradicijų“ (http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2231&p_d=21375&p_k=1).

Ypatigą dėmesį tautinio kostiumo detalei – juostai skyrė V. Tumėnas (2006, p. 288), pabrėždamas, kad „juostos, kaip etninės kultūros artefaktas, yra itin daugialypis, su labai plačiu kultūros kontekstu susijęs reiškinys. Jis apima reikšmes ir vertes nuo buitinio iki simbolinio ir estetinio, nuo kasdienio iki istorinio lygmens“. Autoriaus tyrinėjimo duomenimis „Punsko ir Seinų kraštas – vienas ilgiausiai išlaikusių senąją juostų tradiciją“ (Tumėnas, 2006, p. 291).

Kostiumų kūrėjai A. ir A. Tamošaičiai (1938) pateikė tokius lietuvių tautinių drabužių apibūdinimus: aukštaičių moterų tautiniai drabužiai yra vieni seniausių savo formomis, audimo būdu, raštais ir šviesokomis spalvomis. Aukštaitijoje ligi paskutiniųjų laikų dar tebedėvimas nuometas. Zanavykių tautiniai drabužiai yra vieni puošniausių savo raštais, spalvomis ir pasiuvimu. Kapsių tautiniai drabužiai tai lyg darnus zanavykiškų ir dzūkiškų junginys. Dzūkių tautiniai drabužiai pasižymi nepaprastu spalvų, dryžių ir langelių margumu. Vilniečių sodžiaus moterų drabužiai primena lietuvių diduomenės apdarus. Mažosios Lietuvos moterų tautiniai drabužiai turi pačius seniausius bruožus, šio krašto lietuvių drabužių spalvos tamsokos. Aukštaičių vyrų drabužiai – šviesokų spalvų, languoti ar dryžuoti, trumpai pasiūti. Žemaičių vyrų drabužiai – tamsokų atspalvių. Zanavykų drabužiai pasižymi dideliu iškilmingumu ir puošnumu. Kapsų vyrų drabužiai – spalvingi šviesūs, linkę į dryžuotumą. Dzūkų vyrų drabužiai pasižymi savo margumu ir kuklumu. Vilniaus krašto vyrų drabužiai pasižymėjo didikų aprangos bruožais. Mažosios Lietuvos vyrai dėvėjo tamsiais drabužiais. Iš esmės ši tautinių drabužių apibūdinimo koncepcija nėra atmesta ir šiais laikais.

Suvalkiečių (kapsų ir zanavykų) drabužių išskirtiniai bruožai. Suvalkijos krašto moterų rūbai puošniausi visoje Lietuvoje, išsiskiriantys sodriais spalvų ir raštų deriniais. Zanavykių drabužiuose spalvų ypač daug, jos įvairiai derinamos, tačiau bendras koloritas tamsokas. Dažniausiai naudojamos pilkšvai melsvos, žalsvos, rusvos spalvos. Kapsių drabužiai labai panašūs į zanavykių, tačiau pasižymi margumu ir stambiu dryžuotumu. Jie nelabai ryškūs, spalvingi, švelnaus kolorito. Medžiagų raštai – smulkūs ir retai išdėstyti (pagal A. ir A. Tamošaičiai, 1938).

Zanavykių ir kapsių marškiniai yra drobiniai, užausti raudonais, mėlynais ar žaliais rinktiniais raštais arba išsiuvinėti. Zanavykių marškiniai puošiami ir plačia 25 cm. užausta juosta rankovių galuose. Kartais rankogaliai ir krūtinės užsegimo juostelė yra siuvinėjami kiauraraščiu, peltakiuojami arba paliekami be papuošimo. Marškinių rankovės plačios, prie pečių ir rankogalių surauktos. Marškiniams uždedama plati atversta apykaklė. Marškinių rankogaliai ir krūtinė suraišiojami raišteliais.Vyriški marškiniai balti lininiai arba medvilnini, paprasto kirpimo, su perpetėmis arba be jų. Rankovės ilgos, platokos, parauktos prie rankogalių. Zanavykių sijonams būdingi labai spalvingi platūs ir siauri išilginiai dryžiai. Kapsių sijonų dryžiai įvairaus platumo ir paįvairinti smulkiais raštais. Sijono dugnas dažniausiai tamsus, o ant jo, raudoni, žali, oranžiniai, melsvi, balti dryžiai. Sijonai labai platūs, prie juosmens raukti. Prijuostės įvairios, puoštos stilizuotų lelijų, jurginų raštais. Kapsių prijuostės margesnės ir puoštos stambesniu raštu. Jos audžiamos rinktiniais ir kaišytiniais raštais, dryžiais ir raštų grupėmis. Kaišytinių prijuosčių dugnas tamsus, o jame iškaišomos ryškių spalvų lelijos, žirniukai, tulpės, žvaigždutės. Prijuostės audžiamos nuo 80 iki 100 cm. pločio, paskui jos suraukiamos ir prisiuvamos prie siauros austos juostelės. Prijuostės apačia ir dalis kraštų užbaigiama raišiotais arba paprastais kutais. Zanavykės merginos ant galvos nešioja kartelinę juostą, galiono kepurėlę ar kasinyčią. Kartelinė juosta, tai iš spalvotų karoliukų išpinta juostelė, kuri uždėta ant plaukų virš kaktos dažnai dar puošiama gėlėmis ir kaspinais. Kasinyčia dažniausiai būna rūbų spalvos. Jos centre – balto dugno ir tamsiai raudonų rinktinių raštų arba sijono spalvos juosta, prie kurios prisegami du austiniai išpešiotais kraštais kaspinai arba skarutė. Ištekėjusios Suvalkijos krašto moterys ryši skarutėmis, kurios įvairiai puošiamos, siuvinėjamos. Dar dažniau nešioja pabruvėlius, kurie susideda iš kelių eilių klostelių, prie kurių prisegama spalvinga skarutė, papuošta kutais.

Aukštaičių drabužių išskirtiniai bruožai. Aukštaičių drabužiai gana kuklūs. Juose dominuoja balta spalva. Visuose etnografiniuose rajonuose marškiniai buvo siuvami iš lininės balintos drobės. Vieneriems marškiniams naudojama trijų ar net keturių rūšių medžiaga. Iš plonesnės siuvamas stuomuo, prie jo priduriami pašukiniai ar pakuliniai pridurkai. Rankovėms audžiama siaura drobė. Apykaklė ir rankogaliai siuvami iš pačios dailiausios drobės, kasdieniniai marškiniai – iš pašukinio audinio. Marškinių sukirpimas trijų rūšių: tunikinis arba besiūlis, tunikinis su perpetėmis, tunikinis su ilginėmis. Išeiginių marškinių apykaklės, perpetės, rankovės, rankogaliai puošiami įaudžiant raudonų siūlų ruoželius, išrenkami rinktiniai rašteliai. Šiaurės vidurio Aukštaitijoje įaudžiami raudoni rinktiniai raštai per visą rankovės ilgį. Kasdieninės liemenės siuvamos iš lino, pusvilnės, išeiginės vilnonės ar pusvilnonės puošiamos smulkiu rašteliu: ruoželiais, vingeliais, langučiais. Jau XVIII a. liemenės buvo siuva-

mos iš pirktinių medžiagų, o sijonai ir kitos kostiumo dalys – iš naminių net iki XX a. pradžios (Jurkuvienė, 2006).

Dzūkų drabužių išskirtiniai bruožai. Dzūkų kostiumai margesni, spalvingesni. Prijuostės, languoti sijonai kai kur buvo dėvimi net iki XX a. ketvirtojo dešimtmečio. Seniausi marškiniai siuvami su raudonai languotos medžiagos perpetėmis, rankogaliais, krūtine, įaudžiant geometrinius bei augalinius raštus. XIX a. paplinta siuvinėjimas. Lazdijų, Veisiejų apylinkėse siuvinėjo rudais siūlais augaliniu bei geometriniu raštu. Kaimyniniuose su baltarusiais rajonais marškinių rankovės ir apykaklės siuvinėjamos raudonais ir juodais siūlais. Nė viename etnografiniame rajone juostos nėra tokios įvairios, kaip Dzūkijoje. Daugiausia austos rinktinės, raštai labai įvairūs: grėbliukai, eglutės, roželės, beržalapiai, žvaigždutės, meškučiai, ožkanagučiai, vėžiukai, gromatėlės ir kt. Plačiausios ir įvairiausios audžiamos Varėnos, Lazdijų, Alytaus r. Eišiškių juostos paprastesnės. Senosios dzūkų juostos buvo siauros. Juostų dugnas dažniausiai baltų linų, rečiau spalvotų. Raštai – vilnonių ir skaisgijų siūlų; spalvos: žalia, raudona, violetinė. Rašto spalvos išdėstomos trimis eilėmis, kraštuose įaudžiant įvairiaspalvius ruoželius, galuose – įvairiaspalvių siūlų kuteliai. Šalia rinktinių juostų dzūkams būdingos kaišytinės. Kituose rajonuose jos neaptinkamos. Baltame linineme dugne – kelių spalvų vilnoniais ar skaisgijų siūlais iškaišyti saulutės, langučiai, žvaigždutės. Anot E. Ginotienės (1997), dzūkų marškiniai labai puošnūs, siuvinėti baltuoju siuvinėjimu saulutėmis ir vingeliais. Sijonai raukti, intensyvių spalvų, smulkiais langučiais (žalia su violetine, juoda su balta, tamsiai raudona) ar išilginiais dryželiais. Prijuostės tamsios su spalvingais pakaišymais, apačioje kutai. Taip pat mėgo baltame fone tarp mėlynų žičkų langelių įkaišyti spalvotas saulutes. Buvo šviesmargių languotų ir baltos drobės sudėtingai peltakiuotų prijuosčių. Juostos labai puošnios, rinktinės, ant lino skaldytos raudonais raštais violetiniu ar raudonu siūlais. Moterys nešiojo siuvinėtas skarutes su puošniais pakraštėliais. Galvą puošdavo siuvinėta karoliukais ir apnerta klostyta juostele, karūna, galionu ar klostyta įvairaus pločio juosta. Moterys rišdavosi kepuraites, siūtas iš audinio su pasiuvinėtomis ausytėmis. Ant kaklo nešiojo trumpus gintaro ar koralo karolius.

Žemaičių drabužių išskirtiniai bruožai. J. Rudzinskas apibūdindamas žemaičių rūbus parodo, kad jie išsiskiria raudonmargių žičkinių skarų gausa. Marškiniai balti drobiniai, rankogaliuose ir perpetėse įaustais raudonų žičkų – ruoželių, dobiliukų raštais. Žemaičių drabužis – sudėtingas.Vienas būdingiausių bruožų – spalvų ryškumas, raštų ir dryžių dekoratyvumas. Moteriški marškiniai drobiniai; rankovės, priekis ir perpetės užaustos žičkų-dimų (t.y. raštų, išaustų audeklo paviršiuje palaidų siūlų pluošteliais) rašteliais, ar parinktais dobilėlių raštais. Liemenė (kiklikas) smulkiai raštuotas, pasiūtas ilgomis klostėmis. Spalvos: raudona, žalia, violetinė, ruda, balta. Sijonai daugiausia dryžuoti: išilgadryžiai ir skersadryžiai. Išilgad-

ryžiai sijonai ryškių spalvų: raudonos, geltonos, žalios, violetinės, baltos. Apatinis sijonas plačių skirtingų spalvų dryžiais. Pavalkinis sijonas baltas su baltu raišteliu. Prijuostės baltos lininės su įaustais išilginiais raudonų ir mėlynų žičkų ruoželiais, dobiliukų, langelių, katpėdėlių raštais (http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2231&p_d=21375&p_k=1). Pagal T. Jurkuvienę (2006), audžiamos ir daugiaspalvės prijuostės iš tamsesnių siūlų lygiais ir dantytais ruoželiais; spalvos: raudona, mėlyna, žalia, geltona, balta, ruda.Vienos iš jų šviesios, o kitos tamsios; abiejuose tarp dryžių parinkti dobilėlių raštai. Žemaičių juostos rinktinės ir vytinės, raštai kuklūs, dviejų ar trijų spalvų. Rinktinės juostos – kaip ir kituose etnografiniuose rajonuose, baltame linininiame dugne – spalvotų vilnų ar skaisgijų raštai. Galva dengiama keletu skepetaičių bei didelių skarų, kurios yra baltos, dryžuotos ar languotos. Po skepetaitės priekiu ant kaktos pabruvėlis. Mergaitės per plaukus persijuosia pyniką, t.y. juostos raiščio supintą pynę. Išsiskiria raudonmargių žičkinių skarų gausa. Ant kaklo – natūralaus nešlifuoto gintaro gabalėlių karoliai. Žiemą ir rudenį dėvima trumpa sermėgėlė. Per kikliko ar sermėgėlės liemenį perjuosiama rinktinių raštų juosta. Kojinės skersai dryžuotos, išeigai dėvimos naginės, o namuose medinės klumpės. Marškiniai iš labai plonos drobulės (audeklą pertraukdavo net per žiedą). Puošti baltu siuvinėjimu ar austais raudonos spalvos žičkais. Apykaklė, krūtinė, rankogaliai ir perpetė puoštos klostelėmis, mezginiais. Sijonai austi vilnoniai, pusvilnoniai siaurų išilginių ar skersinių plačių dryžių, rečiau languoti, raudonos, žalios, vyšninės su tamsiai geltonos, mėlynos spalvos intarpais. Raukti, klostyti prisiūti prie juosmens. Prijuostės baltos, ornamentuotos išilginėmis raudonomis juostomis arba siuvinėtos adinuke, languotos. Liemenės trumpos, smulkaus rašto, pamargintos šviesiais ar tamsiais dryžiais. Nuo liemens kirptos, su klostelėmis. Giliai kirptos, priekyje suvarstomos. Galvą merginos puošdavo rangėmis, moterys prie rangių prisegdavo skarutes. Gaubdavosi austa sodrių skersadryžių spalvų skara. Juostos austinės, rinktinės rusvos spalvos. Surišomos kairėje pusėje. Ant kaklo gintariniai karoliai. XIX a. žemaičių moterų šventadienį vasarinį kostiumą, kaip ir visoje Lietuvoje, sudarė marškiniai, sijonas, liemenė, prijuostė, galvos danga ir apavas (Ginotienė,1997).

Apibendrinant galima teigti, kad paauglius svarbu supažindinti su lietuvių tautinio kostiumo istorine raida. Jie turi gauti ne tik istorinių žinių bei pažinti savo tautos praeitį, bet ir suvokti tautinių rūbų unikalumą bei savitumą. Kaip suvoks ir brangins tautos liaudies meno palikimą, jei jo nepažins.

2.3. Ornamento ir spalvos simbolika

Ornamentas yra pagrindinis dekoratyvinių darbų akcentas, vyraujantis puošimo elementas. Anot V. Tamulienės (2006), jau tolimoje senovėje žmonės kūrė grožį. Jiems neužteko vien tik pavalgyti, apsirengti, turėti pastogę. Sunkiai dirbdami, kovodami už kiekvieną dieną, mūsų protėviai negalėjo žiūrėti į savo pagamintus daiktus vien tik praktiškai, rūpėjo juos dar ir pagražinti. Čia svarbią vietą užėmė ornamentas. Lietuvių liaudies ornamentas yra ilgaamžis istorinis reiškinys, pasižymintis plačia įvairove. „Ornamentikos išsaugotas palikimas rodo lietuvių tautos ištikimybę savo krašto istorijai, papročiams, tradicijoms, dvasinės kultūros vertybėms. Tik per tai mes galime suvokti savo tautos nacionalines šaknis ir kartu save tautoje“, – sako V. Tamulienė (2001, p. 14).

„Kaip bendrojoj meno istorijoj, taip ir mūsų liaudies mene ornamentas užima vieną iš žymesnių vietų.<...> Ir norintiems mūsų liaudies meną geriau bei nuodugniau pažinti, jis turi neįkainuojamos vertės“ (Galaunė, 1930, p. 22). Ornamento terminas yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio ornamentum, kuris reiškia papuošalas. Tai tapybinis, grafinis arba skulptūrinis pagražinimas, meniškai apipavidalinantis daiktą. Ornamentas plačiai taikomas tekstilėje, drabužių puošyboje. Kaip teigia meno tyrinėtojai, ornamentas gražus būna tada, kai jis derinasi prie puošiamojo daikto formos, medžiagos bei paskirties.

Gana seniai pastebėta, jog visai skirtingoms Azijos, Afrikos ir Europos tautoms būdinga daugelis bendrų geometrinių motyvų. Būtent – visų kraštų ornamentinėse sistemose funkcionuoja vienodos figūros: apskritimas, kryžius, trikampis, kvadratas ir kt. Manoma, jog kiekvienoje tautoje jos atsirado savaimingai, be išorinių įtakų, o pagal moksle žinomą konvergencijos dėsnį: panašūs kultūros reiškiniai gali atsirasti nepriklausomai vienas nuo kito įvairiose pasaulio vietose ir įvairiu laiku dėl vienodų sąlygų (Usačiovaitė, 1998).

Anot V. Tamulienės (2006), pats paprasčiausias ornamento sudarymas yra juostoje. Rašto motyvai išdėstomi vienoje eilėje. Juostoje elementai kartojasi ritmiškai nuosekliai. Motyvai išdėliojami atskirai vienas nuo kito arba sujungiami. Ornamento sudarymas kvadrate suteikia daug galimybių pasirinkti motyvus ir kuo įvairiausiai juos komponuoti. Taip raštai plačiai sudaromi tekstilėje (staltiesės, lovatiesės, rankšluoščiai), architektūroje. Svarbiausia ornamento yatybė – jo ritmingumas**,** t.y. tų pačių arba skirtingų rašto elementų kartojimasis bei kaitaliojimasis. Taigi ritmas (graikiškai rhytmos – taktas, darnumas) yra mūsų viso gyvenimo neatsiejama dalis. J. Adomonis (2008, p. 136) akcentuoja, jog „ornamentas nėra dogma, o individuali skonio ir sugebėjimo išraiška“.

Juostų ornamentika yra savotiškas raštas, kurį reikia mokėti šifruoti ir skaityti. Jose aptinkame pačių archajiškiausių elementų: dangaus kūnų, paukščių, įvairių gyvūnų, augmeni-

jos, magiškų bei simboliškų ženklų. Juostų raštai turi savo pavadinimus: eglutės, saulutės, žalčiukai, vištkojėlės, ožkanagėlės, žirgeliai, ąžuolėliai, roželės, langeliai. Geometriniai raštai dažnai jungiami su augaliniais, gyvūniniais motyvais. „Mūsų papročiuose juosta yra vienas prasmingiausių, iškalbingiausių simbolių, išlaikiusių savo dvasinio ryšio prasmę ir šiandien“ (Kargaudienė, 2004, p.27). Nė viename etnografiniame regione juostos nėra tokios įvairios kaip Dzūkijoje. Daugiausia austos rinktinės, raštai labai įvairūs: grėbliukai, eglutės, roželės, beržalapiai, žvaigždutės, meškučiai, ožkanagučiai, vėžiukai, gromatėlės ir kt. Senosios dzūkų juostos buvo siauros. Juostų dugnas dažniausiai baltų linų, rečiau spalvotų. Raštų spalvos: žalia, raudona, violetinė. Rašto spalvos išdėstomos trimis eilėmis, kraštuose įaudžiant įvairiaspalvius ruoželius, galuose – įvairiaspalvių siūlų kuteliai. „Marijampolės apylinkėse labiausiai mėgstami rombo ornamento motyvai, roželės, keturių V kryželio.<...> Vėlyvosios XX a. vidurio ir antrosios pusės muziejuje esančios juostos rodo, kaip keitėsi raštas, audimo medžiagos. 31 juostą iš 61 galima pritaikyti aprangai” (Marijampolės krašto juostos, 2005, p.4). Pagal V. Tumėną (2006, p. 316), ,,anksčiau juostų tradicija buvo perduodama šeimoje, kaimo bendruomenėje, o naujaisiais laikais audimo mokytojų dėka reikšminga šios tradicijos perdavimo terpe tapo mokykla, pastaruoju metu – edukaciniai, kultūriniai projektai, pagal kuriuos rengiami audimo kursai, seminarai. Svarbų vaidmenį atlieka inteligentijos žinios apie juostų audimo tradiciją, jų požiūris į šį reiškinį – nuo jo tiesiogiai priklauso tolesnis juostų tradicijos likimas ir jų raidos pobūdis“.

„Marijampolės apylinkėse labiausiai mėgstami rombo ornamento motyvai, roželės, keturių V kryželio.<...> Vėlyvosios XX a. vidurio ir antrosios pusės muziejuje esančios juostos rodo, kaip keitėsi raštas, audimo medžiagos. 31 juostą iš 61 galima pritaikyti aprangai“ (Marijampolės kraštotyros muziejus, Marijampolė, 2005, p. 4).

J. Balčikonio (1961) tyrinėjimo duomenimis, audiniai pagal raštų išdėstymą skirstomi į dryžuotus, languotus, margintus. Dryžuoti audiniai skirstomi į skersadryžius, išilgadryžius, paprastus, sudėtingus. Languoti audiniai skirstomi į paprastus ir sudėtingus. Pirmuosiuose langai daromi tik iš tiesių, statmenai viena kitą keičiančių linijų. Antrųjų languose įaudžiami sudėtingesnių formų raštai, keičiant siūlų pynimą ir spalvotus siūlus. Langai gali būti kvadratiniai ir stačiakampiai. Margintais vadinami audiniai, kurių raštai išdėstyti neišryškinant dydžių ir langų. Raštai išdėstomi dvejopai: arba po visą audinio plotą, arba raštų motyvai jungiami tarp savęs įvairiomis linijomis, sudarančiomis rombus. Jungiančiosios linijos gali sudaryti ir kitokias formas, apskritimus, ovalus.

Tautinio kostiumo sudėtinės dalys ir detalės turi tradicines, tik baltų kūrybai būdingas formas, spalvinis derinius, ornamentų sistemą. Įvairūs augaliniai, geometriniai, zoozmorfiniai, antropomorfiniai ornamentai dažniausiai būna simetriniai, tobulos, aiškios kompozici-

jos. Ornamentika saikinga, neperkrauta detalėmis. Ornamentų būdingos formos, sistemos, pavadinimai pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė

Ženklų pavadinimų pavyzdžiai (iš J. Sudmalio. J. Niedrės. A. Dzervyčio ir kt. užrašų, pagal Celms. p. 211)

Ženklas (simbolis)	Nuoroda į mitologinį personažą	Nuoroda į gamtos ar žmogaus sukurtą formą	Nuoroda į geometrinę formą
	Dangus, Dangiškasis Tėvas (vadintas Dievu)	Palapinė, stogelis, dangus, Krūvelė, pasagėlės	Puselė (keturkampio puselė), trikampis
	Mara	Sparneliai	Trikampis
	Saulė, Žvaigždė	Darželis, Žvaigždė, Saulė	Apskritimas, Kvadratinė Saulutė
	Ąžuoliukas, Kryžiaus žvaigždė	Ąžuoliukas, Žvaigždė	Dvigubas gulsčias kryžius, dvigubas kryžius
	Auseklis, Žvaigždė	Žvaigždutė, klevo lapas	Aštuoniakampė žvaigždė
	Saulės ratas	Žvaigždė, ratas su stipinais	Spindulių kryžius
	Jumis, Perkūnas	Dviguba varpa, arkliukas, gaidžiai, kirviai	Atsuktas įstrižas kryžius
	Laima	Eglutė, sparneliai, muselės	Skersinukų eilė
	Mara – Žemė Motinėlė	Vingelis (nužiūrėtas nuo žaibo), vandens bangos	Zigzagas
	Mara, Perkūnas, Ugnis	Sukryžiuoti kalavinai	Kryžių kryžius
	Ugnis, Perkūnas, Laima	Šakų, kablių ar įstrižasis kryžius	Dešininis įstrižasis kryžius. Kairinis įstrižasis kryžius
	Žaltys	Kojelė	Kryželis
	Žaltys, Mėnulis	Žaltys, Mėnulis	Kairinis vingis
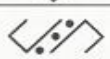	Žaltys	Žaltys	Padalytas dešininis
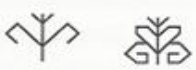	Didingasis krūmas, Aušros medis, Saulės medis, Gyvybės medis, ąžuoliukas	Ąžuoliukas, Medis, Krūmas	

Tautiniai drabužiai vaizdžiai išreiškia savitą, liaudies mėgstamą natūralių spalvų koloritą, puošybinių elementų naudojimą. Ornamentas tautiniame kostiume ne tik puošmena, jis atsiranda dėl technologinio proceso. Nuo seno lietuviai daug dėmesio skyrė ornamento spalvai. Spalva – viena iš svarbiausių ornamento meninės raiškos priemonių, glaudžiai susijusi su rašto kompozicija. Nuo spalvų parinkimo ir derinimo priklauso ornamento išraiškingumas

(Savoniakaitė, 1998). Spalvos buvo nagrinėjamos psichologijoje, etnografijoje ir nacionalinėje simbolikoje, tiriama spalvų simbolinė bei emocinė reikšmė religinėje dailėje. „Spalva yra viena pagrindinių meninės išraiškos priemonių. Jos reikšmė – didžiulė ir įvairi. Spalva turi didelę įtaką žmonių gyvenimui. Ji veikia žmogaus psichiką, sukelia atitinkamą nuotaiką: džiaugsmą, liūdesį estetinius jausmus, ugdo grožio supratimą. Ne atsitiktinai spalva laikoma populiariausia estetinio jausmo forma“ (Jonaitis, 2009, p. 8). Spalva liaudies mene – viena svarbiausių kompozicijos priemonių.

P. Galaunės (1930) nuomone, ji veikia žmogaus jausmus, gali pradžiuginti arba nuteikti irzliai, šventiškai ar kasdieniškai. Spalvas reikia derinti, bet griežtų taisyklių nėra. Reikia turėti normalų spalvų jutimą. Taip spalvas derino ir mūsų proseneliai. Lietuvių liaudies audinių spalvos subtiliai suderintos. Vienur – vienspalvė gama: balinta ir nebalinta drobė, kitur – spalvų deriniai: raudona ir žalia, geltona ir violetinė, juoda ir balta, oranžinė ir mėlyna. Šilti atspalviai derinami su šaltais. Paprastai spalva priklausė nuo audinių paskirties. Skalbiamiems drabužiams buvo skirti vienspalviai audiniai, paprastai balti ar pilkšvi, dekoratyvinius ausdavo ryškių spalvų. Mėgstamiausi lietuvių deriniai: raudona (įvairių atspalvių), žalia, violetinė, geltona, oranžinė ant balto ar juodo fono.

Mūsų tautos ornamentų spalvinis koloritas nėra vienalytis, įvairių etnografinių sričių ornamentų spalvų deriniai skirtingi. Nors mūsų kraštas nedidelis, bet turi kelis etnografinius regionus su jiems būdingais spalviniais deriniais. J. Adomonis pateikia skirtingų Lietuvos regionų spalvų derinius (žr. 3 pav.).

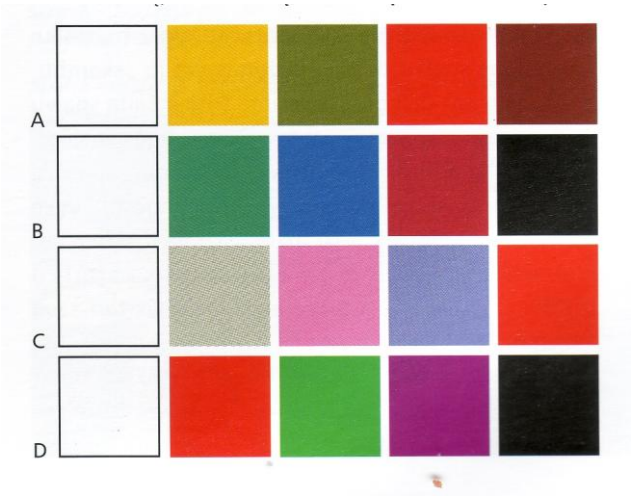

3 pav. **Pagrindinių Lietuvos regionų audinių būdingos spalvos:**
A – aukštaičių, B – žemaičių, C – dzūkų, D – suvalkiečių
(pagal Adomonis, 2008, p. 71)

Harmoningo kontrasto pagrindu sukurti mūsų liaudies audiniai ir jų raštai. Kontrastas – prieštaravimas dviejų teiginių, daiktų ar formų, susijusių tam tikru santykiu. Jie vienas kitą paryškina. Kontrastu pagrįsti visi menai. Formos, linijos, dėmės ir spalvos, tarp savęs kontras-

tuodamos, lyg suartėja, išryškėja, vienos kitas papildo ir švelnina raštų visumą. Esama tokių kontrastų: audinys raštuotas – neraštuotas, raštavimas smulkiomis formomis – raštavimas stambiomis formomis, ramus – neramus, margas – ramus, apvalios banguotos formos – kampuotos, kantuotos, raštas šviesus – tamsus, spalvingas – bespalvis, sunkus – lengvas, intensyvus – blankus, šiltas – šaltas.

Lietuvių liaudies tautiniai drabužiai, pasak I. Šidiškienės (2005), išsiskyrė savo savitumais, tačiau kasdieninės valstiečių aprangos – namų darbo drabužių kilmė tyrinėta mažai. Vieni tyrinėtojai aprašinėjo, kad lietuviai mėgo kasdieniškai dėvėti lino audinius, natūralias spalvas, kiti pažymėjo platų ne vietinės kilmės medžiagų naudojimą. Lietuviai rengėsi panašiai kaip kitos tautos. Mūsų tautai įtaką darė Rytai ir skandinavai. Kuo daugiau kuri mergina turėjo apsirengusi įvairaus sukirpimo ir spalvų apdarų, tuo turtingesne buvo laikoma.

Anot V. Savoniakaitės (1998), parenkant spalvas, lietuvių audiniuose matome tartum dvi lygiagrečias plėtojamas tradicijas. Iš vienos pusės – santūri, beveik vienspalvė gama: čia subtiliai derinamos balintos ir nebalintos lininės bei medvilninės gijos, beveik nevartojant dažų. Taip audžiami rankšluosčiai, staltiesės, o mūsų laikais ir lovatiesės. Iš kitos pusės, audiniuose drąsiai naudojama ryški ir kontrastinga spalvų gama, šventadieniška ir puošni; stipriai ir kartu taupiai parinktos sodrios, akį verčiančios spalvos. Įvairaus intensyvumo šilti atspalviai kontrastingai gretinami su šaltomis spalvomis: raudona su žalia, geltona su violetine, juoda su balta, oranžinė su mėlyna ir kitos. Knygoje „Lietuvių liaudies menas“ P. Galaunė (1930, p. 268) apibūdino juostų ir prijuosčių, vadinamų žiurstais, spalvingumą: „Kartais kuris rašto elementas išskiriamas iš visumos kitos spalvos gija. Bet viskas daroma tik baltam juostos dugne. Naminių siūlų juostose spalvų neperdaugiausiai; jos kuklios: mėlyna, žalia, raudona. Taip antai mūsų laikoma seniausia juosta yra išausta iš baltų ir juodų siūlų, tik pakraščiai rusvos spalvos siūlais papuošti. Kitos panašios juostos kraštas turi geltonus siūlus. Seniausios dzūkų juostos yra dažniausiai tik iš baltų ir raudonų siūlų austos ir gana monotoniškos. Kada pradėti vartoti pirktiniai siūlai, tada juostų spalvingumas pasidarė turtingesnis, bet visada turi tam tikras savo ribas, kurias nustato audėjos skonis <...> Žiurstų raštų spalvingumas labai įvairus. Vyrauja tamsiai raudona spalva, po jos seka žalia, geltona, mėlyna, balta. Šiuo atveju žiurstai yra daug turtingesni už juostas. Čia kiekviena spalva kalba už save, bet neužmuša kitos. Ir susidaro visuma, kurios vardas – maksimumas dekoracinio skonio“.

Apibendrinant galima teigti, kad spalvos žmones veikia individualiai. Kai kurias mėgstame, kai kurių – ne. Spalvos stimuliuoja ir slegia, harmonizuoja ir balansuoja mūsų gyvenimą, daro įtaką mūsų savijautai. Mūsų dėmesį patraukia ne atskiros spalvos, bet jų harmonija ar jos trūkumas. Įspūdingas spalvų derinys gali mus tiek pradžiuginti, tiek nuliūdinti, tačiau mes niekuomet neliksime abejingi. Komponuojant spalvas tautiniuose rūbuose,

svarbu pažinti atskiras spalvas ir suvokti jų esmę. Tautinio kostiumo spalvos, raštai, deriniai turėjo magišką, dvasinę prasmę, koduotą šimtmečiais. Svarbu yra pažinti atskirų spalvų derinius, ornamentus, suvokti jų esmę, nes tai vienas prasmingiausių, iškalbingiausių simbolių, išlaikiusių savo tautos dvasinio ir materialinio ryšio prasmę.

2.4. Tautodailės ir tautinio kostiumo vieta dailės ugdymo turinyje

Vienas būdas kaip galima stiprinti tautinį tapatumą yra liaudies meno puoselėjimas. Šiam tikslui gali pasitarnauti tautiniai rūbai. ,,Tautinis kostiumas – ne vien drabužių komplektas. Tai – ir nacionalinis simbolis, vienas tautinės tapatybės išsaugojimo ramsčių“, – sako tautodailininkų sąjungos Kauno bendrijos pirmininkas V. Jazerskas (pagal Kibirkštienė, 2008, p. 3). Šiandieną jis turi tapti mūsų studijų objektu, su užkoduota istorinė tautos patirtis. Ji glūdi audiniuose, spalvose, kirpime, puošyboje bei raštuose, atskirose rūbų detalėse, gyvai byloja apie mūsų protėvių meno suvokimą, spalvų bei ornamentų subtilumą, jų gelmes senojoje religijoje.

Švietimo sistemos dokumentuose, Bendrosiose programose ugdymas grindžiamas bendrosiomis žmogaus, tiesos, demokratijos, krikščionybės idėjomis. Kai kurie autoriai teigia, kad tik religijoje, filosofijoje ir mene glūdi tikrosios vertybės (Vismantienė, 2007). Ugdant daile, siekiama globalių – kultūrinių, etnokultūrinių, patriotinių, visuomeninių – tikslų, kurie yra siejami su asmeniniais žmogaus ugdymo tikslais. Mokiniai yra skatinami išsiugdyti tokias menines vertybines nuostatas:

- pasitikėti savo kūrybiniais sugebėjimais;
- būti atviram naujoms idėjoms, naujai patirčiai;
- gerbti savo ir kitų meninę kūrybą ir jos rezultatus;
- meno kūrinė suvokti kaip estetinę vertybę;
- įsisąmoninti, kad menas, kaip vertybė, yra asmens saviugdos šaltinis;
- nusistatyti savo vertinimo kriterijus (Vismantienė, 2007).

R. Grigo (2005) teigimu, dailinis ugdymas šiuolaikinės edukologijos požiūriu siekiant darnos mąstymo ar elgsenos principų taikymo sistemoje bei meninio ugdymo dalyvių veikloje, turėtų būti grindžiamas principais, kurie atitiktų darnaus ugdymo idėjas (atvirumo, adekvataus dialogo su pasauliu, bendrumo ir privatumo, dvasingumo ir materialumo, kultūros ir normatyvumo, tautinės kultūros ir supracionalumo dermės, tautos ir valstybės vienovės). Kiekviena tauta savo liaudies menu įneša savo indėlį į bendrą žmonijos kultūros lobyną. Būtent liaudies menas yra vienas reikšmingiausių įkvėpimo šaltinių profesionaliems menininkams.

M. K. Čiurlionis pažymi, kad Liaudies menas turi būti mūsų meno pamatas, iš jo turi iškilti savotiškas lietuviškas stilius, jis yra mūsų pasididžiavimas, nes tas gražumas, kurį turi savyj, yra grynas, savotiškas ir išimtinai lietuviškas (pagal Galaunė, 1988, p. 7). Lietuvių tautos menas turi senas tradicijas. Per daugelį šimtmečių vystėsi įvairios jo rūšys, tobulėjo formos. Iš kartos į kartą buvo perduodamos liaudies meno tradicijos, įkūnytos audiniuose, medžio, geležies dirbiniuose, keramikoje, architektūroje.

V. Rimkus (2006) tautodailę vaizdžiai sulygina su medžio kamienu, iš kurio plėtojasi įvairūs meno reiškiniai, šakos ir šakelės. Kamienas stovėjo, stovi ir stovės, jis yra visos nacionalinės kultūros pagrindas ir stabilumo laidas. Bet tai nereiškia, kad jis yra sustabarėjęs, suakmenėjęs ar net sudžiūvęs darinys. Jo šaknys gali užgriebti ir gretimų teritorijų syvų ir išleisti atžalas, vienos šakos nuo oro permainų suklesti ir pražysta naujais žiedais, kitos vysta ir nubyra. Kinta ir pati tautodailės samprata bei apibrėžimai. Tradicinė (dar laikoma ir klasikine) tautodailės arba liaudies meno samprata buvo apibrėžta kaip anoniminė valstiečių, žemdirbių, ūkininkų taikomojo pobūdžio meninė kūryba, einanti iš kartos į kartą, susiklostydama į pastovius meninius ir funkcinius parametrus ir įgydama tradicijos statusą. Taip susiklostė tradicinė tautodailė, jos šakos, žanrai, medžiagos, funkcionavimo formos.

Anot G. Zemlicko (http://www.lms.lt), „Anastazija ir Antanas Tamošaičiai – tai visa tautodailės rinkimo bei propagavimo epocha lietuvių kultūroje. Jie abu yra lietuvių tautinio kostiumo tėvai“. Kaip teigia tautinio kostiumo žinovė prof. V. Kulikauskienė, lietuvių tautinio kostiumo idėja kilo XIX a. pabaigoje, o pirmieji žodžiai, kad toks kostiumas būtinas, matyt, nuskambėjo iš Vydūno lūpų. Tai vizuali tautinio išsivaduojamojo judėjimo priemonė, virtusi tautinio tapatumo simboliu. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje lietuviai su tautiniu drabužiu už savo tautos teises kovojo taip pat, kaip mūsų karta už Lietuvos valstybės atkūrimą Sąjūdžio laikais. Šiandieninė tautodailė yra toli gražu ne vien valstiečių, ne vien kaimo žmonių kūryba. Dailės programoje (2008) akcentuojama, jog mokymo turinys pagrįstas tautiškumu – liaudies menu, profesionaliosios taikomosios dekoratyvinės dailės kūrybiniais ieškojimais ir patirtimi.

Su liaudies kūryba 5–10 klasių moksleiviai susipažįsta dailės ir kitų būrelių popamokinėje veikloje, per technologijų pamokas: audžia juostas, siuvinėja, neria, mezga rankdarbius, siuva žaislus, pina iš vytelių ar šiaudų, drožia medį, kalinėja metalą, gamina suvenyrus, papuošalus ir pan. Visa tai padeda geriau pažinti ir suvokti autentišką lietuvių liaudies raštų grožį, harmonijos ir saiko jausmą, raštų motyvų ir spalvų santūrumą bei paprastumą, suprasti mūsų tautos gyvenimą ir papročius, liaudies meno šakų, žanrų, technikų įvairovę. V. Tamulienė (2001) sako, kad mokiniai, atlikdami dekoratyvines užduotis, kurdami spalvingus raštus, sužino, jog ornamentas ne tik puošmena, bet ir gyvas mūsų tautos dvasinės kultūros atspindys. Lyginant su kita kūrybine veikla, dekoratyvus vaizdavimas, raštų kūrimas leidžia mokyti ug-

dytinius ne tik ieškoti grožio gamtoje, pastebėti jį, bet ir padeda mokiniams suprasti dekoratyvumą dailėje: abstraktų spalvų ir formų grožį, jų derinius, ritmišką išdėstymą plokštumoje, daikto paskirties ir medžiagos ryšį. Dekoratyvinių darbų svarba išryškėja meniškai ugdant vaikus, kuriant įvairios paskirties raštus, dekoruojant ir meniškai apipavidalinant mokinių rankdarbius. Įvairiapusis vaikų supažindinimas su lietuvių liaudies ornamentu ypač praverčia mokant komponavimo principų, stengiantis pajusti ritmą, drauge perimti geriausius liaudies kūrybos ypatumus ir padėti mokiniams atsiskleisti kaip kūrėjams. Vaikams reikia žmonių sukurtą kultūrą ne žodžiais perteikti, o sudaryti sąlygas savo akimis ją pamatyti, savo rankomis paliesti. Meninio ugdymo programose (2008) keliamas tikslas, kuriuo ,,siekiama, kad mokiniai ugdytųsi estetnę nuovoką ir dailės raiškos gebėjimus, dvasiškai augtų ir įgytų kultūrinės kompetencijos pagrindus“ (p. 1077). Šio tikslo siekiama per meninę raišką; stebėjimą, interpretavimą ir vertinimą, bei socialinio kultūrinio gyvenimo pažinimą.

Remiantis K. Kaluinaitės (2002) atliktais ,,V–VII klasių mokinių kūrybingumo raida diferencijuoto dailės mokymo procese“ tyrimais, vyresni mokiniai kritiškiau vertina savo meninę raišką, ,,kaip masinis reiškinys pasireiškia paauglių nenoras užsiimti kūrybine veikla“ (p. 9). Todėl mokytojui tenka ,,įvairinti pamokas, bei užduotis, mokyti naujų technikų, gerinti techninę bazę, rengti parodas, diferencijuoti ir individualizuoti mokymą“ (p. 22). Įgyvendinant meninio ugdymo dalykų Bendrąsias programas (2008) 5–6 klasėse siekiama, ,,domėtis savo ir kitų kraštų daile ir tradicijomis, gerbti kultūros paveldą ir suvokti jo išsaugojimo svarbą. Mokiniai skatinami įžvelgti spalvų, linijų, erdvinių formų, ritmų įvairovę ir jų darną gamtoje, daiktinėje aplinkoje, dailės ir tautodailės kūriniuose“ (p. 1082). 7–8 klasėje jie skatinami ,,nusakyti vizualiuosius įvairių kultūrinių tradicijų ypatumus ir paaiškinti, kaip jie veikia kasdienybę. Nebūti abejingam ir prisidėti prie artimiausios aplinkos kultūros vertybių išsaugojimo“ (p. 1089). 9–10 klasėje plėtojamos nuostatos ,,gerbti tautos tradicijas, Lietuvos ir pasaulio kultūros paveldą, saugoti kultūros paminklus“ (p. 1095).

A. Rimkus (2006) prognozuoja, kad ateityje tautodailė gyvuos kaip vienas iš svarbiausiųjų komponentų išsaugant tautų savitumą. Tai svarbu ne tik lietuvių tautai, Lietuvos valstybei, bet ir visoms tautoms. Būtinas tarptautinis bendradarbiavimas, patirties pamokos, tarpusavio supratimas ir parama. Tautodailė, liaudies menas XXI amžiuje turi tapti tautų dvasine jungiamąja grandimi. Kad taip įvyktų, pagrindus turime puoselėti mokykloje, stengtis sudominti ugdytinius dekoratyviniais darbais, lietuvių tautos kultūros vertybių palikimu, šalinti iškilusius sunkumus, skatinti mokinių meninę kūrybinę raišką. A. Maceina (1991) tvirtina, jog „tautinis menas, kaip ir gimtoji kalba, turi būti gerbiamas, mylimas ir globojamas. Jaunąją kartą reikia taip nuteikti, kad ji džiaugsmingiau gėrėtųsi savais kūriniais, <...> kad ji rūpintųsi jų išlaikymu ir ištobulinimu.<...> Mokykloje literatūros, paišybos ir muzikos pamo-

kos pirmiausia yra pašauktos įvesti jaunąją kartą į tautos meno gyvenimą...“ Štai kokią didelę pareigą ir tikslą turi mokytojai. Kadangi tautinis kostiumas kaip tautiškumo simbolis prilyginamas vėliavai, herbui ir himnui, todėl jam tūrėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys (pagal Zemlickas, 2006, p. 6). R. Gucevičiūtės tvirtinimu, „per 1830-1831 ir 1863 m. sukilimus kaip patriotinis simbolis, ženklas, vėliava iškeliamas senasis sarmatiškasis kostiumas, savo egzotika ir aliuzijomis į šlovingą praeitį priešpriešinamas suniveliuotai kosmopolitinei aprangai ir suniveliuotam valstybingumo netekusiam kraštui“ (2001, p. 43).

Mokytojai, integruodami etninę kultūrą į mokomuosius dalykus, į papildomąjį ugdymą, popamokinę veiklą, lavina vaikų gimtąją kalbą, priartina juos prie tradicinės kultūros vertybių, supažindina su liaudies kūryba, tradicijomis ir, jomis remdamiesi, skatina vaikų kūrybinę vaizduotę bei kūrybines galias. Pažintis su liaudies menu padeda ugdyti vaikų dorinį elgesį, meilę ir prieraišumą tėviškei, jos žmonėms.

Tautiniam kostiumui dėmesys skiriamas ne tik dailės, bet ir kitose pamokose (technologijų, istorijos, lietuvių kalbos, etikos) per „įvairių medžiagų savybių pažinimą, informacijos rinkimą ir projektavimą, tekstilės raštų kūrimą, kostiumo stilius, drabužių modeliavimą, maketų kūrimą, daiktų formų ir konstrukcijų pažinimą, šiuolaikinio dizaino ištakas, reikšmę ir uždavinius“ (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai V–X klasėms, 2008, p. 5.). 5–6 klasėse gilinamasi į liaudies meno ir kūrybos sampratą. Aptariamos pagrindinės lietuvių liaudies meno šakos, amatai, jų būdingiausios išraiškos priemonės. Skatinama pažinti tautodailei būdingas spalvas ir jų ritmus. Susipažįstama su liaudiškojo ornamento įvairove, simboliais bei ženklais. Aiškinama etninės kultūros įtaka dvasiniam žmogaus gyvenimui, padedama mokiniui suvokti ryšius su ja. Į pagrindines meninės veiklos formas įeina ir tautiniai rūbai. 7–8 klasėse ugdomas gebėjimas vertinti rankų darbą. Aptariamos kūrybos laisvės, individualumo ir tautiškumo santykis, įžvelgiama tautodailės įtaka profesionaliajai Lietuvos dailei. Nagrinėjamos pagrindinės liaudies meno šakos ir tautodailės rūšys, aptariami lietuvių liaudies meno ypatumai ir jo atspindžiai Lietuvos kultūriniame gyvenime. 9–10 klasėse mokiniai privalo gebėti apibūdinti pagrindines tautodailės rūšis ir meninius bruožus, turi sugebėti įžvelgti praeities stilių ir masinės kultūros įtakas savo kultūrinėje aplinkoje. Siekiama ugdyti tautos kultūros, estetinių ir etinių vertybių pojūtį.

Apibendrinant galima teigti, kad liaudies meno išlikimui ir raidai būtina sąlyga – pripažinti, kad liaudies menas pirmiausia yra procesas, jungiantis senąsias tradicines formas bei jų funkcionavimo prielaidas su naujai gimstančiais poreikiais, medžiagomis ir technologijomis. Reikalinga visuomenės ir valstybės parama tiek saugant ir propaguojant tautodailės paminklus, integruojant juos į dabarties gyvenimą, tiek skatinant individualią ir kolektyvinę žmonių kūrybą. Kiekvienas, prisidedąs prie tautodailės proceso, įeinąs į jo erdves, tampa

dvasiškai turtingesnis, ūgtelėjęs kaip žmogus ir pilietis. „Tauta, pamiršusi savo praeitį, yra be ateities“ – primena J. Basanavičius. Taigi mokiniams ir tautinių drabužių pažinimą ir puoselėjimą reikėtų pradėti nuo mūsų šaknų, nuo praeities į šiandieną.

2.5. Lietuvių tautinio kostiumo svarba šiandien

Nuo XX a. pr. iki pat šių dienų tautinis kostiumas yra suvokiamas kaip tradicijos tęsimo būdas – jais puošiamasi reprezentuojant tautą užsienio šalyse, per valstybines šventes, įvairiuose kultūriniuose renginiuose. Tiksliausiai atkurtą nestilizuotą lietuvių tautinį kostiumą šiandien galime pamatyti įvairių folklorinių bei etnografinių ansamblių koncertuose ar vakaronėse. Taip pat drabužių dizaineriai dažnai ieško idėjų tautiniuose kostiumuose. Kurdami šiuolaikinius drabužius, tas idėjas jie perkelia į šią dieną, stilizuoja, panaudoja kai kurias detales, atsižvelgdami į madą ir šiuolaikinės visuomenės poreikius. Taip gimsta folklorinis drabužių stilius.

Etninės kultūros gyvosios tradicijos komisijos pirmininkas J. Rudzinskas (2002) apibūdina situaciją, kad šiuo metu visų tautinių rūbų elementų kūrimo poreikis visuomenėje yra tenkinamas kiekvienos pastoviai dirbančios audėjos, esančios bet kuriame Lietuvos regione. Universalumas yra šių laikų bruožas, bet rimčiausios meistrės, esančios Tautodailininkų sąjungos akiratyje, gauna visą metodinę, praktinę paramą ir puikiai suvokia savo etnoregioninę priklausomybę. Parodoms ir visuomenei tautinius kostiumus stengiamasi austi atsakingai, atskleidžiant sukauptą patirtį. Lietuvoje šis procesas ryškinamas ir skatinamas kelių organizacijų, vėliau didžiausią įtaką darė Liaudies meno rūmai, o šiuo metu – Lietuvos tautodailininkų sąjunga, pasitelkdama mokslininkus ir kitus profesionalius ekspertus.

Kompetentingų specialistų, gebančių pasiūti visus etnografinius savitumus atitinkantį tautinį kostiumą, nėra daug. V. Jazersko teigimu, jei būtų paklausa, atsirastų daugiau ir tautinių kostiumų kūrėjų. Kita vertus, dabar toks metas, kai vyresnioji audėjų karta jau paseno, o naujų mažai kas ugdo (pagal Kibirkšrienė, 2008).

Augant domėjimuisi tautiniu kostiumu, didžiausiu trūkumu laikoma per didelis patriotinis žavėjimasis ir per mažas gilinimasis į tikrąsias liaudies meno tradicijas. Iš Kalvarijos kilęs Z. Kalesinskas (2001) pažymi, jog 1991 metais Vilkijoje, jų Kalesinskų, įkurtoje mokykloje ruošiami dailiosios tekstilės specialistai tikrai nepridarys „bėdos“, kurdami stilizuotus tautinius rūbus, kokios tarybiniais metais privėlė garsūs dailininkai. O kiek iš tiesų gyvas visoje šiandieninėje aplinkoje bus tautinis drabužis, priklausys ir nuo mūsų pačių požiūrio. Todėl būtina dar mokykloje formuoti tinkamą požiūrį į tikrąsias liaudies meno vertybes, kad mes kiekvienas nedarytume gėdos savo kraštui.

Iš kur paprastas liaudies žmogus, valstietis, turėjo tiek išminties, sumanumo, kruopštumo, kantrybės, meniškumo, patirties, laiko, jėgų ir dar visa ko, kad pagamino tokius unikalius liaudies meno kūrinius – drabužius, kuriuos kartais net sunku, o vėliau gal bus ir neįmanoma mums atkartoti. Sprindį sudėtingo audinio praeities moterys ausdavo visą dieną, o siuvinėdavo, grįžę iš laukų po sunkių darbų prie balanos, verpė, laikydamos ir mokydamos vaikus ant rankų.Ir dar darė daugybę mums nesuprantamų dalykų. Paaiškinimas galėtų būti toks, kaip sakoma Biblijoje: „Juos apdovanojo išmintimi atlikti raižytojo, įgudusio audėjo ir siuvinėtojo iš mėlynų, raudonų, violetinių ir plonų lininių siūlų darbus, kad jie meniškai padarytų kiekvieną darbą“ (Biblija, p. 102). Šiandien dar yra, nors ir nedaug tokių „apdovanotų“ žmonių, kurie savo rankomis meniškai audžia, siuva, siuvinėja, neria, pina, riša.

Labai svarbu, kad ir jaunoji karta, kaip ir mūsų senelės, turėtų šiuos gebėjimus ir supratimą ir puoštų buitį bei save. Mados pasaulio susidomėjimas *etno* tema būtent tuo metu, kai pasaulis gyvena globalinėmis nuotaikomis, yra natūralus žmogaus vidinį balansą atstatantis dalykas. Juk drabužių spalvos, raštai, deriniai turėjo (ir dabar gal tebeturi) magišką prasmę, koduotą šimtmečiais. Rinkdamiesi tautiniais motyvais dekoruotą drabužį ne tik sekama madingomis tendencijomis, bet ir bandoma priartėti prie to, ko taip trūksta? O galbūt įgyti tai, ko niekados neturėjome? (Vyšniauskaitė, 2008).

„Šiandien, XXI a. pradžioje, taip pat vis daugiau girdėti balsų, kritikuojančių XX a. pabaigoje „atkurtuosius“ tautinius kostiumus pagal XIX a. istorinius kaimo žmonių drabužius, mat jų išvaizda ir komplektai dažnai gerokai nutolę nuo „autentiškos“ aprangos. Kiti kritikuotojai tiesiog nesižavi XIX a. kaimo kultūra ir nenori tapatinti savęs su ja“ (Šidiškienė, 2004, p. 9).

Susidomėjimas šiuo drabužiu atgimė tuomet, kai oficialių renginių metu vilkinti tautiniu drabužiu pasirodė Prezidentė Dalia Grybauskaitė (pagal Griškonytė, http://www.delfi.lt/). Straipsnyje „Prie altoriaus – pasipuošę tautiniais rūbais“ autorė pasakoja apie jaunavedžių porą, išskirtinom gyvenimo progom pasipuošiančius išskirtinai – tautiškai.

„Štai sakoma, kad tautinis kostiumas yra brangus. Tačiau su kuo lyginsi? Palyginti su bent kiek žymesnio dizainerio pasiūtu eiliniu kostiumėliu, tautinis kostiumas yra pigesnis. Turint omeny naminį audimą, daugybę rankdarbių, tautinis kostiumas neatrodo brangus. Kita vertus, mūsų pajamos yra tokios menkos, kad kokiam nors mokytojui, tuo labiau mokinukui mokėti tą tūkstantį litų yra daug. O svarbiausia – įpročio nėra. Lavinimuisi, pramogoms reikia daugybės dalykų, bet į tą sąrašą tautinis kostiumas neįeina“ (pagal D. Rastenienė. Nuo tautinio kostiumo rekonstrukcijų – prie jo gamybos http://www.elibrary.lt/resursai/Ziniasklaida/LLKC/liaudies_kultura/Lk06_3.pdf).

Anot etnologės G. Kadžytės, „šiais laikais lietuvių tautiniai drabužiai tapo tik scenos ir išskirtinių progų apdaru. Ir seniau jie buvo šventiniai, vilkimi tik ypatingomis progomis. Tačiau tų progų buvo daugiau. Pasipuošę tautiniais drabužiais žmonės eidavo ir į bažnyčią, ir į įvairių organizacijų ar giminių susitikimus, ir į teatrą, į kitas svarbias šventes. Turėti kokybišką, gražų ir unikalų tautinį kostiumą buvo kiekvienos moters garbės reikalas. Gražu, kad daugėja tokių, kurie ypatingomis progomis nesigėdija pasipuošti tautiniu kostiumu“ (http://www.diena.lt/). I. Šidiškienė (2004) cituoja Vydūną: „Tik reikia saugotis aklo sekimo. Tas visuomet taps pamėgdžiojimu. Negalima todėl vien grįžti į senus papročius, dėvėjimo būdą, išdirbinius, dainas ir t.t., bet juos iškeliant į tobulesnį gyvumą ir šviesumą. Vien raginti, paveikslui, dėvėti kaip senovėje dėvėdavo nieko nereiškia. Bet senu dėvėjimo būdu naudotis, jį pritaikant naujam, dabarties jausmui ir supratimui, tai bus augimo žymis“ pritaria autoriui (p. 96). Jeigu minint Valstybės atkūrimo dieną sumanysite pasipuošti tautiniu kostiumu – tikrai neprašausite pro šalį. Etiketo žinovai jį prilygina vakarinei aprangai, o užsieniečiai negaili pagyrų. Tačiau šiandien tautinį kostiumą galima rasti toli gražu ne kiekvieno lietuvio spintoje, mat jį įsigyti – gana brangus malonumas.

Tačiau į lietuvių spintas tautinis rūbas lėtai skinasi kelią, mat norint jį įsigyti teks pakloti nuo 500 iki kelių tūkstančių litų. Anot Lietuvos liaudies kultūros centro Tautodailės poskyrio vyriausiosios specialistės D. Keturakienės, „kad būtina turėti tautinį kostiumą, nemažai lietuvių pajunta išvykę į užsienį“. Vienai Norvegijoje studijuojančiai ir dirbančiai lietuvei teko padėti skubiai įsigyti tautinį kostiumą. Šioje šalyje yra gilios tautinio drabužio vilkėjimo tradicijos. Jeigu šventės metu, kai visa tauta puošiasi tautiniu kostiumu, pasirodysi be jo, gali likti nesuprastas. Todėl nemažai emigruojančių lietuvių savo lagaminuose vis dažniau atranda vietos ir tautiniam rūbui. Puoštis tautiniu kostiumu dera valstybinių švenčių metu, tačiau lietuviai vis dažniau pageidauja juo vilkėti ir diplomų įteikimo ceremonijoje, drąsesni jį renkasi vestuvėms, krikštynoms ar Pirmosios Komunijos šventei. Tačiau specialistai įspėja, kad renkantis tautinį kostiumą reikia ne tik išsiaiškinti, kokiam regionui kokios detalės ar raštai būdingi, bet ir rasti meistrus, kurie pagal visus reikalavimus išaus audinį ir pagal autentišką modelį pasiūs kostiumą. Antraip tautinis drabužis gali būti ne stilinga, o juokinga apranga. „Kokio regiono kostiumą įsigyti, reikėtų apsispręsti – ar pagal dabartinę gyvenamą vietą, arba pagal tai, iš kur kilę tėveliai“, – paaiškina D. Keturakienė. Anot autorės, taupant pinigus galima atsisakyti kai kurių kostiumo detalių, tačiau būtina išsiaiškinti konkretaus regiono tautinio rūbo subtilybes. Tačiau, anot tautinio kostiumo specialistės T. Jurkuvienės, „negalima skolintis netgi labai gražių ir geidžiamų detalių iš kitų regionų“ (Jurkuvienė 1993, p. 2).

Tautinio kostiumo gamybos problema šiandien tikrai nemenka. Kokį jį gaminti? Kur? Kaip? Kokią jo gamybos sistemą sukurti? Visa, kas buvo sukurta prieškariu ir sovieti-

niais metais, sakykim, „Dailės“ kombinatai, suiro. Tačiau požiūris į kai kuriuos dalykus išliko: dar ir dabar daugelis įmonių mano, kad tautinis kostiumas nebrangus, pagal dabartines kainas, jam pasisiūdinti neva pakaktų trijų keturių šimtų litų. Toks požiūris – atgyvena (pagal Rastenienė, http://www.elibrary.lt/resursai/Ziniasklaida/LLKC/liaudies_kultura/Lk06_3.pdf).

Tautinių rūbų puoselėjimas svarbią vietą užima daugelyje šalių, iš kurių galėtume pasimokyti. Tautodailininkė R. Budrevičienė pasakoja apie norvegus: „Ypač žavėjo žmonių pagarba tautos tradicijoms Norvegijoje. Per nacionalinę šventę tautiniais kostiumais buvo pasipuošę ir vaikai, ir suaugusieji. Norvegai šeimose saugo tautinius kostiumus kaip relikviją, kurią perduoda iš kartos į kartą“ (pagal Kibirkštienė, 2008). Jie savo asmeniniu tautiniu kostiumu vilki kiekvieną šeštadienį bendruomenės suėjimuose. Lietuvoje yra moterų, kurios siuvinėja norvegiško tautinio kostiumo atskiras detales norvegams pagal sutartą užmokestį. Taip pat ir Vokietijoje tautinių rūbų dėvėjimas yra labai populiarus. Japonijoje kai kurios moterys tautiniu kostiumu vilki kasdien. Austrų, ypač Tirolio kalnų krašto, aprangoje išlikę daug tautinių elementų – moterys dėvi pūstus sijonus, vyrai – skrybėles su plunksna, petnešas, tautinį kostiumą turi vos ne kiekviena norvegų šeima (pagal Putriuvienė, 2012). Nyderlandai, Estija – taip pat turi gilias tautinio kostiumo dėvėjimo tradicijas. Turėti pagal autentišką modelį pasiūtą nacionalinį drabužį – save gerbiančio piliečio pareiga.

Pasak J. Galkausko (2006), civilizuotos pasaulio šalys suprato praktinio ugdymo būtinumą jaunosios kartos bendrojo lavinimo sistemoje ir įvairiais būdais siekė jį realizuoti per rankų darbų mokymo dalykus. Atskirose šalyse kūrėsi savitos praktinio ugdymo sistemos ir formos, tenkinusios svarbiausius visuomenės reikalavimus visapusiškam jaunosios kartos ugdymui. Visapusiškumas buvo suprantamas kaip jaunosios kartos protinio ir praktinio ugdymo vienybė, teikianti nusistovėjusius visuomenės poreikius.

Apibendrinant galima teigti, kad tautiniai rūbai Lietuvoje šiandien nėra populiarūs. Juos dėvi daugiau tik liaudiškų ansamblių dalyviai ir vienas kitas pavienis Lietuvos pilietis. Šio reiškinio viena iš priežasčių yra rūbo kaina, gamybos problema, taip pat ir savimonės lygis.

3. TAUTINĖS SAVIMONĖS FORMAVIMAS PAŽĮSTANT TAUTINĮ KOSTIUMĄ

3.1. Tyrimo metodika

Tyrimo tikslas – atskleisti tautinio kostiumo svarbą paauglių tautinės savimonės formavimui.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti Lietuvos ir Lenkijos lietuvių paauglių požiūrį į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimui.
2. Išanalizuoti Lietuvos ir Lenkijos lietuvių mokytojų požiūrį į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimui.
3. Atskleisti Lietuvos ir Lenkijos lietuvių kultūros darbuotojų ir etnologų požiūrį į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimui.
4. Atskleisti Lietuvos ir Lenkijos lietuvių neturinčių ryšio su tautiniu kostiumu požiūrį į jo reikšmę tautinės savimonės formavimui.

Tyrimo metodai:

Empiriniai:

- Lietuvos ir Lenkijos lietuvių paauglių anketinė apklausa;
- Lietuvos ir Lenkijos mokytojų interviu;
- Lietuvos ir Lenkijos kultūros darbuotojų ir etnologų interviu;
- Lietuvos Suvalkijos krašto ir Lenkijos Seinų, Punsko krašto žmonių neturinčių ryšio su tautiniu kostiumu interviu;

Matematiniai statistiniai.

Tyrimo duomenų matematinė statistinė analizė atlikta naudojant SPPS PC/8.0 statistinį paketą (Statistical Pacage for the Social Sciences) (SPSS X, 1984). Darbe pateiktas rodiklių pasiskirstymas absoliučiais skaičiais ir procentais. Požymių tarpusavio ryšiui nustatyti naudotas $\chi 2$ (chi kvadrato) kriterijus. Skirtumas statistiškai reikšmingas, kai pasikliovimo lygmuo $p<0,05$, skirtumas esminis — $p<0,01$, skirtumas labai ryškus — $p<0,001$ ir skirtumas visiškas — $p<0,0001$. Kai pasikliovimo lygmuo buvo didesnis nei 0,05 ($p>0,05$), buvo laikoma, jog skirtumai tarp dažnių yra statistiškai nereikšmingi (Bitinas, 1998).

Kokybinė duomenų analizė.

Atsižvelgus į tyrimo tikslą, buvo pasirinktas kiekybinis ir kokybinis tyrimas.

Kiekybinės tyrimo strategijos duomenų rinkimo instrumentu pasirinkta anketinė paauglių apklausa. Siekiant atskleisti paauglių požiūrį į lietuvių tautinio kostiumo pažinimo ir dėvėjimo svarbą, kaip tautinės savimonės formavimosi veiksnį, buvo vykdoma anketinė apklausa, sudaryta remiantis B. Bitino, L.Rupšienės, V. Žydžiūnaitės (2008) rekomendacijomis. Anketose pateikti 31 klausimas (žr. 1 priedą). Tyrimo metu buvo apklausti 279 paaugliai: 215 Lietuvos teritorijoje gyvenančių paauglių ir 64 Lenkijos teritorijoje gyvenantys paugliai (žr. 4 lentelę). Respondentai pasirinkti didžia dalimi atsižvelgiant į geografinę padėtį – Lietuvos ir Lenkijos pasienyje.

4 lentelė

Lietuvos ir Lenkijos lietuvių paauglių demografinė charakterisitika

Gyvenamoji vieta	**Amžius**				**Lytis**				**Viso**	
	11-13		**14-16**		**Mergaitė**		**Berniukas**			
	N	**%**	N	**%**	N	**%**	N	**%**	N	**%**
Lietuva	166	89,2	49	52,7	138	78,9	77	44	215	77,1
Lenkija	20	10,8	44	47,3	37	21,1	27	26	64	22,9
Viso	186	100	93	100	175	100	104	100	279	100

Kokybinio tyrimo strategija – pusiau struktūruotas interviu taikytas siekiant išsamaus tyrinėjamo reiškinio suvokimo ir paaiškinimo, taip pat siekiant sužinoti kaip problemą „mato“ ne paaugliai, bet suaugę tiriamos problemos specialistai. Norint atskleisti žmonių, turinčių tiesioginį ryšį su lietuvių tautiniais rūbais: etnologų, etnokultūros specialistų, muziejininkų, menotyrininkų, dailės, istorijos, technologijų, lietuvių kalbos mokytojų, tautinių rūbų gamintojų požiūrį į lietuvių tautinių drabužių pažinimo ir dėvėjimo svarbą, kaip tautinės savimonės formavimosi veiksnį, buvo vykdomas pusiau struktūruotas interviu pagal pasiruoštus klausimus (žr. 2 priedą). Klausimyne pateikti 27 klausimai. Klausimai sudaryti remiantis M. Patton (1990) šešiais interviu klausimų tipais: elgesio, nuomonės, jausmų, žinojimo, pojūčių, demografinis (pagal Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė 2008, p. 5). Tyrime dalyvavo 22 asmenys, dirbantys įvairiose ne tik kultūros, meno ir švietimo srityse: 8 – neturintys tiesioginio ryšio su tautiniu kostiumu, 8 – etnologai ir kultūros darbuotojai, 6 – mokytojai. Laikantis tyrimo etikos taisyklių ir atsižvelgiant į respondentų konfidencialumo principą, tyrimo dalyvių vardai yra pakeisti (išskyrus prof. L. Klimkos).

Tiriamųjų charakteristika.

Prof. L. Klimka – 72 m. lietuviųfizikas, gamtos mokslų daktaras, etnologas, mokslo istorikas, Vilniaus pedagoginio universiteto profesorius, naujų tarpdisciplininių mokslo šakų – paleoastronomijos ir etnokosmologijos – pradininkas Lietuvoje. Nuo 2005 m. Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas. Lietuvos etnokosmologijos muziejaus mokslinis vadovas, kultūros vertybių apsaugos departamento ekspertas. Priklauso Lietuvos mokslo istorikų asociacijai (vicepirmininkas), Lietuvos kraštotyros draugijai,

N – 60 m. Mokytoja ir etnografė, Lenkijos lietuvių visuomenės veikėja. Aukštasis universitetinis išsilavinimas. Pedagoginio, kultūrinio darbo stažas 35m. Mokykloje įkūrė 4 folkloro kolektyvus, kurių 3 veikia iki šiolei. „Aprengė“ kolektyvus tautiniais drabužiais. Pagal galimybes siuvo pati, užsakinėjo Lietuvoje pas meistrus. Augo Bronės ir Jono Aleksų penkių vaikų šeimoje. Mokėsi Vaitakiemio pagrindinėje mokykloje ir Punsko bendrojo lavinimo licėjuje. Studijavo Varšuvos universiteto Balstogės filiale, o po trejų metų – Opolės pedagoginiame institute techninio lavinimo specialybę. Nuo 1976 m. dirbo Punsko žemdirbystės pagrindų mokykloje ir Punsko bendrojo lavinimo licėjuje. Pastarojoje mokykloje įkūrė ir vedė etnografinį būrelį, su kuriuo pastatė keletą vaidinimų. 1986–aisiais būrelis pakrikštytas „Kanapiniu”, vėliau pervadintas „Šalcinėliu”. Daug prisidėjo prie Punsko kultūros namų rengiamų koncertų, švenčių, vaidinimų. 1989 m. Aldonos iniciatyva susikūrė ansamblis „Gimtinė“. 1990 m. Torunės universitete baigė podiplomines studijas ir parašė darbą „Seinijos krašto liaudies rateliai ir šokiai”. 1992 metais įkūrė vaikų folkloro grupę „Gimtinės aidas”. Apie 10 metų priklausė Lenkijos etnochoreografų draugijai. Šiuo metu globoja Punsko-Seinų krašto etnografinį ansamblį „Gimtinė“, folklorinį ansamblį „Alna“, vaikų folkloro grupę „Šalcinukas“.

1997 metais įkūrė ir vadovauja Lenkijos lietuvių etninės kultūros draugijai, kuri, be vietinių folklorinių ansamblių globos, Punsko „Senojoje klebonijoje“ rengia liaudiškos materialinės kultūros parodas, organizuoja etnografines ekspedicijas ir kitus renginius.

Ž – Marijampolės kultūros centro parodų organizatorė, etnokultūros specialistė, menininkų klubo „Mūza“ (šis klubas vienija 58 kūrėjus, tęsiančius liaudies meno tradicijas arba ieškančius savitų meninių išraiškų) įkūrėja ir vadovė, tautodailininkė, karpinių meistrė, aktyvi įvairių renginių, projektų organizatorė, tautinio kostiumo žinovė ir aktyvi puoselėtoja.

O – 46 m. Etnografė. Aukštasis išsilavinimas, baigusi masinių renginių režisūros studijas. Visas gyvenimas siejasi su scena ir liaudies kultūra. Šiuo metu vadovauja LLEKD folkloriniam ansambliui „Gimtinė“.

A – 60 m. Išsilavinimas aukštasis. Renginių organizavimas. Darbo stažas 37 m. Vilkaviškio kultūros centro etnografė, projekto „Mažoji audimo artelė“ iniciatorė. Vilkaviškio kultūros centro „Mažoji audimo artelė“ , folkloro ansamblio „Sūduviai“ vadovė.

R – 51 m. Švietimo konsultantė, mokytoja ekspertė. Aukštasis išsilavinimas, magistras. 27 metus dirba gimnazijoje.

P – 53 m. Mokytoja. Aukštasis išsilavinimas, magistras. Dirba mokykloje, dalyvauja įvairiuose projektuose.

D – 34 m. Menotyros specialistė. Universitetinis aukštasis išsilavinimas. Ištekėjusi, augina 2 vaikus, aktyviai lanko ir dalyvauja kultūriniuose, meniniuose renginiuose.

G – 34 m. Siuvinių dizaino ir technologijų dėstytoja. Aukštasis išsilavinimas, magistras. 5 metų darbo pedagoginį stažą. Ištekėjusi, augina 2 vaikus.

H – 40 m. Dailės ir technologijų mokytoja, edukologijos magistrė, 6 m. pedagoginės veiklos. Dalyvauja meno parodose, kuria tautinius, baltų drabužius, veda meno užsiėmimus vaikų stovyklose. Ištekėjusi, auginai du vaikus.

J – 39 m. Lietuvių kalbos mokytoja. Aukštasis išsilavinimas, magistras. Pedagoginis stažas 5 m. Ištekėjusi, augina 4 vaikus. Konstruoja ir siuva savo šeimai ir draugams įvairius rūbus, naudoja „etno“ elementus, lanko įvairius valstybinius, etnografinius, tautinius, kultūrinius renginius.

F – 35 m. Senovės baltų gyvensenos ir amatų klubo „Stebulė” narė. Gamina vytines ir pintines milines kryžines juostas, mezga adata, siuva senovinius drabužius. Klubas siekia atkurti senovės baltų gyvenseną, gilinasi į protėvių išmintį, tradicijas ir seka jų pėdomis, švenčia kalendorines metų šventes, naudoja rekonstruotus jų daiktus. Dalyvauja įvairiuose renginiuose, žygiuose, festivaliuose, stovyklose, veda mokymus. Ištekėjusi, augina 2 vaikus.

T – 30 m. išsilavinimas aukštasis universitetinis, menotyros bakalauras, informacijos ir komunikacijos (muziejininkystės krypties) magistro laipsnis. Darbo sritys: muziejinė edukacija, parodų rengimas, dailės rinkinio tvarkymas.

B – 47 m. Aukštasis pedagoginis ir teologinis išsilavinimas: (VDU, Kaunas ir PUL, Roma). Šunskų (Marijampolės raj.) Šv. Marijos Magdalietės parapijos klebonas, teologijos licenciatas, policijos kapelionas, Marijampolės kolegijos Lituanistikos ir religijos mokslų katedros dėstytojas, 1995–2003 Marijampolės MG direktorius.

E – 52 m. Lietuvos Žurnalistų sąjungos narė. Pagrindinis darbas – laikraščio dizainas ir maketavimas. Žurnalistinis darbas: ir amatas, ir pomėgis. Rašo įvairiomis temomis, tačiau arčiau širdies – pozityvūs mūsų gyvenimo įvykiai bei įdomių žmonių likimai. Turi polinkį rankdarbiams.

C – 39 m. Meno terapijos specialistas. Neuniversitetinis aukštasis išsilavinimas.

K – 39 m. Profesionali sporininkė. Aukštasis išsilavinimas, magistras.

L – 44 m. Namų šeimininkė. Aukštesnysis išsilavinimas.

M – 52 m. Farmacininkė. Aukštasis universitetinis išsilavinimas. Ištekėjus, turi 2 suaugusius vaikus. Aktyviai lanko parodas ir kitus kultūrinius, valstybinius renginius.

S – 48 m. Kaimo turizmo sodybos šeimininkė. Aplinkos apželdinimo specialistė. Kalba lietuvių ir lenkų kalbomis.

Š – 70 m. Ekologinio ūkio savininkas. Domisi lietuvių tautiniu kulinariniu paveldu ir rankdarbiais.

Z – 80 m. Pensininkė. Mezgėja. Dalyvavusi tautodailės parodose. Užauginusi aštuonis vaikus.

3.2. Lietuvos ir Lenkijos lietuvių paauglių požiūrio į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimui tyrimas

Siekiant atskleisti paauglių požiūrį į lietuvių tautinio kostiumo pažinimo ir dėvėjimo svarbą, kaip tautinės savimonės formavimosi veiksnį, buvo vykdoma paauglių anketinė apklausa. Buvo sudarytas klausimynas su įvairaus pobūdžio klausimais, kuriais siekiama nustatyti ar tai yra vienas iš veiksnių, darančių įtaką paauglių tautinės savimonės formavimuisi.

Aiškinantis paauglių požiūrį į lietuvių liaudies dailės svarbą bendrąją prasme, buvo svarbu sužinoti ar mokiniai lanko meninius būrelius, ar patinka lietuvių liaudies dailės kūriniai, ar pakankamai gauna žinių apie liaudies dailę (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Mokinių požiūris į lietuvių liaudies dailę

Teiginiai	Lytis				Gyvenamoji vieta				Iš viso (pagal gyv.vietą)	
	M		B		Lietuva		Lenkija		N	%
	N	%	N	%	N	%	N	%		
1. Meninių būrelių lankymas										
Lanko	146	83,4	56	53,8	168	78,1	34	53,1	202	**72, 4**
Nelanko	29	16,6	48	46,2	47	21,9	30	46,9	77	**27,6**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
2. Ar patinka lietuvių dailės kūriniai										
Taip	88	50,3	68	43,6	123	57,2	33	51,6	156	**55,2**
Ne	87	49,7	36	29,3	92	42,8	31	48,4	123	**44,8**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
3. Lietuvių liaudies dailės parodų lankymas										
Lanko	81	46,3	53	51,0	103	47,9	31	48,4	134	**48**
Nelanko	94	53,7	51	49,0	112	52,1	33	51,6	145	**52**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
4. Lietuvių liaudies dailės svarba ugdant tautinę savimonę										
Svarbu	140	80,0	63	60,6	155	72,1	48	75,0	203	**72,8**
Nesvarbu	35	20,0	41	39,4	60	27,9	16	25,0	76	**27,2**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
5. Žinių apie lietuvių liaudies dailę pakankamumas										
Pakanka	134	76,6	80	76,9	170	79,1	44	68,8	214	**76,7**
Trūksta	41	23,4	24	23,1	45	20,9	20	31,3	65	**23,3**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**

Norint sužinoti, ar patinka lietuvių dailės kūriniai, buvo nustatyta, kad 6,7% daugiau mergaitėms nei berniukams ir 5,6 % daugiau Lenkijos nei Lietuvos paaugliams labiau patinka lietuvių liaudies dailės kūriniai. Tam kažkiek turi įtakos lytis (χ^2=6,033; df 1; p<0,01), o amžius ir gyenamoji vieta įtakos neturi. Aiškinantis, ar lietuvių liaudies dailė svarbi ugdant tauti-

nę savimonę, buvo nustatytas (χ^2 =12,417; df 1; p<0,001 pagal lytį, beveik 20 % mergaičių daugiau nei berniukų pritaria šiam teiginiui. Tik nežymus 3 % skirtumas tarp Lietuvos ir Lenkijos lietuvių paauglių nepritariančių, jog lietuvių liaudies dailė yra svarbi ugdant tautinę savimonę. Analizuojant gautus duomenis paaiškėjo, kad Lietuvos ir Lenkijos paaugliams gaunamų žnių apie lietuvių dailę pakanka. Taip tvirtina daugiau nei trys trečdaliai visų apklaustųjų. Gauti duomenys leidžia teigti, kad Lenkijos lietuviai paaugliai, ir ypač berniukai, dažniau lankosi lietuvių liaudies dailės parodose nei lietuviai paaugliai. Svarbu paminėti ir tai, jog abiejų šalių mokiniams patinka lietuvių dailės kūriniai. Aiškinantis ar meninių būrelių lankymui turi įtakos gyvenama vieta, nustatyta statistiškai patikimas skirtumas tarp Lietuvos ir Lenkijos paauglių, (χ^2=15,444; df 1; p<0,001), C=0,229 ir pagal lytį (χ^2=28,56 ; df 1; p<0,001), C=0,305. Išsiaiškinta, kad paauglių amžius meninių būrelių lankymui įtakos neturi. Lietuvių liaudies parodų lankymas, liaudies kūrinių pažinimas, analizavimas, įvairios meninės veiklos skatinimas ir puoselėjimas daro įtaką tautinės savimonės formavimuisi, tam daugiau įtakos turi gyvenama vieta ir lytis.

6 lentelė

Lietuvių liaudies dailės išsaugojimo ir puoselėjimo svarba

Amžius				**Lytis**				**Gyvenamoji vieta**			
11-13		**14-16**		**M**		**B**		**Lietuva**		**Lenkija**	
N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
1. Tai mūsų tauos išskirtinis bruožas											
144	77,4	73	78,5	149	85,1	68	65,4	168	78,1	49	76,5
2. Jį saugoti nebūtina											
1	0,5	2	2,2	2	1,1	1	1	–	–	3	4,7
3. Kita											
41	22,1	18	19,3	24	13,8	35	33,6	47	21,9	12	18,8
Iš viso											
186	**100**	**93**	**100**	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**

Svarbu buvo išsiaiškinti kaip paaugliai suvokia lietuvių liaudies dailės paveldo išsaugojimo ir puoselėjimo svarbą. Paaiškėjo (žr. 6 lentelę), kad mokiniai didžia dalimi pritaria, kad jį reikia išsaugot, nes tai mūsų tautos išskirtinis bruožas, tai pažymėjo daugiau nei du trečdaliai visų respondentų. Tiktai vienas tyrimo dalyvis iš 11–13 metų grupės pažymėjo, kad dailės paveldą išsaugoti nebūtina, du – iš 14–16 metų grupės, kurių dvi mergaitės ir vienas berniukas, pagal gyvenamą vietą priklausantys Lenkijos respublikai. Buvo nustatyta (χ^2=15,559; df 2; p<0,0001) lyginant pagal lytį, o amžius ir gyvenamoji vieta šiam paauglių požiūriui įtakos neturi.

7 lentelė

Mokinių požiūris į lietuvybę ir tautiškumą

Teiginiai	Lytis				Gyvenamoji vieta				Iš viso	
	M		B		Lietuva		Lenkija		N	%
	N	%	N	%	N	%	N	%		
1. Ar didžiuojiesi esntis(i) lietuvis(e)										
Taip	107	61,1	62	59,6	126	58,6	43	67,1	**169**	**60,6**
Ne	5	2,9	36	34,6	29	13,5	12	18,8	**41**	**14,7**
Nežinau	63	36,0	6	5,8	60	27,9	9	14,1	**69**	**24,7**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
2. Tautiškumo svarba										
Svarbu	81	46,3	29	27,9	83	38,6	27	42,2	**110**	**39,4**
Nesvarbu	7	4,0	24	23,1	15	7,0	16	25,0	**31**	**11,1**
Nežinau	87	49,7	51	49,0	117	54,4	21	32,8	**138**	**49,5**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
3. Tautinių švenčių šventimas gali padėti ugdyti tautiškumą										
Visiškai sutinku	48	27,4	23	22,1	48	22,3	23	35,9	**71**	**25,4**
Sutinku	109	62,3	48	46,2	123	57,2	34	53,1	**157**	**56,3**
Nesutinku	16	9,2	13	12,5	29	13,5	0	0	**29**	**10,4**
Visiškai nesutinku	0	0	17	16,3	15	7,0	2	3,2	**17**	**6,1**
Neturiu nuomonės	2	1,1	3	2,9	–	–	5	7,8	**5**	**1,8**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
4. Lankymasis muziejuose gali padėti ugdyti tautiškumą										
Visiškai sutinku	39	22,3	3	2,9	31	14,4	11	17,2	**42**	**15,1**
Sutinku	91	52,0	72	69,2	127	59,1	36	56,3	**163**	**58,4**
Nesutinku	42	24,0	2	1,9	42	19,5	2	3,1	**44**	**15,8**
Visiškai nesutinku	1	0,6	19	18,3	15	7,0	5	7,8	**20**	**7,2**
Neturiu nuomonės	2	1,1	8	7,7	_	_	10	15,7	**10**	**3,6**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
5. Tautinio kostiumo dėvėjimas gali padėti ugdyti tautiškumą										
Visiškai sutinku	21	12,0	6	5,8	20	9,3	7	10,9	**27**	**9,7**
Sutinku	76	43,4	8	7,7	59	27,4	25	39,1	**84**	**30,1**
Nesutinku	50	28,6	34	32,7	76	35,3	8	12,5	**84**	**30,1**
Visiškai nesutinku	18	10,3	35	33,1	44	20,5	9	14,1	**53**	**19**
Neturiu nuomonės	10	5,7	21	20,2	16	7,5	15	23,4	**31**	**11,1**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**31**	**100**	**279**	**100**

Siekiant atskleisti mokinių požiūrį į pačią lietuvybę ir tautiškumą (žr. 7 lentelę), buvo nustatyta, kad dauguma apklaustųjų didžiuojasi esantys lietuviais, tačiau ketvirtadalis nežino. Tarp mergaičių ir berniukų ryškiai išsiskyrė atsakymų pasiskirstymas. 5 mergaitės nenori didžiuotis esančios lietuvėmis, o berniukai tai pasirinko net 36, kas sudaro 34,6 % visų vyriškos lyties informantų, nustatytas C= 0,445, kas rodo, kad ryšys tarp požymių esminis, lyginant pagal lytį (χ^2=68,902; df 2; p<0,0001). Aiškinantis paauglių nuomonę, ar tautiškumas šiandien yra svarbu, buvo nustayta, kad beveik pusė Lenkijos respublikos apklaustų mokinių tautiškumą laiko svarbiu, nustayta (χ^2=19,234; df 2; p<0,0001) lyginant pagal gyvenamą vietą, o pagal lytį – (χ^2=26,974; df 2; p<0,0001). Paauglių amžius šiam požiūriui įtakos neturi. Daugiau nei pusė apklaustų Lietuvos paauglių nežino ar tautiškumas svarbu. Norint sužinoti ar tautinio kostiumo dėvėjimas gali padėti ugdyti tautiškumą paaiškėjo, kad mokiniai iš dalies tam pritaria. 97 mergaitės ir 14 berniukų sutinka, 68 mergaitės ir 69 berniukai su šiuo teiginiu nesutinka ir 11,1% visų tiriamųjų iš viso neturi nuomonės. Nustatytas esminis koreliacinis ryšys tarp šio teiginio ir lyties C=0,426 (χ^2=61,713; df 4; p<0,0001). Lyginant pagal gyvenamą vietą (χ^2=23,322; df 4; p<0,0001). Paauglių amžius šiam požiūriui taip pat įtakos neturi.

Darbe buvo siekiama atskleisti paauglių lietuvių tautinio kostiumo suvokimo svarbą tautinės savimonės formavimuisi, jiems buvo pateiktas klausimas „kas tau pačiam yra tautinis kostiumas“. Gautus duomenis galime matyti 8 lentelėje.

8 lentelė

Tautinio kostiumo suvokimas

Amžius				**Lytis**				**Gyvenamoji vieta**			
13		**14-16**		**M**		**B**		**Lietuva**		**Lenkija**	
N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
1. Tautinis kostiumas – tautiškumo simbolis											
43	23,1	25	26,9	46	26,3	22	21,2	48	22,3	20	31,2
2. Tautinis kostiumas – senovės žmonių rūbas											
85	45,7	50	53,8	72	41,1	63	60,6	94	43,7	41	64,1
4. Tautinis kostiumas – liaudies kolektyvų rūbai											
46	24,7	16	17,2	44	25,1	18	17,2	59	27,5	3	4,7
5. Tautinis kostiumas – liaudies kūrybos sritis											
12	6,5	2	2,1	13	7,4	1	1,0	14	6,5	0	0
Iš viso											
186	**100**	**93**	**100**	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**

Atsakydami į pateiktą klausimą, respondentai pasirinko keletą atsakymo variantų. Du trečdaliai Lenkijos beveik pusė Lietuvos apklaustųjų paauglių tautinį kostiumą įvardijo kaip senovės žmonių rūbą. Kad tautinis kostiumas – tautiškumo simbolis įvardijo 48 Lietuvos Su-

valkijos krašto mokiniai, kas sudaro 31,1% visų šio krašto apklaustųjų. Liaudies kolektyvų sceniniai rūbai, liaudies kūrybos sritis – tai atsakymų variantai, kurie panašūs abiejų lyčių mokinių, skiriasi vos keliais procentais. Taip pat ne ryškiai išsiskyrė ir mokinių nuomonės lyginant ir tarp amžiaus grupių. Lyginant apklaustųjų nuomones pagal gyvenamą vietą nustatyta (χ^2=21,488; df 3; p<0,0001), o pagal lytį – (χ^2=13,036; df 3; p<0,005). Galima teigti, kad tiriamieji nenuvertina tautinio kostiumo ir iš dalies suvokia jį kaip tautiškumo simbolį, bet daugiau kaip senovės žmonių rūbą.

9 lentelė

Tautinio kostiumo pažinimo ir puoselėjimo reikšmingumas

Amžius				**Lytis**				**Gyvenamoji vieta**			
11-13		**14-16**		**M**		**B**		**Lietuva**		**Lenkija**	
N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
1. Padeda pažinti meno paveldą											
46	24,7	21	22,5	28	16,1	39	37,4	48	22,3	19	29,7
2. Įgalina jį perduoti ateities kartoms											
14	7,5	17	18,3	9	5,1	22	21,2	14	6,5	17	26,6
3. Parodo tautos meno unikalumą ir savitumą											
40	21,5	19	20,4	37	21,1	22	21,2	46	21,4	13	20,3
4. Padeda išlaikyti tautinį identitetą											
13	7,0	5	5,4	3	1,7	15	14,4	16	7,4	2	3,1
5. Skatina patriotiškumą											
12	6,5	5	5,4	15	8,6	2	1,9	12	5,6	5	7,8
6. Padeda formuotis tautinei savimonei											
61	32,8	25	26,9	83	47,4	3	2,9	79	36,8	7	10,9
7. Kita											
–	–	1	1,1	–	–	1	1	–	–	1	1,6
Iš viso											
186	**100**	**93**	**100**	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**

Aiškinantis paauglių požiūrį į tautinio kostiumo svarbą tautinės savimonės formavimuisi (žr. 9 lentelę), buvo nustatytas statistiškai patikimas skirtumas pagal gyvenamąją vietą (χ^2=34, 828; df 6; p<0,01) ir pagal lytį (χ^2=92,243; df 6; p<0,01). Paaiškėjo, kad amžius nesudarė statistiškai reikšmingos įtakos. Lyginant Lietuvos ir Lenkijos respondentų gautus duomenis, galima teigti, kad Lenkijos trečdaliui paauglių tautinio kostiumo pažinimas, dėvėjimas pirmiausiai yra tautos meno paveldo pažinimo, ketvirtadaliui – tautos paveldo saugojimo priemonė ir galimybė. Lietuvos 36,8 % paauglių požiūriu ir mergaičių bendrai 47,4% abiejų gyvenamų vietovių tautinio kostiumo pažinimas yra svarbus tautinės savimonės formavimosi veiksnys.

10 lentelė

Tautinio kostiumo įtaka paauglio vertybėms ir jausmams

Teiginiai	Lytis				Gyvenamoji vieta				Iš viso (pagal gyv.vietą)	
	M		B		Lietuva		Lenkija		N	%
	N	%	N	%	N	%	N	%		
1. Vertybės, kurias ugdo tautinio kostiumas pažinimas										
Tautiškumas	105	60	57	54,8	129	60	33	51,6	**162**	**58**
Patriotiškumas	40	22,8	12	11,6	29	13,5	23	35,9	**52**	**18,6**
Dorovė	15	8,6	31	29,8	43	20	3	4,7	**46**	**16,5**
Kita	15	8,6	4	3,8	14	6,5	5	7,8	**19**	**6,8**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
2. Jausmai, kuriuos sukelia tautinis kostiumas										
Teigiami	61	34,9	54	51,9	90	41,9	25	39,1	**115**	**41,2**
Neigiami	3	1,7	21	20,2	15	7	9	14	**24**	**8,6**
Nei teigiami nei neigiami	111	63,4	29	27,9	110	51,1	30	46,9	**140**	**50,2**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**

Analizuojant tautinio kostiumo ugdomuosius aspektus, buvo svarbu nustatyti ar tautinio kostiumo pažinimas daro įtaką paauglių vertybėms ir jausmams (žr. 10 lentelę). Paaiškėjo, kad iš vertybių, kurias ugdo tautinis kostiumas pirmoje vietoje mokiniai pažymėjo tautiškumą, kas sudarė ir Lietuvos ir Lenkijos apie pusę apklaustųjų. Patriotiškumui atiteko 18, 6 %, dorovei 16,5%, kita – 6,8% visų respondentų atsakymų. Lyginant apklaustųjų nuomones pagal lytį, nustatyta (χ^2=24,769; df 3; p<0,0001), o pagal gyvenamą vietą – (χ^2=21,077; df 3; p<0,0001). Paauglių amžius šiam požiūriui įtakos neturi.

Nagrinėjant antrąjį kriterijų (kokius jausmus mokiniams sukelia tautinis kostiumas) atsiskleidė, kad daugiausiai tai – nei teigiami nei neigiami jausmai. Tai rodo, kad didžioji dalis apklaustų paauglių šiuo klausimu iš dalies abejingi. Daugiau nei pusei mergaičių ir berniukų, tautinis kostiumas sukelia teigiamus jausmus ir tik 21,9 % mokinių sukelia neigiamus jausmus. Lyginant apklaustųjų nuomones pagal lytį, nustatyta (χ^2=46,925; df 2; p<0,0001). Paauglių amžius ir gyvenama vieta šiam požiūriui įtakos neturi.

Aiškinantis paauglių požiūrį į tautinio kostiumo ar jo atskirų detalių pritaikomumo galimybes šiuolaikiniame aprangos stiliuje išryškėjo, kad tik vienas šeštadalis apklaustųjų nenorėtų pritaikyti prie savo aprangos stiliaus jokio tautinio kostiumo elemento, netgi daugiau nei trys ketvirtadaliai mokinių tvirtino norintys tautinio kostiumo detales derinti prie savo šiuolaikiškos aprangos. Taip pat išryškėjo, kad Lenkijos paaugliai dažniau savo kasdieniniame aprangos stiliuje pritaiko tautinio kostiumo detales nei Lietuvos.

11 lentelė

Tautinio kostiumo detalių pritaikomumas šiuolaikiniame kasdieniniame aprangos stiliuje

Teiginiai	Lytis				Gyvenamoji vieta				Iš viso (pagal gyv.vietą)	
	M		B		Lietuva		Lenkija		N	%
	N	%	N	%	N	%	N	%		
1. Papuošalų pritaikomumas										
Taip	116	66,3	7	6,7	95	44,2	28	43,8	123	**44,1**
Ne	59	33,7	97	93,3	120	55,8	36	56,2	156	**55,9**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
2. Juostų pritaikomumas										
Taip	48	27,4	43	41,3	64	29,8	27	42,2	91	**32,6**
Ne	127	72,6	61	58,7	151	70,2	37	57,8	188	**67,4**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100,**	**64**	**100**	**279**	**100**
3. Riešinių pritaikomumas										
Taip	72	41,1	33	31,7	95	44,2	10	15,6	105	**37,6**
Ne	103	58,9	71	68,3	120	55,8	54	84,4	174	**62,4**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
4. Kepuraičių pritaikomumas										
Taip	40	22,9	2	1,9	33	15,3	9	14,1	42	**15,1**
Ne	135	77,1	102	98,1	182	84,7	55	85,9	237	**84,9**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
5. Sijonų su tautiniais motyvais pritaikomumas										
Taip	55	31,4	2	1,9	48	22,3	9	14,1	57	**20,4**
Ne	120	68,6	102	98,1	167	77,7	55	85,9	222	**79,6**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
6. Prijuosčių pritaikomumas										
Taip	23	13,1	2	1,9	15	7	10	15,6	25	**9,0**
Ne	152	86,9	102	98,1	200	93	54	84,4	254	**91,0**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
7. Marškinių, palaidinių pritaikomumas										
Taip	73	41,7	5	4,8	62	28,8	16	25	78	**28,0**
Ne	102	58,3	99	95,2	153	71,2	48	75	201	**72,0**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
8. Liemenių pritaikomumas										
Taip	21	12,0	15	14,4	28	13,0	8	12,5	36	**13,0**
Ne	154	88,0	89	85,6	187	87,0	56	87,5	243	**87,0**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
9. Krepšelių (delmonų) pritaikomumas										
Taip	34	19,4	2	1,9	30	14,8	6	9,4	36	**13,0**
Ne	141	80,6	102	98,1	185	86	58	90,6	243	**87,0**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
10. Skrybėlių pritaikomumas										
Taip	36	20,6	19	18,3	45	20,9	10	15,6	55	**19,7**
Ne	139	79,4	85	81,7	170	79,1	54	84,4	224	**80,3**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**

										11 lentelės tęsinys
11. Galionų, karūnų pritaikomumas										
Taip	19	10,9	16	15,4	30	14,0	5	7,8	35	**12,5**
Ne	156	89,1	88	84,6	185	86,0	59	92,2	244	**87,5**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
12. Skarų, skarelių pritaikomumas										
Taip	20	11,4	16	15,4	31	14,4	5	7,8	36	**12,9**
Ne	155	88,6	88	84,6	184	85,6	59	92,2	243	**87,1**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**

Taigi, siekiant atskleisti, kokius tautinio kostiumo elementus mokiniai derina prie savo aprangos, paaiškėjo, kad maždaug du trečdaliai Lietuvos ir Lenkijos mergaičių dažniausiai mėgsta gintarinius papuošalus (žr. 11 lentelę). Lietuvos abiejų lyčių paauglių mėgiama tautinio kostiumo detalė yra riešinės. Lenkijos berniukų tarpe populiarios juostos tautiniais motyvais, o tai sudaro 28, 6 % daugiau nei marškiniai ir tiek pat skrybėlės, o 31, 7 % daugiau nei liemenės. Aiškinantis kokias tautinio kostiumo dalis mokiniai norėtų pritaikyti prie savo kasdienio drabužių stiliaus, nustatytas statistiškai patikimas skirtumas riešinių (χ^2=17, 141; df 1; p<0,001) pritaikomumo pagal gyvenamą vietą, nes gauti duomenys rodo, kad Lietuvos beveik pusė apklaustųjų jas dėvi arba norėtų dėvėti. Tačiau pritaikomumas pagal lytį, statistinis skirtumas nustatytas: kepuraičių (χ^2=22,356; df 1; p<0,001), C=0,272, papuošalų (χ^2=93,860; df 1; p<0,001), C=0,502, marškinių (χ^2=44,116; df 1; p<0,001), C=0,370, krepšelių (χ^2=17,788; df 1; p<0,001), C=0,245, sijonų (χ^2=34,934; df 1; p<0,001), C=0,334. Amžius detalių pritaikomumui įtakos nedaro.

12 lentelė

Tautinis kostiumas kaip asmeninė vertybė

Teiginiai	**Lytis**				**Gyvenamoji vieta**				**Iš viso** (pagal gyv.vietą)	
	M		**B**		**Lietuva**		**Lenkija**			
	N	%	N	%	N	%	N	%	**N**	**%**
1. Lietuviško tautinio kostiumo pamėgimas										
Patinka	59	33,7	39	37,5	72	33,5	26	40,6	98	**35**
Nepatinka	116	66,3	65	62,5	143	66,5	38	59,4	181	**65**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
2. Žinių apie lietuvių tautinį kostiumą pakankamumas										
Pakanka	119	68,0	56	53,8	146	67,9	29	45,3	**175**	**62,7**
Trūksta	56	32,0	48	46,2	69	32,1	35	54,7	**104**	**37,2**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
3. Tautinis kostiumas – asmeninė vertybė										
Turiu	15	8,6	21	20,2	15	7,0	21	32,8	**36**	**12,9**
Neturiu	160	91,4	83	79,8	200	93,0	43	67,2	**243**	**87,1**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**

12 lentelės tęsinys

4. Šeimos nariai turintys tautinį kostiumą										
Mama	4	2,3	4	3,8	1	0,5	7	10,9	**8**	**2,9**
Tėtis	6	3,4	2	1,9	–	–	8	12,5	**8**	**2,9**
Sesuo	3	1,7	3	2,9	–	–	6	9,4	**6**	**2,2**
Brolis	–	–	1	1,0	–	–	1	1,6	**1**	**0,4**
Močiutė	22	12,6	18	17,3	30	14	10	15,6	**40**	**14,3**
Kiti	19	10,9	18	17,3	31	14,4	6	9,4	**37**	**13,2**
Niekas	121	69,1	58	55,8	153	71,1	26	40,6	**179**	**64,0**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
5. Tautinio kostiumo dėvėjimo patirtis										
Dėvėjęs	48	27,4	46	44,2	46	21,4	48	75	**94**	**33,7**
Nedėvėjęs	127	72,6	58	55,8	169	78,6	16	25	**185**	**66,3**
Iš viso	**175**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**64**	**100**	**279**	**100**
6. Asmeninio tautinio kostiumo įsigijimo poreikis										
Norėčiau	59	33,9	38	36,5	78	36,3	19	30,2	**97**	**34,9**
Nenorėčiau	41	23,6	56	53,8	74	34,4	23	36,5	**97**	**34,9**
Nežinau	74	42,5	10	9,6	63	29,3	21	33,3	**84**	**30.2**
Iš viso	**174**	**100**	**104**	**100**	**215**	**100**	**63**	**100**	**278**	**100**

Nustatytas statistiškai patikimas skirtumas tarp Lietuvos ir Lenkijos šeimos narių, turinčių tautinį kostiumą (χ^2=77,465; df 6; p<0,001) ir neturinčių tautinio kostiumo (χ^2=37, 040; df 5; p<0,001) dažnumo. Taip pat nustatytas koreliacinis ryšys tarp turinčių (C=0,666) ir neturinčių asmenų (C=0, 364). Gauti duomenys rodo, kad Lenkijos lietuvių daugiau šeimos narių turi savo tautinį kosiumą nei Lietuvos. Bendrai tiek Lenkijos, tiek Lietuvos šeimose dažniausiai tautinį kostiumą turi močiutės (žr. 12 lentelę).

Norint sužinoti paauglių požiūrį į tautinį kostiumą, daugiau nei pusė Lietuvos ir Lenkijos lietuvių paauglių nurodė, kad jiems nepatinka tokie rūbai. Aiškinantis priežastis kodėl, buvo įvairių variantų: nepatogūs, nepopuliarūs, ,,kad niežti", karšta ir kt. Taip pat svarbu išsiaiškinti ar paaugliai pakankamai gauna žinių apie tautinį kostiumą. Nustatytas (χ^2=10,769; df 1; p<0,001) pagal gyvenamą vietą. Daugiau negu pusė Lenkijos lietuvių paauglių pažymėjo, kad jiems trūksta tokių žinių. Lietuvos paauglių trijų ketvirtadalių požiūriu žinių apie tautinį kostiumą pakanka. Siekiant išsiaiškinti kiek paauglių yra dėvėję tautinį kostiumą, nustatyta statistiškai reikšmingas skirtumas tarp gyvenamosios vietos (χ^2=63,435; df 1; p<0,0001) ir esminis koreliacinis ryšys (C=0,430). Taigi Lenkijos 75% paauglių yra dėvėję lietuvišką tautinį kostiumą, o Lietuvos tik 21,4%. Koreliacinis ryšys tarp respondentų amžiaus, lyties ir dėvėjimo yra silpnas. Tačiau paaiškėjo, kad maždaug vienas trečdalis Lietuvos ir Lenkijos lietuvių paauglių norėtų turėti savo asmeninį kostiumą, nustatyta (χ^2=40,575; df 2; p<0,0001) norui turėti asmeninį tautinį kostiumą įtakos turi lytis.

Norint išsiaiškinti mokinio požiūrį, kas gali reprezentuoti Lietuvą užsienyje, buvo paprašyta sudaryti simbolių dešimtuką (atsakymų variantai nebuvo pateikti). Paaiškėjo, kad

Lietuvoje gyvenantys paaugliai liaudies menui, tautiniam kostiumui dešimtuke skiria ne „pirmąsias vietas“. Pirmauja „krepšinis“, „cepelinai“, „gintaras“ dažniausiai maždaug trečioje vietoje. Lenkijoje gyvenantys lietuviai paaugliai dažniausiai įvardijo: „juostas“, „rūpintojėlius“, „kalbą“, „liaudies dainas“, „rūbus“, taip pat „gintarą“, „trispalvę vėliavą“. Lyginant paauglių požiūrį į dalykus Lietuvą reprezentuojančius užsienyje pagal gyvenamą vietą bendri atsakymai buvo: „gintaras“, „tautiniai rūbai“. Išsiskyrė tai, kad Lenkijos lietuviai paaugliai nesirinko „cepelinų“, o „krepšinį“ pasirinko vos keli bermiukai.

Vienas iš anketos klausimų buvo pateiktas norint išsiaiškinti kaip mokiniai jautėsi, jaučiasi dėvėdami tautinį kostiumą (atsakymų variantai nebuvo pateikti). Iš dalies nuomonės išsiskyrė lyginant pagal gyvenamą vietą. Lenkijos lietuviai paaugliai daugiausiai savo jausmus nusakė taip: „jaučiuosi gerai“, „puikiai“, „patriotiškai“, „išdidžiai“, „tautiškai“, „iškilmingai“, „normaliai“, „jaučiausi įdomiai“, „jaučiuosi tautos žmogumi“, „jaučiuosi kitaip nei visada“. Tik keli respondentai pateikė neigiamus jausmus nusakančius atsakymus, kaip: „biškelį griaužia“, „o tep sau“, „nepatogiai“, „buvo karšta“, „truputį niežėjo“. Lietuvos Suvalkijos krašto mokinių tarpe pasitaikė daugiau neigiamų apibūdinimų, ne vienas paminėjo, kad jam gėda dėvėti tautinį kostiumą arba jautėsi „ne kaip“.

Tautinio kostiumo dėvėjimui paaugliams labai svarbu autoriteto pavyzdys. Tai buvo dar kartą patvirtinta nagrinėjant literatūros šaltinių analizę. Todėl anketoje buvo paprašyta įvardinti tautiškiausią šių dienų asmenybę ir pagrįsti „kodėl“ ją pasirinko. Lenkijos lietuviai mokiniai didžia dalimi nurodė savo mokytoją Aldoną Vaicekauskienę (kuri yra ir interviu dalyvė), todėl, kad ji „mus moko pinti juostas“, „nes daugiausiai žino apie tautiškumą“, „nes dalyvauja renginiuose, juos ruošia“, „ji daug mus visko išmoko“. Taip pat keletas paauglių išskyrė Veroniką Pavilionienę, ir paaiskino kodėl, nes ji „populiarina liaudies dainas“, „nes ji man patinka“. Keletas berniukų pasirinko Marijoną Mikutavičių, kad „dainuoja apie Lietuvą“. Lietuvos mokiniai didžia dalimi išskyrė Prezidentę Dalią Grybauskaitę, „nes ji nesigėdija apsirengti tautinius rūbus“, „nes ji yra kieta“, kiti apklaustieji nepaaiškino, kodėl pažymėjo tokį atsakymą. Pagal atsakymų skaičių antroje vietoje Veronika Pavilionienė, „kad skatina tautiškumą dainomis“, „nešioja tautiškus drabužius“. Pasitaikė ar kitų asmenybių kaip Vytautas Landzbergis, Valdas Adamkus, Dalia Teišerskytė, Antanas Nedzinskas, Vida Mickuvienė (Marijampolės kolegijos lietuvių kalbos dėstytoja), Arvydas Sabonis, Onutė Surdokienė (Marijampolės kultūros centro etnokultūros specialistė), Linas Kleiza, (mokiniai nenurodė kodėl pasirinko šias asmenybes).

Apibendrinant kiekybinio tyrimo duomenis galima teigti, kad paauglių požiūriu tautinio kostiumo pažinimas ir puoselėjimas gali padėti formuoti tautinę savimonę. Dauguma abiejų šalių apklaustųjų didžiuojasi esantys lietuviais. Tyrimo dalyviai nenuvertina tautinio kostiumo

ir iš dalies suvokia jį kaip tautiškumo simbolį. Tautinis kostiumas nėra paauglių šių dienų gyvenimo dalis. Tačiau respondentai laiko svarbiu tautinio kostiumo puoselėjimą. Taip pat išryškėjo, kad Lenkijos paaugliai dažniau savo kasdieniniame aprangos stiliuje pritaiko tautinio kostiumo detales nei Lietuvos ir turi asmeninį tautinį kostiumą, taip pat dažniau dėvi. Buvo nustatyta, kad tautinio kostiumo pažinimas ir dėvėjimas daro įtaką paauglių vertybėms ir jausmams. Mokiniai iš dalies pritaria, kad tautinio kostiumo pažinimas, dėvėjimas gali padėti formuoti tautinę savimonę.

3.3. Lietuvos ir Lenkijos mokytojų požiūrio į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimuisi tyrimas

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti Lietuvos ir Lenkijos lietuvių mokytojų požiūrį į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimui. Analizuojant tyrimo metu gautus duomenis atsiskleidė:

- Tautiškumo ir tautinės savimonės sampratos aspektai;
- Tautinio kostiumo vertinimo aspektai.

Tautiškumo ir tautinės savimonės sampratos aspektai. Aiškinantis mokytojų požiūrį į tautiškumo sampratą paaiškėjo, kad tautiškumą dauguma respondentų tapatina su tautine savimone (žr. 13 lentelę).

13 lentelė

Tautiškumo ir tautinės savimonės samprata Lietuvos lietuvių mokytojų požiūriu

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Tautiškumas	Tautiškumo suvokimo apibūdinimas	„jausti pareigą, daryti gerus darbus, kurie būtų naudingi tėvynei“; „tai būdas arba forma, kuria reiškiasi tauta“; „tautiškumą reikia ugdyti nuo pat vaiko gimimo ir visas tautiškumo mokymasis trunka visą gyvenimą. Taip mane ugdė mano tėvai“; „tautiškumas prasideda sąmonėje. Laiko save savo tautos dalimis“; „išgyvena kartu sėkmes ir nesėkmes. Pagal savo išgales, padėtį prisideda prie jo puoselėjimo, branginimo, vertina savo tautą, kokia ji bebūtų“.
	Tautiškumo pasireiškimo bruožai	„tautiškumą gali atspindėti asmens savimonė“; „tautiškumas reiškiasi elgesyje, žmogaus pasirinkimuose ir pan.“ „tautiškumą teoriškai gali atspindėti tradicijos, papročiai, literatūra, dainos. Tačiau praktiškai atspindėti jį turėtų mūsų gyvenimo būdas“; „tautiškumas Lietuvoje silpnėja. Griebiam patiems nesuprantamas šventes švęsti (Helowynas, arba kalakutų valgymas vietoj tradicinių kūčių ir t.t.“; „šiandien Lietuvos visuomenė stokoja tautinės ir politinės kultūros. Viena iš pagrindinių visuomenės krizės priežasčių yra nepasitikėjimas valdžia ir politinėmis institucijomis“.

	Tautiškumą formuojantys veiksniai	„formuotis ir brandinti gali tik gerų darbų pavyzdžiai, o ne žodžiai“; „šeima, visa ko formavimosi pradžia, ne išimtis ir tautiškumo“; „Lietuvoje praktiškai tautinę savimonę formuoja... (atsiprašau) Zvonkės, Bunkės ir visokie kitokie panašūs sutvėrimai“; „viskas turėtų prasidėti šeimoje, tada lengviau būtų ir mokytojams“; „Jei nori Lietuva egzistuoti, būtina formuoti ir brandinti tautinę savimonę...“.
	Tautiniai simboliai, reprezentuojantys Lietuvą	„vėliava, Gedimino pilis, rūbas, Vilnius, Kuršių Nerija, kryždirbystės stebuklas, dainų šventė“; „vėliavos spalvos. Jomis, kad ir kaladėles nuspalvintas pamačius apima savotiškas atpažinimo džiugesys. Taip pat graži natūrali gamta – pievos, miškai, upės, ežerai, pajūris – Nida, kopos, uniklalūs smėlynai, kryžių kalnas, Vilniaus istorija, architektūra, M.K. Čiurlionis, Lietuvoje esantys dvarai, Nekrošius, O. Koršunovas“; „himnas, vėliava, tautiniai rūbai, rūtos, linai, gintaras, baltijos jūra; „trispalvė vėliava, gintaras, tautiškos juostos, Lietuvos žemėlapio kontūras, Gedimino pilis,Trakų pilis, XIX a. tautinis kostiumas, kanklės, dainų šventė, lino audinys“.
Tautinė savimonė	Tautinės savimonės apibūdinimas	„tai žmogaus asmenybės meilė tėvynei gimtinei bei pagarba savo kraštui“; „aš negerbiu to, apie ką nieko nežinau, nepažįstu. Tai pažinimas tautinių apraiškų“; „tapatinu su tautiškumu“; „tautiškumas pirmiausia tarpsta sąmonėje, prote. Kai žmogus susivokia kas jis yra, kas jam vertinga arba ne, taip ir reiškiasi tautiškumas per elgesį“; „savęs priskyrimas tam tikrai tautai“.
	Tautinės savimonės pasireiškimo bruožai	„galiu išreikšti tokias žodžiais: „Mūsų darbas – tau tėvyne“ ; „tautiška asmenybė turi pasižymėti meile gimtinei, pilietiškumu, noru ką nors gera padaryti valstybei, tėvynei“; „pačiam gyventi dėl savo tautos ir to mokyti savo vaikus“; „tautinė savimonė nulemia poelgius, pasirinkimus, kurie pasireiškia per taisyklingą ir „švarią” kalbą, meilę, pagarbą savo šalies kultūrai, gamtai ir pan.“; „tautinė savimonės pasireiškimo bruožas- optimizmas tautos ateitimi, tradicijų išsaugojimi“.

Aiškinantis tautiškumo sampratą paaiškėjo, kad tautiškumą dauguma respondentų sieja su tradicijų ir papročių puoselėjimu. Respondentai pastebi, kad tautiškumas prasideda sąmonėje, kuris pasireiškia elgesyje. Tai patvirtina ir L. Kuzmickas, teigdamas, jog „tautiškumas, tai – sąmoningas žmogaus priskyrimas savęs tam tikrai kultūrinei terpei, kurią formuoja istorija“. Remiantis B. Kuzmicku ir L. Astra, būtent „tautinės tapatybės įsisąmoninimas yra pirminė tautinės savimonės apraiška“ (1996, p. 19).

Respondentai tautiškumo pasireiškimo bruožus apibūdina verbaliniais ir neverbaliniais simboliais. Dažniausiai ir pirmiausia minima vėliava, himnas, tautinis rūbas, Gedimino pilis, natūrali graži gamta, dainų šventės, gintaras, linas ir pan. Tačiau apie šiandieninę tautą kalba ir kitokie neigiami dalykai: emigracija, paplitęs alkoholizmas, bedarbystė. Bandydami apibūdinti šiandieninę situaciją Lietuvoje tautiškumo klausimu, tiriamieji naudojo ne vien

teigiamus epitetus. Interviu dalyvė H teigė, jog: „didieji pavojai tautiškumui šiandien – globalizacija, ateinanti su vartotojiškumo ir pragmatiškumo nuostatomis, tendencingas tautiškumo lyginimas su nacizmu. Deja, dabar Lietuva ne tokia. Ne tik ne tautinė lietuvių valstybė, bet tautą, tiksliau – savo prigimtį, prigimtinę bendruomenę niekinantis kažkoks darinys, vadinamas pilietine tauta, politine tauta, pilietine valstybė". Kaip teigė respondentė J, „šiuo metu užsienyje Lietuvą labiausiai reprezentuoja nusikaltimus be skrupulų darantys Lietuvos piliečiai. Apie tai pirmiausiai praneša užsienio žiniasklaida, deja. Tai turi kelti rūpesčius nuo paprasto piliečio iki valstybės vadovo". Tokie į viešumą kylantys faktai rodo, kad tautoje daug žmogiškojo nuosmukio ir destruktyvizmo.

Siekiant palyginti Lietuvos ir Lenkijos lietuvių mokytojų požiūrius į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimuisi, buvo apklausti ir Lenkijos lietuviai mokytojai (rezultatai 14 lentelėje).

14 lentelė

Tautiškumo ir tautinės savimonės samprata Lenkijos lietuvių mokytojų požiūriu

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Tautiškumas	Tautiškumo suvokimo apibūdinimas	„tai tautinė priklausomybė, domėjimasis savo tautos praeitimi, papročiais"; „tai, kas bendra visai tautai: bendra kalba, teritorija, tradicijas,vertybes, istorija. Šių dalykų sąmoningas suvokimas, puoselėjimas ir gali būti vadinamas tautiškumu".
	Tautiškumo pasireiškimo bruožai	„jausmų nepamatuosi, ką galvoja, ką jaučia, svarsto. Tai pamatysi per elgesį, rūbą, per dalyvavimą, per poelgius"; „su Nepriklausomybės atėjimu, manau, tautiškumo būklė tapo daug prastesnė. Kai politiniai vėjai pūtė iš Rytų, žmonės kažkaip atspariau išlaikė lietuvybę, o dabar kai padvelkė negailestingas „Vakaris", su tautiškumu kiek prasčiau"; „meilė Lietuvai, lietuviams, pagarba Lietuvos praeičiai, pasiaukojimas Lietuvos labui, didžiavimasis papročiais, gerbimas ir išlaikymas Lietuvos etnokultūrinio paveldo".
	Tautiškumą formuojantys veiksniai	„tautiškumas nebūtinai susijęs su gyvenamąja vieta"; „tautiškumas kyla iš šeimos. Vaikai mato, kaip gyvena, elgiasi jų tėvai ir iš to dažniausiai suvokia kokios vertybės yra svarbios"; „turi būti ryšys su Tėvyne, kad išliktum lietuviu".
	Tautiniai simboliai, reprezentuojantys Lietuvą	„kalba, vėliava, himnas, Gedimino pilis, tautiniai drabužiai, gintaras"; „vėliava, tautinis rūbas, gintaras, rūtos, linai, keramika". „tautiniai šokiai, dainos, sutartinės".
Tautinė savimonė	Tautinės savimonės apibūdinimas	„didžiavimasis savo tauta"; „tautiškumo svarbos įsisavinimas, puoselėjimas".
	Tautinės savimonės pasireiškimo bruožai	„darbai ne tik sau, o tautai šeimai, vaikams"; „visuomeninės organizacijos galėtų užsiimti mokinių nuo pradinių klasių nuteikimu tautiškumo link".

Aiškinantis Lenkijos lietuvių mokytojų požiūrį į tautiškumą, paaiškėjo, kad pastarieji tautiškumą sieja su teritorija, kalba, papročiais, tradicijomis, pagarba savo tautai, jos praeičiai

ir dabarčiai, atsakomybe, meile. Tautiškai sąmoningu žmogumi interviu dalyvė R apibūdino tokį asmenį, ,,kuris žino kokios tautos pilietis jis yra, gerbia tautiečius ir protėvių tradicijas, stengiasi įskiepyti jas jaunajai kartai, o ypač savo vaikams“. Respondentės P teigimu, dėl vakarietiškos įtakos, tautiškumas Lietuvoje silpnėja.

15lentelė

Tautinio kostiumo kaip tautinės savimonės formavomosi veiksnio prielaidos Lietuvos ir Lenkijos mokytojų požiūriu

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Tautinio kostiumo suvokimas	Tautinio kostiumo vertinimas	„spalvingas, gražus, kiekvienas regionas turi savo akcentų“; „papuošalas, turintis vertę (nepiniginę), vertybė“; ,,tai gražu, pažinu, šiek tiek paslaptinga ir jau egzotiška“; ,,tautą atspindintis drabužis“; ,, man tai - muziejinė vertybė“; ,,labai gražus, atspindintis tautos charakterį“.
	Tautinio kostiumo dėvėjimas	,,pati esu dėvėjusi tautinį drabužį dvylikos metų būdama, kai šokau tautinių šokių kolektyve mokykloje per renginius. Savo asmeninio dabar neturiu, nejaučiu pareigos. Žinau, kad jį turi vyro pusseserė, taip pat mano draugė. Siuntėm giminėm į Daniją“; ,,būdama mokinė turėjau pati „susikurpusi“ tautinį rūbą iš to ką turėjau, ir kaip man atrodė gražu. Jį dėvėdavau gana dažnai per renginius, kai šokau etnografinius šokius. Būtų smagu ir dabar turėti ir dėvėti tautinį kostiumą. Kai kas iš mano pažįstamų turi asmeninį kostiumą“; „neturiu savo asmeninio kostiumo, bet turi sesuo, dukterėčia. Esu dėvėjus, per diplomų įteikimo šventę“; „tautinio kostiumo neturiu, turi kai kas iš pažįstamų. Bet dėvėjus esu, paauglystėje ir ”Kepurinę” šokti teko... Tada tai buvo šventas reikalas“.
	Jausmai, kylantys dėvint tautinį kostiumą	„iš tikrųjų, tai buvo kaip šventė, nekasdieniškai jaučiausi, nors jaunystėj koncertuoti tekdavo dažnai, o dabar mokyklos renginyje tai jaučiausi gerai, o ir vaikai negailėjo komplimentų“; „pakylėtai ir šelmiškai“; „smagiai ir įdomiai, pakylėtai, tarsi įpareigoja iškilmingiau elgtis. Pagalvojau, kaip jautėsi lietuvaitės, kai jos nešiojo savo laikmečiu kaip įprastą išeiginį rūbą“; „tais laikais gal tie kostiumai neatitiko visų reikiamų kanonų, tačiau mums, mokyklinio ansamblio dalyviams išliko jaudinantys prisiminimai. Gražiai atrodėme, pakėlę galvas eidavome“.
	Tautinio kostiumo sklaida	„dažniausiai tautiniai rūbai matomi per televiziją, per renginius, koncertuose. Šventės organizatoriai galėtų skatinti dėvėti tokius rūbus, nebūtinai dėvėti visą kostiumą, galima detalę, akcentą, elementą“; „dažniausiai tautiškai pasipuošusius matome per TV, Miesto dienos šventėse“; ,,tai galėtų daryti meno atstovai, savivaldybės meno žmonės, mokytojai ir t.t.“. „labai pritarčiau tautinių drabužių dėvėjimo skatinimui tautinių švenčių, minėjimų, renginių, vakaronių metu, dainų šventėse, reprezentuojant šalį, priiminėjant užsienio svečius“; ,,tautinių drabužių dėvėjimas per tautines šventes gal labiau suvienytų žmones. Pratintų dėvėti, įsigyti, branginti, matytų vaikai, gal jie pradėtų vertinti, nes matytų, kad taip daro tėvai, artimi žmonės”.
	Tautinio kostiumo detalių pritaikomumas šiuolaiki-	„turiu koralų karolius, gintaro turiu dirbinių, riešines“; ,,norėčiau įsigyti gal būt visą kostiumą“; ,,labia patinka riešinės“; „ryšiu juostas, baltiškus papuošalus, skaras, pirštines“;

	niame aprangos stiliuje	„gintaro papuošalus, linines kepuraites, riešines“ ; „Štai čia tema – tobulėk ir tobulėk... Labai norėčiau kasdieniuose drabužiuose daugiau pritaikyti tų detalių. Mėgstu siūti ir megzti, taigi ir nėriniai, ir raukiniai labai gražu. Reikėtų daugiau pamokėlių, kad ir per televiziją išgirsti, ar kokiuose klubuose galima būtų išmokti“.

Analizuojant gautus duomenis, paaiškėjo, kad dauguma respondentų vertina tautinį kostiumą kaip svarbų tautos simbolį. Tai iliustruoja jų išsakyti teiginiai: G – „tautą atspindintis drabužis“ ar C – „papuošalas, turintis vertę (nepiniginę), vertybė“.

Iš visų apklaustųjų, tik nedaugelis tvirtino turį savo asmeninį kostiumą, nors dėvėti yra tekę beveik visiems. Dalindamiesi savo prisiminimais, kaip jautėsi dėvėdami tautinius rūbus, respondentė P teigė, kad nors „tais laikais gal tie kostiumai neatitiko visų reikiamų kanonų, tačiau mums, mokyklinio ansamblio dalyviams išliko jaudinantys prisiminimai. Gražiai atrodėme, pakėlę galvas eidavome“; respondentė H: „smagiai ir įdomiai, pakylėtai, tarsi įpareigoja iškilmingiau elgtis“. Tyrimo dalyvių teigimu, dažniausiai tautiniai rūbai matomi per televiziją, miesto dienos šventėse, liaudiškos muzikos koncectuose. Jų nuomone, šventės organizatoriai galėtų skatinti dėvėti tautinį kostiumą ir šventės dalyvius. Tokiai nuomonei pritarė ir respondentai C bei G. Magistrinio darbo autorė taip pat yra mokytoja, todėl savo pastebėjimus apie tautinio kostiumo įsigijimo ir dėvėjimo patirtį pateikia 3 priede.

Apibendrinant gautus duomenis išryškėjo, kad Lietuvos ir Lenkijos mokytojai, patys patyrę, jog tautinio kostiumo dėvėjimas įpareigoja atsakingiau ir pagarbiau elgtis, įžvelgia dorovinius, kultūrinius ir pilietinius tautinio kostiumo ugdomuosius aspektus. Todėl galima teigti, kad gauti duomenys atskleidė tautinio kostiumo dėvėjimo skatinimo poreikį bei atskirų jo detalių pritaikymo šiuolaikiniame aprangos stiliuje tendencijas. Lenkijos lietuvių tarpe piimta laikyti prioritetu dalyvauti meno saviveikloje, todėl tautinis kostiumas ypatingai dažnai dėvimas.

3.4. Lietuvos ir Lenkijos lietuvių kultūros darbuotojų ir etnologų požiūrio į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimuisi tyrimas

Tyrimo metu analizuojant Lietuvos ir Lenkijos lietuvių kultūros darbuotojų ir etnologų požiūrius į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimui, atskleisti tautiškumo, tautinės savimonės sampratos (žr.16 lentelę) ir tautinio kostiumo vertinimo (žr. 17 lentelę) aspektai.

16 lentelė

Tautiškumo ir tautinės savimonės samprata Lietuvos lietuvių kultūros darbuotojų ir etnologų požiūriu

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Tautiškumas	Tautiškumo suvokimo apibūdinimas	„gyva šalies istorijos atmintis, tradicijų prisiminimas, puoselėjimas, perdavimas vaikams, nes tai didžiulė žmonijos patirtis“; „asocijuojasi su teritorija, kalba, papročiais, tradicijomis, pagarba savo tautai, jos praeičiai ir dabarčiai, atsakomybe“; „tautiškumas – tai reikšmingas asmens ryšys su kitais žmonėmis, su istoriniu laiku, su prigimta vieta“; „tai tam tikrai žmonių grupei, būdingos, savitos susiformavusios papročiai, tradicijos, požiūris į tam tikrus reiškinius visuomenėje, tų tradicijų laikymasis, puoselėjimas“; „asmens savo tautos istorijos, kulturos savitumo suvokimas, tautos tapatumo puoselejimas“.
	Tautiškumo pasireiškimo bruožai	„tautiškumas skleidžiasi įvairia forma, tai – sakytinė, rašytinė kūryba, dainuojamoji tautosaka, apranga, tradicijų, papročių laikymasis, švenčių šventimas...“. „dvasinis paveldas: dainos, sakmės, pasakos ir kt. ir materialusis paveldas, pavyzdžiui: valgiai, drabužiai, namai, miestai ir t.t.“.
	Tautiškumą formuojantys veiksniai	„šeima, mokykla, aplinka, visuomenė“; „kalba, šeima, mokykla, menas, kultūra“; „aktyvus piliečio santykis su visuomene“; „šeima – mokykla – visuomenė – pats asmuo“.
	Tautiniai simboliai, reprezentuojantys Lietuvą	„folkloras, etnokultūra, sportas, menas, mokslas, politika, studijos užsienyje, turizmas, emigracija“; „tautosaka, etnomuzika, tautodailė, kalendorinės šventės“; „valstybiniai atributai, tautinis kostiumas, kalba“; „Aušros Vartai, Gedimino pilis, Lietuvos nacionalinis muziejus, Traku pilis, Arkikatedra bazilika, Pilies ir Didžioji gatvės, Šv. Onos ir Bernardinų bažnyčių ansamblis, Rotušė, Genocido aukų muziejus, Šv. Kotrynos bažnyčia“.
Tautinė savimonė	Tautinės savimonės apibūdinimas	„tai savęs supratimas tam tikroje erdvėje ir laike, įsisąmonintas priklausymas bendrijai“; „tai tas kuo save tauta išskiria, įprasmina iš kitų tautų, mato ir vertina save jų tarpe“; „kaip mes save suvokiame, kokį priskiriame sau vaidmenį, savybes, apie savo kelią, pašaukimą, apie prasmę būties ir nebūties, apie savo indėlį į aplinką, sąveiką su ja“.
	Tautinės savimonės pasireiškimo bruožai	„tautinė savimonė – tai kultūrinės ir socialinės elgsenos tradicija, tautos socialinės organizacijos kokybė jos susiorientavimą kintančiame pasaulyje pasireiškimo bruožai“; „meilė savo tautai, jos žmonėms, tautos kultūrai, ... Ugdoma meilė kalbai, skatinama ją gerai išmokti”.

Aiškinantis kultūros darbuotojų ir etnologų požiūrį į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimuisi, paaiškėjo, kad tautiškumą dauguma respondentų sieja su istorine praeitimi, pagarba jai, atsakomybe visa tai perduoti ateinančioms kartoms. Etnologas L. Klimka pripažįsta, kad ,,tautinė savimonė – labai subtilus dalykas – kiek žmogus suvokia. Tautinė savimonė nepriklauso nuo mūsų genų, tai ne biologinis priskyrimas, tai priklauso ar žmogus nori gyvent šioj terpėj. Tai apsisprendimas, būti lietuviu ar kitos kultūros reprezentantu, naudotis jos sukurtais, sukauptais lobiais, tautos sukauptu paveldu. Visai nesvarbu, kas pasuose parašyta“.

Kultūros darbuotojų ir etnologų požiūriu, tautinė savimonė yra kultūrinė visuma, pagrįsta įvairiais vertybiniais aspektais. L. Klimkos teigimu, svarbiausi trys veiksniai, kurie formuoja tautiškumą, yra: ,,pirmas – kalba, antras – istorinė atmintis, o trečias yra tautos tradicijų ir papročių žinojimas. Visi jie vienodai svarbūs, bet vidurinėje mokykloje ne visais vienodai rūpinamasi. Jeigu kalbai ir istorinei atminčiai, per dvylika metų skiriama tikrai daug dėmesio, tai tautinėms tradicijoms ir papročiams beveik ir nėra kam užsiimti, nes tokios pamokos nėra, nebent tik gali šiek tiek pagelbėti mokytojo entuziazmas. Tokia situacija yra negera, nes liekame be labai svarbaus veiksnio, kuris formuoja tautiškumą“.

17 lentelė

Tautiškumo ir tautinės savimonės samprata Lenkijos lietuvių kultūros darbuotojų ir etnologų požiūriu

Kategorija	**Subkategorija**	**Teiginiai**
Tautiškumas	Tautiškumo suvokimo apibūdinimas	,,gyvenimas ne tik sau, bet ir savo tautai”; ,,teritorija, kalba, papročiais“; ,,gerbti ir mylėti savo tautą ir tautiečius labiau negu kitus...“;
	Tautiškumo pasireiškimo bruožai	,,Tautiškumas stipresnis, kol vaikai gyvena tėvų namuose. Kai išvyksta sudijuoti į kitus miestus ar šalis, sukuria šeimas ir savo atžalas auklėja pagal tos šalies tradicijas“; ,,turi iš širdies pereiti į išorę“.
	Tautiškumą formuojantys veiksniai	,,Tautiškumai formuotis padeda gyvenimo sąlygos, aplinka, bendravimas su tautiškais žmonėmis iš Lietuvos, svarbiausia pats žmogus turi ugdyti savo savimonę“; ,,Prie tautiškumo puoselėjimo prisideda pirmiausia šeima, švietimo ir kultūros įstaigos, bažnyčia“; ,,Be pradėto darbo šeimoje, šiek tiek mokykloje, labai prisideda (galėtų ir daugiau) televizija, internetas ir kt“. ,,Galėtų daugiau prisidėti spauda, televizija per diskusijas viešajame eteryje, gali kunigas per pamokslus paraginti, geri dalykai tebūnie visuomet skatinami“.
	Tautiniai simboliai, reprezentuojantys Lietuvą	,,Lietuvių tautą iš kitų išskiria vėliava, himnas, tautinis drabužis, rūta, verpstė, tautinė juosta, rūpintojėlis, metalines saulutės“;

		„dainos, tarmiški pasakojimai, tautinis kostiumas, instrumentai, rateliai“; „Tautą pristato vėliava, tautiniai rūbai, patiekalai, gamta“.
Tautinė savimonė	Tautinės savimonės apibūdinimas	„tas, kuris yra tautiškas, tai ir jo savimonė tautiška“ „tas pats, kas ir tautiškumas“; „Tautiškai sąmoningas žmogus, tai žmogus, kuris žino kokios tautos pilietis jis yra, gerbia tautiečius ir protėvių tradicijas, stengiasi įskiepyti jas jaunajai kartai, o ypač savo vaikams“.
	Tautinės savimonės pasireiškimo bruožai	„Pirmiausiai, aišku, savo pareigas reikia atlikti, su meile aišku“; „pirmiausia ir akivaizdžiausia pasireiškia žmogaus elgesyje, nes kaip jis mąsto, taip ir daro“; „savimonė – tai širdies nusistatymas, kuris atsispindi gyvenimo poelgiuose, sprendimuose, pasirinkimuose ir pan“.

Aiškinantis Lenkijos lietuvių kultūros darbuotojų ir etnologų požiūrio požiūrį į tautiškumą, paaiškėjo, kad pastarieji yra labai susirūpinę tautiškumo išsaugojimu ir puoselėjimu. Respondentai akcentavo emocinio ryšio palaikymo svarbą su stiprios tautinės savimonės žmonėmis iš Lietuvos. Tyrimo dalyviai teigė, ieškantys būdų: per švietimą, žiniasklaidą, taip pat šeimoje nepamiršti nuo mažumės formuoti nuomonę apie tautiškumą. Jie siekia mokyti savo vaikus jausti pareigą būti patriotais, kad čia nieko nėra gėdingo būti tautiškiems. Stengiasi, kad bendruomenės dažniau švęstų ir burtų žmones drauge minėti svarbiausias valstybines ir tradicines, papročių šventes.

18 lentelė

Tautinio kostiumo kaip tautinės savimonės formavomosi veiksnio prielaidos Lietuvos ir Lenkijos lietuvių kultūros darbuotojų ir etnologų požiūriu

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Tautinio kostiumo suvokimas	Tautinio kostiumo vertinimas	„man svarbus tautos simbolis, mūsų protėvių nagingumo įrodymas, jų grožio sampratos atspindys“; „jei kalbama apie XIX a. kostiumą, tai dainų ir liaudies šokių kostiumas“; „šventinis tautinių renginių drabužis“.
	Tautinio kostiumo dėvėjimas	„tautinį kostiumą asmeniškai turiu pati, taip pat kelios pažįstamos kolektyvų vadovės. Jį pastoviai dėviu per šventes, koncertus, įvairiuose miesto renginiuose. Skatinu juo puoštis folkloro ansamblio narius, kuriems vadovauju 23 metai“; „tautinį kostiumą pasisiuvau pati ekspozicijai, šventėm, akreditacijai, taip pat turi mano mergaitė, mano mama, dabar siūsiu berniukui. Dėvėjus esu vaikystėje, o dabar tik per tam tikras šventes 1–2 kartus per metus. Esu tikra lietuvė ir privalau turėti savo tautinį kostiumą, nors ir retai dėviu“; „...turiu baltišką kostiumą, kuris pasiūtas rekonstruojant vikinginio laikotarpio (IX-XII a.) moters kostiumą. Tokio laikotarpio kostiumą, kaip mano turi mano vyras“.

Tautinio kostiumo suvokimas	Jausmai, kylantys dėvint tautinį kostiumą	„šventiškai, pakylėtai, su pagarba“; „baltišką kostiumą dėvėdama jaučiuosi puikiai, patinka natūralūs audiniai“; „kiekvieną kartą pakylėtai ir iškilmingai“; „labai gerai jaučiuosi, pakylėtai“; „jaučiausi iškilmingai“.
	Tautinio kostiumo sklaida	„tai galėtų būti išeiginis rūbas“; „Pritarčiau įvairiam skatinimui raginimui dėl tautinių rūbų dėvėjimo. Bet žmogaus valia laisva, sunku pasakyti ar tautos piliečiai būtų tuo patenkinti. O jei žmogus to nenorėtų, tai ar jam bus prievolė“?; „Tiesiog švenčių organizatoriai per istorines, valstybines šventes, per liaudies ansamblių koncertus, galėtų kviesti visus rengtis tautinius rūbus“; „na dabar, ir etnografiniai ansambliai gana stiprūs susikūrę, ir šventės įvairios vyksta... Rūbas čia niekuo dėtas. Svarbu kokiomis širdimis ir nuotaikomis į tas šventes eisime“; „Sutinkamas dabar dažniausiai tautinis kostiumas etnografinių ansamblių veikloje, bet dar galėtų būti vilkimas vestuvėse, laidotuvėse, kad ir viešose šventėse visiems Lietuvos piliečiams. Tikriausiai reikia daugiau raginti ir skatinti“; „bažnyčiose per atlaidus“.
	Tautinio kostiumo detalių pritaikomumas šiuolaikiniame aprangos stiliuje	„išeiginiai tautiniai drabužiai yra sunkūs. Juos gali naudoti tik ansambliai. Su tokiais rūbais ne labai per Jonines per laužą pašokinėsi. Jie nepritaikyti šiuolaikiškam gyvenimui“; „gintarinius papuošalus – karolius, apyrankes, sijoną pastoviai dėviu, rankomis austą sijoną“; „nešioju riešines, jų turiu keletą. Man visų pirma gražu, o ir rankom šilta“; „sijoną, liemenę, galvos apdangalą“; „ Lininius marškinius“.

Kaip matyti 18 lentelėje, Lietuvos ir Lenkijos apklaustųjų požiūriai panašūs. Respondentai tautinį kostiumą vertina kaip svarbų tautos simbolį bei kaip „protėvių nagingumo įrodymą, jų grožio sampratos atspindį“. Daugelis apklaustųjų turi savo asmeninį tautinį kostiumą, kurį dėvėdami jačiasi „šventiškai, pakylėtai, su pagarba“. Respondentai apgailesatauja, kad šiandieninėje visuomenėje, dažniausiai tautiniai rūbai matomi per televiziją, per renginius, koncertuos. Tautinio kostiumo dėvėjimo patirties galėtume pasimokyti iš kitų europos tautų pavyzdžių, kuriuos savo interviu pateikė prof. L. Klimka: „Norvegai švenčia šeimos šventes apsirengę savo tautiniais rūbais. Danai per vėliavos šventę išeina į gatves su tautiniais rūbais. Estai labai plačiai savo mezginius pardavinėja, su gražiais tautiniais raštais. Įdomus pavyzdys, kai pas mus atvyko škotų futbolininkai ir sirgaliai su savo „kiltais“ ir gėrė alų. Ar įsivaizduojat lietuvį futbolo sirgalių su tautiniais rūbais? Padarėm tokį dalyką su vienu dailininku. Pasiūlėm marškinėlius su utriruotom užgavėnių kaukėm (pasaulyje daugiau tokio dalyko nėra, kaip mūsų užgavėnių kaukės). Tai buvo skirta sporto arenai. Labai didelio populiarumo nebuvo, tai gal iš dalies lėmė žaidėjų rezultatai...Buvo nebloga mintis...Yra būdų tautinius dalykus pritaikyti šiandienai“.

Tautinio kostiumo dėvėjimo sklaidai skatinti ypač gali pasitarnauti prof. L. Klimkos išsakyta nuomonė. Jis teigė: „Pirmiausiai aš įžvelgiu dailininkų ir dizainerių skolą. Labai ge-

rai, kad šiuo metu mūsų specialistai Jurkuvienė, Keturakienė, Ašmonaitienė ir kiti atkūrė 19 a. pabaigos tautinius rūbus. Bet jie yra išeiginiai, sunkūs. Juos gali naudoti tik ansambliai. Su tokiais rūbais ne labai per Jonines per laužą pašokinėsi. Jie nepritaikyti šiuolaikiškam gyvenimui. Dizaineriai turėtų pažaisti lengvesnėm formom, sukurti lengvesnį, visiems atvejams tinkamą. Tautinis kostiumas nėras tapęs tautos šventiniu rūbu, nors jį turėtų turėti visi ministrai, seinūnai, ir jais pasipuošus eiti į valstybines šventes. Kada vilkės ministras, tada ir patarėjas neatsiliks. Štai Kauno meras su žmona buvo apsirengę, ir prezidentė. Viena iš seimo narių į priesaiką buvo atėjusi. Bet kodėl toliau netęsiama?“.

Apibendrinant gautus duomenis išryškėjo priežastys, kodėl tautinis kostiumas nėra populiarus: todėl, kad savimonė yra silpna, mažai yra gamintojų, audėjų, per brangūs, nepraktiški, skirti daugiau tik scenai. Dizainerių reikalas juos atpiginti. Jie galėtų juos pakreipti į šiuolaikiškumą, į lengvumą, praktiškumą ir patogumą. Jei norim, kad juos nešiotų, jie turi būti patogūs, o ne muziejinė rekonstrukcija. Gauti duomenys atskleidė tautinio kostiumo dėvėjimo, jo detalių pritaikomumo šiuolaikiniame aprangos stiliuje skatinimo poreikį bei tautinio kostiumo estetinio skonio ir dorovinio lavinimo ugdomuosius aspektus, nes turėdami turtingą dvasinį pasaulį labiau bus domimasi ir tautiškumu. Todėl galima teigti, kad tautinis kostiumas yra tautiškumo ir tautinės savimonės formavimosi prielaida.

3.5. Lietuvos ir Lenkijos lietuvių neturinčių ryšio su tautiniu kostiumu požiūrio į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimuisi tyrimas

Siekiant išsiaiškinti ar skiriasi (jei taip, tai kokiais aspektais) Lietuvos ir Lenkijos lietuvių turinčių ryšį ir neturinčio ryšio su tautiniu kostiumu požiūriai į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimui, buvo apklausti įvairių profesijų žmonės (žr. 19 lentelę).

19lentelė

Tautiškumo ir tautinės savimonės samprata Lietuvos lietuvių neturinčių ryšio su tautiniu kostiumu požiūriu

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
	Tautiškumo suvokimo apibūdinimas	„tautai būdingų bruožų, tradicijų, dainų, rūbų išlaikymas ir perdavimas jaunimui“; „tai, kuo išsiskiria viena tauta nuo kitos“; „mokėti taisyklingai kalbėti gimtąja kalba, žinoti savo tautos istoriją, išlaikyti tradicijas“.
	Tautiškumo pasireiškimo bruožai	„gali atspindėti tautiškumą dainos, rūbai, pagarba šaliai“; „papročiai, kultūra, kalba, bendravimo kultūra, tautiniai rūbai, patiekalai, tradicijos, istorija, vertybės, pagarba

Tautiškumas		tautai“; „kalba, vertybės, elgesys, ne tik išorė“.
	Tautiškumą formuojantys veiksniai	„šeima, švietimo sistema, informavimo priemonės, valdančiųjų sprendimai, ekonominis pragyvenimo lygis“; „manau, dauguma žmonių toli nuo tikrojo tautiškumo, susitelkę į savo buitį, pragyvenimo dalykus, darbus, pinigus, ir tautiškumas yra vos ne paskutinėje vietoje“; „dauguma išvykę iš Lietuvos pamiršta savo kalbą, jei dar kalba, tai stengiasi pridėti anglišką akcentą, išteka už užsieniečių“; „šeima, mokykla, visuomenė, gyvenimas, pragyvenimas, valstybės požiūris į savo piliečius“.
	Tautiniai simboliai, reprezentuojantys Lietuvą	„vėliava, gamta, muzika, rūbai“; „Gedimino pilis, lietuviški tautiniai rūbai, dainų šventės, žalia rūta, Nemunas, Baltijos jūra, rugių laukai“; „vėliava, tautiški šokiai ir dainos, tautiški rūbai, tautiški valgiai, meniniai dirbiniai, gintaras, moksliniai atradimai (lazerio srityje), įžymūs žmonės (sportininkai, muzikantai, dailininkai, moksleiviai – įvairių dalykų olimpiadininkai), krepšinio komanda“; „vėliava, himnas, liaudies dainos, tautiniai drabužiai, tradicijos, gintaras, lietuvių kalba, istorija“.
Tautinė savimonė	Tautinės savimonės apibūdinimas	„tautinė savimonė, manau, kad tai supratimas, kad atstovaujame savo tautą kitų tautų atžvilgiu“; „tautinė savimonė – tai tautos žmonių vertybės, dėl kurių daro vienus ar kitus dalykus. Lietuvos tautinė savimonė slypi žmonių mintyse, širdyse bei žinoma istoriniuose, kultūriniuose paminkluose, mokslo bei literatūros veikaluose, religijoje“.
	Tautinės savimonės pasireiškimo bruožai	„veikloje, elgesyje. Deja, savimonė aptemdyta alkoholizmo, pinigų ir kitokių malonumų siekimo“; „ji reiškiasi visose žmogaus srityse. Kas svarbu pačiam, stengiesi tai perduot ir kitiems“; „paminėčiau tautinės savimonės blogiausią nepasireiškimo bruožą – abejingumą savo tautai, tai parodo migracijos tempai ir kiekiai“.

Kaip matyti iš 19 lentelės pateiktų teiginių, Lietuvos lietuvių *neturinčių tiesioginio ryšio* su tautiniu kostiumu požiūris į tautinį kostiumą kaip tautinės savimonės formavimo veiksnį, iš esmės neryškiai skiriasi nuo Lietuvos lietuvių *turinčių tiesioginį ryšį* su tautiniu kostiumu požiūrio, analizuoto ankstesniuose skyriuose. Respondentai, neturintys tiesioginio ryšio su tautiniu kostiumu, įžvelgia Lietuvai kylančią emigracijos, nusikalstamumo, paplitusio alkoholizmo, narkomanijos, nedarbo ir gimstamumo mažėjimo grėsmes. Tyrimo dalyvė M pastebi, kad „tautiškumas nyksta, tautos jungiasi, maišosi, perima vieni kitų kultūrą, kalbą, religiją“, o respondentė K iškelia kai kuriuos liūdnos realybės aspektus. Ji teigia, kad „valstybė turi rūpintis ne tik politine, bet ir ekonomine šalies gerove, nes, žmogui, kurio pa-

grindinis dienos rūpestis yra sukrapštyti pinigų maistui, mokesčiams, nėra laiko ir noro galvoti apie tautiškumą. Himno giedojimas tuščiu pilvu ir išvargusia siela nebus veiksmingas“.

20 lentelė

Tautinio kostiumo kaip tautinės savimonės formavomosi veiksnio prielaidos Lietuvos ir Lenkijos lietuvių neturinčių ryšio su tautiniu kostiumu požiūris

Tautinio kostiumo suvokimas	Tautinio kostiumo vertinimas	„paprastas ir praktiškas“; „gražu, bet man nepraktiška“; „gražus, bet nepraktiškas“.
		„aš neturiu, bet turi sesuo, sesers mergaitės, keli pažįstami. Dėvėjusi esu“; „neturiu pažįstamų, kurie turėtų, taip pat nesu dėvėjus“; „neprisimenu, nebent gal kada vaikystėj buvau apsirengusi. Šiuo metu neturiu tautinių rūbų, bet norėčiau įsigyti. Turi sesuo, sesers vaikai“.
	Jausmai, kylantys dėvint tautinį kostiumą	„jaučiausi iškilmingai“.
	Tautinio kostiumo sklaida	„dažniausiai šventėse, bet pritarčiau, kad mokykloje ir ne tik tautinių švenčių ir renginių metu būtų kažkaip raginama, o gal net ir skatinama dėvėti tautinį rūbą ar jo akcentą, nes tai skatina prisiminti, puoselėti ir perduoti jaunimui lietuviškumą ir pademonstruoti, kad tuo didžiuojamės”; „dažniausiai tenka matyti tautinį kostiumą liaudiškų dainų ir šokių ansambliuose. Kad tautinių renginių metu būtų raginama ir skatinama dėvėti tautinius rūbus nepritarčiau, nes labai brangiai kainuoja, manau, labai nepraktiška dėvėti, sunki, labai karšta, kai vasara“; „matau per šventes, koncertuose, per TV, bažnyčioje, dar galima būtų dėvėti per šeimos šventes. Galėtų daugiau tuo rūpintis mokykla, spauda, televizija“.
	Tautinio kostiumo detalių pritaikomumas šiuolaikiniame aprangos stiliuje	„pritaikau gintaro karolius, raštuotas pirštines, languotus ir klostuotus sijonus. Norėčiau pritaikyti riešines“; „pritaikau palaidinukę“; „norėčiau nešioti sijoną, o pritaikyti butų galima daug ką“.

Išanalizavus Lietuvos ir Lenkijos lietuvių neturinčių ryšio su tautiniu kostiumu požiūrį į tautinio kostiumo kaip tautinės savimonės formavimo veiksnį, paaiškėjo, kad nuomonės panašios. Respondentai akcentavo, kad tautinis kostiumas yra nepraktiškas, nors jį tik viena buvo dėvėjusi. Tačiau prisiminimuose išlikę teigiami jausmai. Tyrimo dalyvės taip pat pastebėjo, kad tautiniais rūbais pasipuošusius galima dažniausiai matyti liaudiškų dainų ir šokių kolektyvuose. Lenkijos lietuvių respondentai išreiškė norą, kad tautinių rūbų dėvėjimas būtų daugiau skatinamas, o prie to galėtų prisidėti ir bažnyčios atsovai. Abiejų šalių tyrimo dalyviai, nors ir neturi asmeninio kostiumo, bet atskirus jo elementus noriai derina prie savo aprangos stiliaus. Populiariausi gintaro karoliai, riešinės ir raštuotos pirštinės. Išanalizuoti duomenys atskleidė tautinio kostiumo dėvėjimo nepapuliarumo aspektus: nepatogūs, neįprasta dėvėti bei brangu įsigyti.

IŠVADOS

1. Tautinė savimonė – tai svarstymai apie tai, kas esame, kas buvome, kas norėtume būti. Tai yra sudėtingas, daugiasluoksnis dvasinis darinys. Jame galime išskirti kultūrinius, moralinius, religinius, politinius ir kitokius aspektus. Tautiškumo reikšmė žmogaus gyvenime grindžiama įvairiai. Vieniems tai – savasties išraiška, kitiems – objektyvus žmogiškosios būties dėsnis, tretiems – dorovinė kategorija ir ugdantysis veiksnys.
2. Tautinio kostiumo pažinimo, suvokimo, dėvėjimo ugdomieji aspektai: estetinis, kultūrinis, vertybinis (tautiškumas, patriotiškumas, dorovė). Nors tautiniai rūbai, nuėjo ilgą raidos kelią, ne kartą kritikuoti, nuvertinti, atkurti ir perkurti, tapo tautos materialine vertybe, padedančia formuoti, brandinti tautinę savimonę. Jis buvo labai įvairus: skirtas išeigai ir kasdienai, įvairioms šventėms, skirtingai dėvimas ir gaminamas pagal atskirus Lietuvos regionus. Tautinio kostiumo spalvos, raštai, deriniai turėjo magišką, dvasinę prasmę, koduotą šimtmečiais. Svarbu yra pažinti atskirų spalvų derinius, ornamentus, suvokti jų esmę, nes tai vienas prasmingiausių, iškalbingiausių simbolių, išlaikiusių savo tautos dvasinio ir materialinio ryšio prasmę ir šiandien. Su liaudies kūryba mokiniai susipažįsta dailės ir kitų pamokų metu, popamokinėje veikloje. Tačiau atskirai tautiniam kostiumui kaip tautinės savimonės formavomosi veiksniui mažai skiriama vietos ugdymo turinyje.
3. Empirinio tyrimo metu nustatyta, kad paaugliai nenuvertina tautinio kostiumo ir iš dalies suvokia jį kaip tautiškumo simbolį. Tautinis kostiumas nėra mokiniams šių dienų gyvenimo dalis, bet jie pripažįsta tautinio kostiumo vertigumo svarbą. Taip pat išryškėjo, kad Lenkijos paaugliai dažniau savo kasdieniniame aprangos stiliuje pritaiko tautinio kostiumo detales nei Lietuvos ir turi asmeninį tautinį kostiumą, taip pat dažniau dėvi. Buvo nustatyta, kad tautinio kostiumo pažinimas ir dėvėjimas daro įtaką paauglių vertybėms ir jausmams, todėl tai galima įvardinti, kaip tautinės savimonės formavimosi prielaidą. Tautinei savimonei formuotis ir ją brandinti gali padėti šeima, mokykla, visuomenė, gyvenimas, pragyvenimas, valstybės požiūris į savo piliečius.
4. Lietuvos ir Lenkijos mokytojai, patys patyrė, jog tautinio kostiumo dėvėjimas įpareigoja atsakingiau ir pagarbiau elgtis ne tk suaugusius, bet ir jų ugdytinius. Todėl pedagogai akcentuoja dorovinius, pilietinius, kultūrinius tautinio kostiumo ugdomuosius aspektus. Tai išryškina tautinio kostiumo dėvėjimo skatinimo bei atskirų jo detalių pritaikymo šiuolaikiniame aprangos stiliuje poreikį. Išsiaiškinta, kad tautiškumas Lenkijos lietuvių, gyvenančių Lietuvos etninėse žemėse sąmoningai palaikomas ir skatimas vietos pavienių lietuvių inteligentų patriotų pastangomis, nes gyvenant svetimtautėje aplinkoje labai lengva nutautėti. Lenkijos lietuvių tarpe piimta laikyti prioritetu dalyvauti meno saviveikloje.

Kadangi meno saviveiklos kolektyvų skaičius, tenkantis konkrečiam gyventojų kiekiui, vargu ar turintis analogų bet kurios Europos šalies tautos bendruomenėje, o juo labiau – tautinėje mažumoje yra unikalus reiškinys, todėl tautinis kostiumas yra ypatingai dažnai dėvimas.

5. Kultūros darbuotojų ir etnologų požiūrio į tautinio kostiumo reikšmę tautinės savimonės formavimui analizė parodė, kad tautiniai kostiumai nėra populiarūs: todėl, kad savimonė yra silpna, mažai yra gamintojų, audėjų, per brangūs, nepraktiški, skirti daugiau tik scenai. Dizainerių ir dailininkų reikalas juos atpiginti, pakreipti į šiuolaikiškumą, į lengvumą, praktiškumą ir patogumą. Jei norim, kad juos vilkėtų, jie turi būti patogūs, o ne muziejinė rekonstrukcija. Tyrimo metu išaiškėjo tautinio kostiumo dėvėjimo, jo detalių pritaikomumo šiuolaikiniame aprangos stiliuje skatinimo poreikis bei tautinio kostiumo estetinio skonio ir dorovinio lavinimo ugdomieji aspektai. Paaugliai turėdami turtingą dvasinį pasaulį labiau domėsis ir tautiškumu. Todėl galima teigti, kad tautinis kostiumas yra tautiškumo ir tautinės saviomonės formavimosi prielaida.
6. Tyrime išaiškėjo Lietuvos ir Lenkijos lietuvių neturinčių ryšio su tautiniu kostiumu požiūrio į jo kaip tautinės savimonės formavomosi veiksnio prielaidas panašumas. Tik Lenkijos lietuviams tautinio kostiumo įsigijimą nelemia rūbo kaina, priešingai nei gyvenantiems Lietuvoje. Jiems didžiausia problema informacijos stoka apie tautinį kostiumą, gamintojų Lenkijoje nebuvimas. Lietuvoje tautinio kostiumo gamintojų yra, juos užsisako meno saviveiklos kolektyvai, kultūros įstaigos, kaimo bendruomenės, vienas kitas pavienis šalies pilietis, bet tai dar nėra tapusi tradicija kiekvienam asmeniui (kaip Norvegijoj, Škotijoj, Vokietijoj, Japonijoj) turėti savo asmeninį kostiumą nuo vaiko iki senelio.

LITERATŪRA

1. Adomonis J. Nuo taško iki sintezės. – Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2008.
2. Adomonis T., Adomaitytė N. Lietuvos architektūros ir dailės istorija (1770 – !860 m.).– Vilnius: Vilniuas dailės akademijos leidykla, 1997.
3. Alpertytė I. Lietuvos kultūros sektoriaus globalėjimo link // Kultūra. Rinka. Visuomenė / Sud. I. Kuizinienė, K. Jakaitė. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, p. 13–50.
4. Aramavičiūtė V. Ugdymo samprata: mokomoji priemonė. – Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 1999.
5. Aramavičiūtė, V. Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda. – Vilnius: Gimtasis žodis, 2005.
6. Balčikonis J. Audinių raštai. – Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961.
7. Baranauskas K. Suvalkų lietuviai. – Punskas: Aušra, 2007.
8. Biblija. – Vilnius: Tikėjimo žodis, 2010.
9. Bitinas B., Rupšienė L., Žyddžiūnaitė V. Kokybinių tyrimų metodologija: [vadovėlis vadybos ir administravimo studentams]. – Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008.
10. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. Kokybinių tyrimų metodologija: [vadovėlis vadybos ir administravimo studentams I ir II dalis]. – Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008.
11. Celms V. Latvju raksts un zīmes. Baltų pasaules, uzbūves, teli, simbolika. – Rīga, Mākslas un kultūras vēsture, 2008.
12. Čepienė I. Dėl šiuolaikinio etnokultūrinio ugdymo mokykloje: problemų analizė. www3.lrs.lt.
13. Čepienė I. Lietuvių etninė kultūra. Raidos įžvalgos. – Vilnius: Alma littera, 2008.
14. Dalios ir Zigmo Kalesinskų aukštesnioji liaudies amatų mokykla / sud. Zigmas Kalesinskas. – Vilkija (Kauno raj.): D. ir Z. Kalesinskų aukštesn. liaud. amatų m–kla, 2001.
15. Daukšas D. Punsko lietuvių etninis ir nacionalinis tapatumas // Punsko ir Seinų krašto lietuviai / Sud. P. Kalnius. – Punskas: Aušra, 2006, p. 10–27.
16. Dirgėlienė I. Būsimųjų pedagogų tautiškumo ugdymas: daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, edukologija (07 S).– Klaipėda, 1999.
17. Dirgėlienė I. Tautiškumas ir jo ugdymas. – Šilutė: Prūsija, 2001.

18. Donskis L. The Unbearble Lightness of Change: Forms of Freedom // Lithuanian culture and Europe after 1990 / Sud. A. Samalavičius. – Vilnius: Kultūros barai, 2005, p. 19.
19. Dundulienė P. Lietuvių šventės. Tradicijos, paparočiai, apeigos. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
20. Estetikos enciklopedija / Sud. J. Mureika. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010.
21. Galaunė P. Lietuvių liaudies menas. – Kaunas: L. U. Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, 1930.
22. Galaunė P. Lietuvių liaudies menas. Jo meninių formų plėtojimosi pagrindai. – Vilnius: Mokslas, 1988.
23. Gellneris E.Tautos ir nacionalizmas . – Vilnius: Pradai, 1996.
24. Ginotienė E. Siuvimo ir rankdarbių pagrindai. – Vilnius: Margi raštai, 1997.
25. Grigas R. Tautinė savivoka. – Vilnius: Rosma, 2001.
26. Gudavičiūtė A. Petras Maksimavičius: „Išeivijoje vykstantys procesai – sudėtingi ir labai dinamiški“. 2008, http://www.bernardinai.lt.
27. Guzevičiūtė R. Apranga // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai / Sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila. – Vilnius: AB „Vilspa”, 2001, p. 32-43.
28. Jonaitis A. Spalvotyra. – Kaunas: Terra Publica, 2009.
29. Jovaiša L. Hodegetika: auklėjimo mokslas. –Vilnius: Agora, 1995.
30. Jurkuvienė T. Lietuvių tautinis kostiumas. – Vilnius: Baltos lankos, 2006.
31. Jurkuvienė T. Tautinis kostiumas vaikams ir jaunimui. – Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 1993.
32. Kaliszuk J. Unity of Central European culture in the Late Middle Ages and Early Modern times // Four versions of one culture / Sud. Pagal tarptautinį projektą REDISCOVER – Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2010, p. 67-93.
33. Kalnius P. Punsko ir Seinų krašto lietuviai. – Punskas: Aušra, 2006.
34. Kaluinaitė K. V – VII klasių mokinių kūrybingumo raida diferencijuoto dailės mokymo procese: daktaro disertacija:socialiniai mokslai, edukologija (07 S).–Vilnius, 2002.
35. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. – Kaunas: Technologija, 1997.
36. Kargaudienė A. Lietuvių tautodailės ir etnokultūros matmenys. – Kaunas: Technologija, 1997.
37. Kelintoji Lietuvos Respublika. http://www3.lrs.lt.
38. Kibirkštienė A. Tautinis kostiumas visada madinga // Kauno diena, 2008.
39. Krisčiūnienė I.www.llkc.

40. Klimka L. Tautos metai. – Vilnius: Etninės kultūros globos taryba, 2008.
41. Krukauskienė E., Trinkūnienė I., Žilinskaitė V. Jaunimo kultūrinis identitetas: priorite tai, nuostatos, etninė kultūra. Monografija. Socialinių tyrimų institutas. – Vilnius: EUG-RIMAS, 2003.
42. Kudinovienė J. Meno edukologinių tyrimų metodologijos pradmenys: [Elektroninis išteklius]: metodinė priemonė. – Vilnius: VPU leidykla, 2008.
43. Kundrotas M. Tauta amžių kelyje. Tautinės pasaulėžiūros gairės ir tautinis judėjimas Lietuvoje. Monografija. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2009.
44. Kuzmickas B. Tautos tapatumo savimonė. Lietuvių savimonės bruožai. Monografija. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
45. Kuzmickas B., Astra L. Šiuolaikinė tautinė savimonė. Filosofijos ir sociologijos institutas. Rosma, 1996.
46. Landsbergis-Žemkalnis G. Raštai. – Vilnius, 1972.
47. Lankininkaitė R. Lietuviškam švietimui Lenkijoje trūksta lėšų. 2011.www.lrt.lt.
48. Liaudies kūrybos palikimas dabarties kultūroje. Mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. 1987m. Gegužės 6–7 d. – Kaunas: Šviesa, 1989.
49. Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė. Mokymo priemonė – Vilnius : Rosma, 1998.
50. Lietuvių tautodailės institutas išeivijoje. – Toronto, Canada, 2000.
51. Lietuvos respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas, 1999). http://www.istatymas.lt/istatymai/etnines_kulturos_valstybines_globos_pagrindu_istatymas.htm.
52. Lietuvos švietimo koncepcija. – Vilnius: leidybos centras, 1992. http://www.smm.lt/strategija.
53. Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos (2003-2012 metai) // Švietimo naujienos: informacinis leidinys, 2002.
54. Lietuvos valstybės simboliai. – Kaunas: Šviesa, 2006.
55. Maceina A. Tautinis auklėjimas. – Kaunas: Šviesa, 1991.
56. Maksimavičius P. ESBO ekspertai domėjosi lietuvių padėtimi Lenkijoje. 2011, www.ausra.pl.
57. Marijampolės krašto juostos. Sudarė D. Katkuvienė, A. Vandytė, Z. Kalesinskas. – Marijampolė: Marijampolės kraštotyros muziejus, 2005.
58. Milvydienė S.Tarp žemaičių ir aukštaičių: rinktinės juostos ir riešinės // Tautodailės metraštis. Šiaulių kraštas. – 2011, Nr. 21, p. 8.
59. Mokyklinis tarptautinių žodžių žodynas. – Kaunas: Šviesa, 1995.

60. Nacionalinio tapatumo tęstinumas ir savikūra eurointegracijos sąlygomis. – Vilnius: Kronta, 2008.
61. Nuo kulto iki simbolio. Senovinė baltų kultūra / Sud. E. Usačiovaitė. – Vilnius, KFMI, 2002.
62. Ozolas R. Tauta ir etninė žemė. 2009, http://www.nepriklausomybe.lt.
63. Paulavičius K. B., Ekonomikos ir kultūros santykis tautos ir valstybės raidoje // Tautinės tapatybės dramaturgija /Mokslinės monografijos. – Vilnius, 2005, p. 51-64.
64. Pečiulytė I., Vaičiulytė D. Tautiškumas ir savitumas Punsko krašte / Aušra. 2012, Nr. 6.
65. Plečkaitis R. Tautos savimonė istorijos vyksme // Tautinis mentalitetas: istoriosof. apmąstymai / sud. R. Grigas, Ž. Jackūnas ir kt. / – Vilnius: Mintis, 1989, p. 23 – 30.
66. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2008. http://www.pedagogika.lt
67. Psichologijos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
68. Putriuvienė L. Prie altoriaus – pasipuošę tautiniais rūbais. http://www.litera.lt/daugiau/1275.
69. Rastenienė D. Nuo tautinio kostiumo rekonstrukcijų – prie jo gamybos.http://www.elibrary.lt/resursai/Ziniasklaida/LLKC/liaudies_kultura/Lk06_3.pdf.
70. Renesansas Lietuvoje.(http://lietuva1000.lt/lietuvos-istorija/senoji-valstybe/renesansas)
71. Rimkus V. Tautodailė – dvasinio ugdymo faktorius. Iš Lietuvos tautodailininkų sąjungos. http://www.lietuvostautodaile.lt.
72. Rudzinskas J. Lietuvių tautinių drabužių regioniniai ypatumai Jonas Rudzinskas.http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2231&p_d=21375&p_k=1.
73. Šalkauskis S. Pedagoginiai raštai. – Kaunas: Šviesa, 1991.
74. Savoniakaitė V. Lietuviškosios tapatybės ženklai: etnografinis tyrimas Punske ir Seinuose // Punsko ir Seinų krašto lietuviai / Sud. P. Kalnius. – Punskas: Aušra, 2006, p. 63–77.
75. Savoniakaitė V. Lietuvos etnologija. Audiniai kaimo kultūroje. Lietuvių geometriniai raštai XIX – XX amžiuje. Lietuvos istorijos institutas. – Vilnius: Alma litera, 1998.
76. Senovės simboliai. Senovinė baltų kultūra / Sud. E. Usačiovaitė. – Vilnius, 1992.
77. Šidiškienė I. Būti lietuve. Etninio stiliaus apranga XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje puseje. – Lietuvos istorijos institutas: – Vilnius, Versus aureus, 2005.
78. Šidiškienė I. Lietuvių vestuvės XX a.antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje: etniškumo diskursas // Punsko ir Seinų krašto lietuviai / Sud. P. Kalnius. – Punskas: Aušra, 2006, p. 106–137.
79. Šidiškienė I. Tautiniai drabužiai lietuvių kultūroje. (XIX a. pab. – XX a. 4 dešimtm.) // Lietuvos etnologija, t. 2 . Amatas ir kūryba / Sud. Milius V., Morkūnienė J., Šidiškienė I. – Vilnius: Pradai, 1997.

80. Simbolinių reikšmių žodynas. – Panevėžys : Miglė, 2004.
81. Simbolių žodynas. – Vilnius: Vaga, 1995.
82. Smith A.D. The Ethnic origins of Nations. – Oxford: Blackwell, 1986.
83. Stravinskienė V. Lenkijos lietuvių bendruomenė 1944–2000 metais: – Punskas–Vilnius, 2004.
84. Tamulienė V. Ornamentas ir dekoratyviniai darbai. – Šiauliai: Lucilijus, 2006.
85. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Alma litera, 2001.
86. Tautinis mentalitetas. Istoriosofiniai apmąstymai. – Vilnius: Mintis, 1989.
87. Teiloras Č. Autentiškumo etika. – Vilnius: Aidai, 1996.
88. Tumėnas V. Juostų tradicija Punsko ir Seinų krašte // Punsko ir Seinų krašto lietuviai / Sud. P. Kalnius. – Punskas: Aušra, 2006, p. 288
89. Usačiovaitė E. Lietuvių liaudies ornamentai. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998.
90. Vidurinio ugdymo bendrosios programos. Meninis ugdymas. – 2011, http://www.pedagogika.lt.
91. Vismantienė R. Dailės ir dailinio ugdymo pagrindai. – Klaipėda: KU leidykla, 2007.
92. Vitkauskas P. Lietuvių draugijų veikla Punsko – Seinų krašte 1926–1939 metais. – Punskas: Aušra, 2001.
93. Volkaitė–Kulikauskienė R. Senovės lietuvių drabužiai ir jų papuošalai. – Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1997.
94. Voverienė O. Tautiškumas ir nacionalizmas // „XXI amžiaus" priedas apie Lietuvą ir pasaulį Nr.6, http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/2002_6_6/p2_1.html.
95. Zabielienė A. Punsko folkloriniai ansambliai // Punsko ir Seinų krašto lietuviai / Sud. P. Kalnius. – Punskas: Aušra, 2006, p. 270–287.
96. Zemlickas G. Amžinoji tautinių vertybių versmė // Mokslo Lietuva, 2003, Nr.14, p.3,11.http://www.lms.lt.
97. Zemlickas G. Tautinis kostiumas – lyg himnas, herbas, vėliava // Mokslo Lietuva, – 2006 Nr. 14, p. 1-6.

SUMMARY

LITHUANIAN NATIONAL COSTUME AS ETHNIC CONSCIOUSNESS FORMING FACTOR

As the world is becoming increasingly globalized, nation, nationality, identity becomes the point of the hypotheses of the intersection of new reflections, interpretations, discussions, and even contrary interpretations. In order to avoid losing own individuality, Lithuanian nation has to keep national culture: language, customs and traditions. It is necessary to cherish and nurture our national costume as a tangible heritage of ancestors with the encoded spiritual informationof the past. National costume, like the country, nation or the man has its own history – both as a symbol and as a work of art. It is equated to the flag, the blazon, the hymn. Senior generation and educators have the obligation to transfer the heritage accumulated by the nation to upcoming generations. Will schoolchildren recognize Lithuanian national costume as the work of clothes of the past from the illustrations in textbooks and museum exhibits, or it will become a part of their life, helping to form the national consciousness? Such a question arises in today's educology. Perception of responsibility is one of the most significant manifestations of the patriotism. Cognition and nurturance of values of traditional culture of own nation is significant for the formation of. national and civic consciousness of schoolchildren. Therefore, it is very important to analyze the opinions, attitudes, knowledge, evaluations and experience of schoolchildren when cognizing the national costume. Since ethnical lands of former Lithuania take a special place in the history of our culture, it is therefore important to disclose whether and how the Lithuanian national costume, as a tangible element of national heritage forms the national consciousness not only of Lithuanian adolescents, but also the national consciousness of Lithuanian adolescents in Poland. **The object of study** is formation of national consciousness in adolescents through the cognition of national costume.**The aim of the study is** to reveal the factor of Lithuanian national costume as the tool for the formation of national consciousness. **Goals of the study**: 1) to reveal the notion of national consciousness); 2) to analyze the educational aspects for the cognition of national costume; 3) to evaluate the importance of cognition of the national costume through the formation of the national consciousness of adolescents.

The study revealed the notion of national consciousness, attitudes of adolescents, ethnologists, cultural workers and teachers towards the assumptions of national costume as the factor for the formation of national consciousness; educational cognitive, perceptual, wearing aspects of national costume were highlighted (aesthetic, cultural, valuable (national-

ity, patriotism, morality)). During the empirical study, after the evaluation of pedagogical experience of Lithuanian and Polish teachers, the demand for encouragement to wear the national costume and adaptation of its separate parts in the modern style of clothing was determined. It was found that the nationality of Polish Lithuanians living on ethnic lands of Lithuania is consciously supported and encourages by efforts of local individual Lithuanian intellectuals – patriots. Attitude of people in culture and ethnologists towards the significance of national costume for the formation of national consciousness revealed the reason for the unpopularity of national costume (low self-awareness, lack of producers (weavers), high price, lack of practicality). The latter reason enables to draw attention of designers and artists to shift the national costume towards modernity (lightness, practicality and comfort). The analysis of attitude of Lithuanians in Poland without direct relationship with the national costume revealed the lack of information about the national costume and the demand in the manufacturers of national costume in Poland.
Key words: national costume, national consciousness, nationality, folk art, ethnoculture.

PRIEDAI

1 priedas

ANKETA

Aš esu Lietuvos edukologijos universiteto, Ugdymo mokslų fakulteto, dailės edukologijos magistrantė Zita Kisielienė. Rašau magistrinį darbą „Lietuvių tautinis kostiumas kaip tautinės savimonės formavimo veiksnys". Norėčiau sužinoti Jūsų nuomonę tiriamu klausimu. Anketa yra anoniminė, vardo ir pavardės nurodyti nereikia. Pildydamas (-a) anketą, pažymėk labiausiai tinkantį variantą. Galimi keli atsakymo variantai.

1. Amžius *(įrašyti*).....

2. Lytis *(pabraukti)* mot. vyr.

3. Klasė *(įrašyti)* .....

4. Gyvenamoji vieta *(įrašyti)* .....

5. Ar lankote meninius būrelius? □ Taip; □ Ne.

6. Ar dalyvaujate meniniuose projektuose mokykloje? □ Taip; □ Ne.

7. Ar Jums patinka lietuvių liaudies dailės kūriniai? □ Taip; □ Ne.

8. Ar Jums patinka lietuviškas tautinis kostiumas? □ Taip; □ Ne.

9. Ar lankote lietuvių liaudies dailės parodas? □ Taip; □ Ne.

10. Ar savo noru lankotės lietuvių liaudies dailės parodas? □ Taip; □ Ne.

11. Kaip manote, ar lietuvių liaudies dailė svarbi ugdant tautinę savimonę? □ Taip; □ Ne.

12. Ar pakankamai gaunate žinių susijusių su lietuvių liaudies daile? □ Taip; □ Ne.

13. Ar pakankamai gaunate žinių susijusių su lietuvių tautiniu kostiumu? □ Taip; □ Ne

14. Išsaugoti ir puoselėti lietuvių liaudies dailės paveldą svarbu, nes tai:

□ mūsų tautos išskirtinis bruožas; □ jį išsaugoti nebūtina; □ kita.

15. Kaip manote, kokias žmogiškąsias vertybes lietuvių tautinio kostiumo pažinimas ugdo labiausiai? □ Tautiškumą; □ Patriotiškumą; □ Dorovę; □ Kita.

16. Kokius jausmus Jums sukelia lietuvių tautinis kostiumas?

□ Teigiamus; □ Neigiamus; □ Nei teigiamus, nei neigiamus.

17. Ar didžiuojatės esantis (esanti) lietuvis (lietuvė)? □ Taip; □ Ne; □ Nežinau

18. Kaip manote, ar tautiškumas šiandien yra svarbus? □ Taip; □ Ne; □ Nežinau

19. Save pirmiausia tapatinu su: *(Pvz.: Aš pirmiausiai esu .....)*

□ Miestu (kaimu)

□ Etniniu regionu (Suvalkija, Aukštaitija, Dzūkija, Žemaitija.)

□ Lietuva

□ Europa

□ Pasauliu

20. Sudarykite Lietuvą reprezentuojančių dalykų užsienyje dešimtuką:

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

21. Kas jūsų nuomone yra tautiškiausia šių dienų asmenybė?

Kodėl? Įrašykite.....

22. Kas Jums asmeniškai yra tautinis kostiumas?

□ Tautiškumo simbolis

□ Senovės žmonių rūbas

□ Liaudies kolektyvų sceniniai rūbai

□ Liaudies kūrybos sritis

□ muziejaus eksponatas

□ Kita (įrašykite).....

23. Tautinio kostiumo dėvėjimas svarbus, nes:

□ Padeda pažinti tautos meno paveldą

□ Saugo tautos meno paveldą ir įgalina perduoti jį ateities kartoms

□ Parodo tautos meno unikalumą, savitumą

□ Padeda išlaikyti tautinį identitetą

□ Skatina patriotiškumą

□ Padeda formuotis tautinei savimonei

□ Kita (įrašykite).....

24. Ar turite savo tautinį kostiumą?

Taip □ Ne □

25. Ar turi tautinį kostiumą kas nors iš tavo šeimos narių?

Mama □ Močiutė □ Kiti □ (įrašykite).....

26. Ar esate kada dėvėję tautinį kostiumą?

Taip □ Ne □

27. Kaip jautėtės dėvėdami tautinį kostiumą? *(įrašykite)*.....

28. Ar norėtum turėti savo tautinį kostiumą?

Taip □ Ne □ Nežinau □

29. Kur dažniausiai matai tautinį kostiumą?

□Muziejuje

□Liaudiškame koncerte

□Mokykloje per šventes

□Viešų renginių metu

□Per televiziją

□Kita (įrašyti).....

30. Ar gali padėti ugdyti tautiškumą? (*Ties kiekvienu punktu pasirinktą variantą pažymėkite x)*

	Visiškai sutinku	sutinku	nesutinku	Visiškai nesutinku	Neturiu nuomonės
Tautinių švenčių šventimas					
Lankymasis muziejuose (etnografiniuose)					
Tautinio kostiumo dėvėjimas mokyklos, miesto renginiuose ir kt.					
Kraštotyrinės medžiagos rinkimas					
Organizuoti tautinės tematikos vakarus, renginius					
Kita Įrašykite)					

31. Kokias tautinio kostiumo dalis, detales ar akcentus norėtum pritaikyti prie kasdieninio drabužių stiliaus?

□gintarinius, stiklinius, metalinius ir kitokius papuošalus
□juostas
□riešines
□kepuraites
□tautiniais motyvais puoštus sijonus
□tautiniais motyvais puoštas prijuostes
□tautiniais motyvais puoštus marškinius, palaidines
□tautiniais motyvais puoštas liemenes (kiklikus)
□krepšelius (delmonus)
□ skrybėles
□skareles, skaras
□galionus, karūnas
□kita (įrašyk).....

Ačiū

KLAUSIMAI PUSIAU STRUKTŪRIZUOTAM INTERVIU

- **Jūsų trumpas prisistatymas** *(amžius, išsilavinimas, darbo patirtis, svarbesni gyvenimo įvykiai ir pan.)*
- **Ar didžiuojatės esanti (-is) lietuvė (-is).** *Atsakymą pagrįskite.*
- **Kaip Jūs suprantate sąvoką tautiškumas?**
- **Jūsų nuomonė apie tautiškumo situaciją Lietuvoje.**
- **Kas jį gali atspindėti?**
- **Kaip jūs suprantate sąvoką tautinė savimonė?**
- **Kas ją formuoja?**
- **Kokie elementai naudojami liaudies mene labiausiai atspindi kiekvieną tautą?**
- **Kokiais bruožais pasižymi tautiška asmenybė?** *Atsakymą pagrįskite*
- **Jūsų nuomonė apie lietuvių tautinį kostiumą?**
- **Ar turite savo asmeninį tautinį kostiumą?** *Jei taip, papasakokite kada ir kodėl įsigijote*
- **Ar turi tautinį kostiumą kas nors iš šeimos narių ar pažįstamų?**
- **Ar esate kada dėvėję (dėvite) tautinį kostiumą ?**
- **Kaip jautėtės dėvėdami tautinį kostiumą?**
- **Kur dažniausiai tenka matyti tautinį kostiumą?**
- **Ar pritartumėte, kad tautinių švenčių ir renginių metu būtų raginama ir skatinama dėvėti tautinį kostiumą?** *Atsakymą pagrįskite*
- **Kurio Lietuvos regiono tautinis kostiumas Jums labiausiai patinka?** *Atsakymą pagrįskit*
- **Kokias tautinio kostiumo dalis, detales, akcentus pritaikote ar norėtumėte pritaikyti prie savo kasdienio drabužių stiliaus?**
- **Kaip pavadintumėte žmones dėvinčius tautinį kostiumą?** *Kodėl?*
- **Kaip manote, ar tautiškumas, patriotiniai jausmai gali reikštis (atsispindėti) aprangoje?**
- **Kaip manote, ar jaunimui svarbu tautinio kostiumo puoselėjimas?** *Atsakymą pagrįskite*
- **Kokios šalies patirtimi lietuviai galėtų pasinaudoti ugdant tautiškumą, formuojant tautinę savimonę?** *Kodėl?*
- **Kokio amžiaus, išsilavinimo, profesijos, lyties žmonės daugiau domisi (rūpinasi), išreiškia tautiškumą per aprangą (tautinį kostiumą)?**
- **Kas paskatino, palaikė – palaiko rūpintis tautiškumu?**
- **Ką galite pasakyti apie tautinio kostiumo spalvų simboliką?**
- **Ką galite pasakyti apie tautinio kostiumo ornamentų simboliką?**
- **Ar galite įžvelgi kokį nors ryšį, sąsajas tarp lietuvių liaudies tekstilės ir profesionaliojo meno?**

3 priedas

Autorės pastebėjimai

Įdomu pastebėti tai, kad, atliekant tyrimą, pradedant pokalbį ir klausimus apie tautinio kostiumo pažinimą, dėvėjimo patirtį, ne vienas interviu dalyvis pirmiausiai pasidomėdavo ,,o jūs ar turite savo asmeninį lietuvišką tautinį kostiumą, ar dėvite“. Panašiai paklausdavo ir vaikai, pristatant jiems anketas. Todėl ir aš pati iš dalies tapau vykdomo tyrimo informante. Dėl to ir pristatau trumpą aprašymą apie asmeninio tautinio kostiumo įsigijimo ir dėvėjimo aplinkybes.

Lietuvišką tautinį kostiumą turiu. Gavau jį dovanų gana keistomis aplinkybėmis. Suvalkietišką prijuostę įsigijau atskirai už labai prieinamą kainą Kauno tautodailinkų parduotuvėje, išaustą P. Galaunės premijos laureatės tautodailininkės O. Jezerskienės. Prijuostę ryšiu sodyboje prie įprastos aprangos. Pilną lietuvišką tautinį kostiumą esu dėvėjusi du kartus: pirmą kartą – 1991metais, antrą kartą – prieš tris metus. Gal todėl, kad mažai esu vilkėjusi tokį rūbą, abu kartus jaučiausi ypatingai išskirtinai. Dar turi du vaikiškus kostiumus dukra: vieną ,,tarybinių laikų“ padovanotą giminaičių, kitą – bendromis pastangomis sukomplektuotą, kuriam audinį audė Vilkaviškio miesto ,,Mažoji audimo artelė“. Pastarieji kol kas kabo spintoje kaip tautinis simbolis. Asmeninį tautinį kostiumą teko nemokamai išnuomoti pažįstamiems, dalyvaujantiems įvairiuose kultūriniuose renginiuose. Etnografiniame, folkloriniame ansamblyje nedalyvauju, todėl tautiškumą išreikšti per aprangą nelabai turiu kur, o norėčiau ir jaučiu pareigą. Žinau, kad norvegai tautinį kostiumą rengiasi per šeimos šventes. Tautinio kostiumo detales, aišku, pritaikyti yra paprasčiau. Teorinės dalies analizė ir interviu dalyvių atsakymai inspiravo siekį susikurti rūbą su etno elementais, skirtą ne tik scenai ar tautiškam renginiui. Autentišką vienetinį audinį tokiam kostiumėliui išaudė Vilkaviškio miesto ,,Mažosios audėjų artelės“ audėja M. Danilaitienė, dėl modelio ir spalvų konsultavausi su artelės įkūrėja etnokultūros specialiste N. Skinkiene. Kostiumą pasiuvo lietuvių kalbos mokytoja, V kategorijos siuvėja J. Rugienienė. Jis yra paprastesnis, šiuolaikiškesnis, praktiškesnis.

Interviu su etnologu prof. L. Klimka metu klausimo, ar turiu pati tautinį kostiumą, neišgirdau. Tačiau profesorius, kalbėdamas apie lietuvišką tautinį kostiumą, kelis kartus pabrėžė – ,,pirmiausiai įžvelgiu dailininkų ir dizainerių skolą“. Jis turėjo omeny, kad viskas tvarkoj su mūsų preciziškai atkurtu tautiniu muziejiniu kostiumu, kuris, deja, nelabai tinkamas dėvėti, per sunkus, nepraktiškas, per brangus.

Būdama Lietuvos Respublikos piliete, dailės edukologijos magistrante, dailės mokytoja, mama, bandysiu atiduoti bent dalį, anot prof. L. Klimkos, skolos.